

A halmágyi nyelvjárás-sziget.

Hosszabb ideje foglalkozom a hétfalusi csángó nyelvjárás tanulmányozásával, s a reávonatkozó irodalom átvizsgálása közben többször úgy tetszett, mintha egyes nyelvjárásai sajátságok közösen elválasztanák a székelységtől Hétfalut és Halmágyot. Leginkább meglepett az, hogy STEUER JÁNOS *A székely hangrendszer* című cikkéhez csatolt térképén (Nyr. 22: 256) Halmágyot, Hosszúfalut és Gyímest, mint összetartozó nyelvjárás-szigeteket, egyformán zöld színnel jelöli. Már akkor elhatároztam magamban, hogy Hétfalura vonatkozó tanulmányaim befejezése után okvetetlenül felkeresem még Halmágyot is, mert sejtettem, hogy nyelve érdemes lesz részletesebb tanulmányozásra, és tudtam, hogy eddig jóformán semmit sem tudunk róla. Az a kevés, mit KRIZA JÁNOS a *Vadrózsákban* (560. l.) Halmágy nyelvéről mond, nagyon zavaró s a mi megbízhatót STEUER JÁNOS a halmágyi kettőshangzokról több helyen is közöl, az még éppen nem mondható soknak.

A mult év tavaszán ROZSONDAI ISTVÁN halmágyi ág. ev. segédlelkész úr a *Magyar Nyelv Szótárának* új kiadása számára az Akadémiának száznál több halmágyi tájszót küldött be, a melyeknek nagy része nem volt megtalálható a *Czímsszójegyzékben*. Az eddig ismeretlenek között több merőben új, meglepően érdekes is találkozott s ez a körülmény arra indította az Akadémia Szótári Bizottságát, hogy felhívja figyelmemet Halmágyra és nyelvének behatóbb vizsgálatára. Ennek a felszólításnak természetesen lelkes örömmel engedelmeskedtem és az elmúlt év júliusában tíz napot, majd novemberében négy napot Halmágyon töltöttem, minden időmet a néppel való érintkezésre s a hallott nyelvjárásai sajátságoknak lehetőleg pontos feljegyzésére fordítva. S mert ebben a nyelvjárásban

nemcsak sok érdekeset, hanem sok újat is találtam, azért, az ismeretesebb Hétfalut későbbre halasztva, legelőbb halmágyi tapasztalataimmal akarok beszámolni.

Halmágy Nagyküküllőmegye déli szélén, közel Fogarashoz, az Olt völgyében fekszik. A Helységnévtár szerint 1097 magyar és oláh lakosa van. A túlnyomó többség a magyar; az oláhok jóval kevesebben vannak és, minthogy a falunak csak szélein laknak, bizonyára újabb időkben telepedtek be a faluba. Szászok ma nem laknak Halmágyon, de ha végig tekintünk a templom udvarán összegyűlt férfiakon, akkor közöttük nem egy határozottan szász arcot és termetet fogunk észrevenni. S ebből nagy valószínűséggel arra lehet következtetni, hogy a községnek régebben, ha talán nem is sok, de némi szász lakossága is lehetett, a mely idők folyamán beolvadt a magyarságba, a mint pl. viszont a szomszédos Ugra és Szász-Tyukos magyar kisebbsége az utóbbi 50 esztendő alatt elszázosodott. Erre mutat talán a férfiak felső kabátjának szabása, a leányok ünnepi fejdíszes a házépítés módja is. A szász (és oláh) hatás nyoma kimutatható természetesen a nyelvben is. Lutheranus vallása miatt egyházi tekintetben még ma is az erdélyi szász egyházkerülethez tartozik a halmágyi magyarság.

Ezt az idegen hatást természetesnek is fogjuk találni, ha meggondoljuk, hogy Halmágy mindenfelől szász és oláh községekkel van körülvéve és jókora távolságra esik a székely nyelvterülettől. A brassói és a köhalmi vásárokon kívül alig-alig érintkezik a többi székelységgel. A közelben csak egyetlenegy magyar falu van, Kóbor, de oda is jó három óra az út kocsin. Hogy hogyan keletkezett ez a magyar község, olyan távol a székely területtől, magyar szomszédok nélkül, arra nézve, mint magam is meggyőződtem róla, az az érdekes monda járja a nép között, hogy a székelyek küldték őket ide, réges-régen, még mikor a szászok beköltöztek, hogy lessék meg, mit akarnak itt a szászok és mihez fognak. Hogy csakugyan a község keletkezése módjának halavány emléke-e ez, vagy csak az egyedülvalóság érzete költette velük ennek az egyedülvalóságnak magyarázatára? — ki tudná ma már eldönteni!

Annyi bizonyos, hogy Halmágy valamikor a székelységből telepedett ki. Nyelve ugyanis, a mint azt már ottlétem első napjaiban könnyen észrevehettem, alapjában véve megegyezik a székely nyelvjárásokkal. De éppen elzárt földrajzi helyzete, a többi

székelységgel való gyakori érintkezés nehézsége, majdnem lehetetlensége, hozta magával azt is, hogy Halmágy nyelve sok tekintetben elmaradt a székely nyelvjárások természetes fejlődésétől, sok tekintetben pedig másképpen fejlődött, s így a halmágyiak nyelve és a székelyek nyelve között ma nem egy lényeges különbség is észlelhető.

Mi a közös, több százados elszigeteltség után is, a halmágyi nyelvjárás és a székely nyelvjárások között? Melyik székely nyelvjárással egyezik meg Halmágy nyelve leginkább? A halmágyi nyelvjárásnak mely sajátosságai ismeretlenek a székelységből?

Ime, olyan kérdések, melyek szinte önkéntelenül támadnak az emberben és kínálva kínálkoznak az összehasonlítás alapján való megoldásra. Elhatároztam tehát, hogy minden egyes nyelvjárasi sajátosságot összevetve többi nyelvjárásainkkal, első sorban pedig a székely nyelvjárásokkal, összehasonlító nyelvjárástanulmány alakjában fogom ismertetni a halmágyi nyelvjárást. Ha ez a vállalkozásom nem sikerült annyira, a mennyire kívánatos volna, tudásom korlátoltságán és a kísérlet újszerűségén kívül legyen szabad mentességemül felhoznom még azt is, hogy munka közben többször sajnosan éreztem az egyes kisebb székely nyelvjárásokat részletesen feldolgozó tanulmányoknak hiányát. Ilyen speciális dolgozatokra bizony nagy szükségünk volna.

Hogy az általános nyelvjárasi sajátságokon kívül a halmágyi nyelvjárás tájszókészletének is ilyen tetemes részét, szinte-szinte teljes egészét, összehasonlítás tárgyává tehettem, azt nagy részben ROZSONDAI ISTVÁN segédlelkész úrnak köszönhetem, a ki halmágyi tartózkodásom idején nemcsak szíves vendégbarátsággal fogadott, hanem anyanyelve tájszavainak bámulatosan gazdag ismeretével folyton gyarapította tájszógyűjteményemet, sőt még később is fáradhatatlanul válaszolt levélbeli kérdezősködéseimre. Annyira lekötelezett szíves segítségével, hogy hálámat e helyen is ki kell fejeznem. Egyéb tájszóközlésekkel segítségemre volt még KROCSÁN IRMA kisasszony, CSOMOR ISTVÁN ág. ev. lelkész úr és BOLDIZSÁR JÁNOS úr, halmágyi kereskedő. Fogadják ők is őszinte köszönetemet.

I. A hangok képzése.

A rövid magánhangzók sorából a felső nyelvvállásúak, az *u*, *i* és *ü*, tökéletesen megegyeznek a köznyelv megfelelő hangjaival, képzésük módját tehát teljesen fölösleges részletezve leírni. Éppen így megegyeznek a középső nyelvvállás *o*, *ö* és *ő* hangjai is a köznyelvéivel. Csak az *o*-ra és *ö*-re nézve lehetne a teljesség kedvéért megjegyezni, hogy bár STEUER JÁNOS szerint (*A székely nyelv hangjai* 8. l.) a székelységben zártabb ejtésűek, az *u*, *ü* felé közeledők, Halmágyon sohasem tapasztaltam ilyen zártabb ejtésüket. Ugy látszik, a tulajdonképpeni székelységben sem lehet ez a sajátosság valami általános, mert későbbi székely hangtani dolgozataiban (Nyr. 22. k.) maga STEUER sem említi többé e zártabb ejtést. Az alsó nyelvvállásúak közül is ugyanolyanok, mint a köznyelvek, az *a* és az *e*. Nincsenek meg a köznyelvben a halmágyi nyelvjárásnak *í* és *ę* hangjai, de mindkettőt megtaláljuk, más nyelvjárásokat most nem tekintve, a legtöbb székely nyelvjárásban is. Képzésük módja is olyan mint a többi székelységben. Az *í* az *á*-nak széles ejtésű rövid párja, az *ę* pedig kissé zártabb ajakkal van képezve mint a köznyelvi *a*, de a nyelvvállás változatlan; tehát éppen úgy, a mint STEUER már régebben leírta (SzNyH. 4. l. és Hunfalvy-Album 32. l.).

Utolsónak hagytam a rövid magánhangzók sorában a Halmágyon is elég gyakran hallható székely *é* hangot, mert ennek természetét nézetem szerint nem nincsen eléggé tisztázva. Először MUNKÁCSI BERNÁT határozta meg a moldvai csángó nyelvjárási leírásában. Szerinte «a nyílt *e*-nek oly mélyhangú articulációjából alakul, hogy csaknem a nyílt *a*-t közelíti meg, vagy fordítva ennek oly magashangú kiejtéséből, hogy csaknem nyílt *e*-t hallunk» (Nyr. 9: 447). Ugy látszik, ezen magyarázat alapján mondja ezt a hangot BALASSA (Phon. el. 47. l.) *s ő* utána mások is vegyes hangnak.

Hétfaluban alig-alig hallható (a székely nyelvjárások közül eddig csak ezt ismerem saját tapasztalatomból), de nagyon jól ismerem ezt a hangot a brassói örmény családok nyelvéből. Vegyes hangnak mondható annyiban, hogy a nyelv vízszintes mozgását tekintve csakugyan az elülső és hátulsó hangok között, tehát a szájüreg közepén képeztetik, csak hogy nem az alsó nyelvvállás során, (a hová pl. BALASSA táblája is helyezi, M. Nyelvj. 103. l.), hanem ennél is mélyebben, úgy hogy képzésénél a szájüreg a legnagyobb tágasságot éri el; és azért legalább is *ę*-vel jelölendő. Minthogy pedig ajakműködés nélkül képződik, akusztikailag természetesen az *á*-hoz és az *e*-hez áll legközelebb. A brassói örmények és a halmágyiak beszédében határozottan ilyen módon keletkezik ez a hang; azt hiszem, a székely *é* is csak ilyen természetű lesz.

A hosszú magánhangzók közül a felső nyelvvállásúak,

az *ú, í, ü*, ismét teljesen megegyeznek a köznyelveikkel, tehát szűk ejtésűek. A középső nyelvállásúak között is csak az *é* széles ejtésű. Széles ejtésű *ó, ö* hangot (*á, ă*) legfeszültebb ~~egyes~~ ~~helyeken~~ sem észlelhettem soha; pedig hogy ezek a székelységben megvannak, azt elegendő bizonyítja STEUER beható tárgyalása a Nyr. 22. kötetében. Egy másik negatív halmágyi (és hétfalusi) megfigyelésem az, hogy a magasabb nyelvállású és a köznyelvinél valamivel zártabb *é* sem hallható,* a melyet a többi székely nyelvjárásokban STEUER után már BALASSA is megfigyelt (M. Nyelvj. 98. l.).

Elég számos hosszú hangot fejlesztett ez a nyelvjárás az alsó nyelvállás során. Ezek a következők: *á, ă, á, á, á, é, é, é*. Képzésük módját elegendő magyarázza fonétikus jelük és különben is már mind ismertette voltak a székelységből (Nyr. 22 : 298). Külön csak az *á*-nak halmágyi használatát szeretném kiemelni, mert eddig csak STEUER állította (Hunf.-Album 34. l.), hogy a keleti székelységben is előfordul. Rajta kívül tudtommal még senki sem említette erről a vidékről. A STEUER adta meghatározást, hogy nyelvállásra nézve nem különbözik a köznyelvi hosszú *á*-tól, hanem csak abban, hogy ajakműködéssel van képezve, azaz átmenetet képez az illabiális *á* és a labiális *á* között, ezt a meghatározást Halmágyra nézve magam is megerősíthetem.

Pontos szerepük van a halmágyi magánhangzók rendszerében a k e t t ő s h a n g z ó k n a k. Ezeket KRÍZA János említette legelőbb a *Vadrózsákban*: «Először is fölöttő a halmágyi nép beszédében, mi néhol a Rika körül lakóknál is tapasztalható, a kettőshang előfordulása . . . a fenn irt tájakon az igazi kettőshang ejtése hallható, pl. a hosszú *ó* helyett *oa* vagy *oe* v. *ou* hangzik a szájnak egy nyitásával s ejtésével, mint *tóe* = *tó*; *sóe* = *só* (sógor v. a régi sü); *góab*: *gób* = *góg*; *csomóe*: *csomó* = turós puiszka. *Voutál-e* az *Oatnál?* = *vótál-e* az *Ótnál?* *fóat* = *fót*» (560—561. l.).

KRÍZÁNAK ez a feljegyzése egészen téves ugyan, (maga mondja, hogy csak egy helyben lakó ismerőse után közli), de bizonyára ennek köszönhető, hogy STEUER JÁNOS ROZSONDAI ISTVÁN úr segítségével a székely nyelv hangjai között a halmágyi kettőshangzók ügyét is nagyjában tisztázta már (SzNyH. 14—18. l. és Nyr. 22 : 124). De azért pótolnivalóm nekem is maradt.

Először is téves, a mit STEUER ROZSONDAI úr levélbeli értesítése alapján a halmágyi kettőshangzókról egész általánosságban állít: «Ezen kettős magánhangzók a kimondásnál úgy összeolvadva hangzanak, vagy összevonva, hogy csakis nagy megfigyelés folytán

*) De megvan ez a hang, még pedig szintén *é, helyén a közeli Kóboron.

lehet némileg megkülönböztetni.» STEUER bizonyára csak azért írhatta ezt, mert nem volt alkalma a halmágyi kettőshangzókat saját fülével megfigyelni. Annyira nem nehéz ezeket megfigyelni, hogy, a mint látni fogjuk, némelyikükről még az sem egészen bizonyos, hogy kettőshangzóknak tarthatók-e még, vagy már különálló magánhangzók. De lássuk őket sorban.

Az ismeretes *i*-s kettőshangzókon kívül, (a melyeket *j*-vel írunk) kettős hangzót ejtenek Halmágyon köznyelvi *é*, *ó* és *ő* helyett. Az *é* helyett való kettőshangzó az *ia* (¹*é*). Képzésénél a nyelv kivétel nélkül mindig a kapcsoló hangból indul ki, tehát ez a kettőshangzó mindig emelkedő természetű. De már az *ó*, *ő* helyett való kettőshangzónál sem a kapcsoló hang, sem az emelkedő természet nem állandó. Legtisztábban észlelhető alakja: *uo*, *üö*. Ebben az esetben a kettőshangzónak mindkét része teljes értékű rövid hang, s egyik sem tekinthető pusztán kapcsolónak. A nyelv tehát nemcsak érinti futólagosan az *u*, *ü* vagy *o*, *ö* képzése helyét, hanem annyi ideig időzik ott, mint egy rendes rövid magánhangzó képzésénél. A hangsúly a kettőshangzónak mindig első felén van, de azért, ha fülem nem csal, mégis csak egy szótagot alkotnak s talán joggal nevezhetők kettőshangzóknak. — Az *ó*, *ő*-ből fejlődött kettőshangzó második alakja az *uó*, *üö* (²*ó*, ²*ö*). Itt az elül álló zártabb és rövidebb hang csak kapcsoló, a második pedig a teljes és mindig hosszú hangzó, tehát ez is emelkedő, mint az *ie* (¹*e*).

Legfeltünőbb ennek a kettőshangzónak harmadik alakja, melyet BALASSA JÓZSEF szíves útbaigazítása alapján *uo*, *üö* jegygyel fogok jelölni. Minthogy ezt tudtommal még egyetlen egy nyelvjárásunkban sem észlelték eddig, azért képzése módját részletesebben is le kell írnom.

Az *uo*, *üö* első fele mindig teljes rövid hang (*u*, *ü*), a hangsúly is mindig ezen a részen van. A mélyhangú kettőshangzó második része, az *o*, rendszeren szintén teljes rövid hang, egyszerű-mászor azonban kapcsoló hangként való használatát is észleltem (*uo*). De ez, úgy látszik, csak kivételes használat volt. Az előbb leírt kettős hangzók példájára az *u* után itt is *o* hangot várnánk, csakhogy a nyelv az *u*-ről ez esetben nem ereszkedik le a neki megfelelő nyiltabb hangnak, az *o*-nak képzése helyére, hanem ugyanezen a soron (a középső nyelvállás során) kissé előbbre halad, a szájüreg közepe felé. Az *o* és *o* között első sorban tehát az a különbség, hogy az *o*, a mint a nyilhegy iránya mutatja, kissé előrébb képződik, mint az *o*. De ezenkívül az ajakműködés tekintetében is van egy kis különbség közöttük, mert az *o* kissé nyiltabb ajakzárással van képezve, mint az *o*. Az ajak működése éppen olyan fokú, mint az alsó nyelvállású *o*-nál. S ezt természetesen is találhatjuk, mert hiszen ismeretes, hogy a nyelv a hátulsó hangzók képzésénél a szájpadlástól távolódva mindig előbbre, a szájüreg közepe felé

moldvai csángók közt (22 : 127) és végül, a mit saját tapasztalatomból mondhatok, Hétfaluban. Ugyanezek a helyeken ejtik az *uo*, *üö*, *uó*, *üő* ("ó", "ő") kettőshangzókat is. Úgy látszik a halmágyi *uo*, *üö* kettőshangzók sem állanak egészen magukra. Kováts S. János a répczevidéki nyelvjárás leírásában (Nyr. 20 : 363) ilyen adatokat közöl: *sz^uq*, *j^uq*, *acs^uq* stb. Ez alighanem ugyanaz a kettőshangzó lesz, melyet én Halmágyról *uo* gyanánt állapítottam meg. BINDER JENŐ kartársam pedig azt állítja, hogy Sümeg környéken is ismeretes az *uo*. A *holdvilág* szót pl. szerinte éppen úgy ejtik *huodvilág*-nak, mint Halmágyon. Ha ez helyes, akkor ugyanott valószínűleg az *üö* sem lesz ismeretlen.

Ha most áttekintjük azokat az eseteket, a melyekben a halmágyi magánhangzók képzése eltér a köznyelveiktől, akkor egyik-másik jelből ítélve úgy tetszik, mintha Halmágy nyelve inkább a keleti székely nyelvjárásokhoz simulna, mintsem a nyugatiakhoz.

Minthogy a mássalhangzók képzésére vonatkozólag semmi megjegyezni valóm nincsen, áttérhetünk a hangok használatára módjának ismertetésére.

II. A hangok használata.

E czímen először is össze akarom foglalni azokat az alakszerinti tájszókat, a melyekben a halmágyi nyelvjárás nem azt a hangot használja, a melyet a köznyelv, másodszor pedig megakarom magyarázni, hogy milyen esetekben használja azokat a hangokat, a melyek a köznyelvben ismeretlenek. Az első esetben minden egyes adatot — a nélkül, hogy a rajta észlelhető alak eltérés okát kutatóm vagy magyaráznom, mert ez talán nem feladata egy összehasonlító nyelvjárás tanulmányának — gondosan összevettem a MTsz. adataival, mert érdekesnek és az összehasonlítás céljaira elkerülhetetlenül szükségesnek tartottam megjelölni azt, hogy mindegyik mekkora területen van elterjedve. Könnyebb áttekinthetőség céljából négy csoportba soroztam az idetartozó tájszókat és *a)* alatt közlöm azokat, a melyek a MTsz. tanúsága szerint csak a székely nyelvterületen ismeretesek (ideértve természetesen a csángóságot is); *b)* alatt azokat, a melyek a székelységen kívül másutt is előfordulnak; *c)* alatt azokat, a melyek a székelységből eddig ismeretlenek (itt, ha rövidesen lehetett, megjegyeztem azt is, hogy honnan ismeri őket a MTsz.); végül *d)* alatt azokat, a melyek a MTsz. -ban nincsenek meg.

1. A magánhangzók használata.

Itt is előbb a rövid magánhangzókat akarom tárgyalni. Meg kell azonban jegyezni, hogy nem választhattam el teljesen a rövid magánhangzók eltérő használatának eseteit a hosszúakétól, mert ugyanazon szónak ugyanazon magánhangzója a szerint, hogy a rákövetkező *r, l, j* szótagzáró helyzetben van-e, vagy sem, egyszer hosszú lehet, másszor meg nem. A köznyelvi *sarok* szó Halmágyon pl. *sorok*-nak hangzik, de birt. személyraggal már *sórkam, sórkad* stb. lesz belőle. Viszont pl. *fül* vagy *fül, fülbe*, de *fülöm*. Ezeket kénytelen voltam egybefoglalni, mert csak az együvé tartozó összes adatok tanúskodhatnak valamely hangváltás esetleges vagy jellemző voltáról.

Az *i* halmágyi használata általában megegyezik a köznyelvével és csak egyes hangváltozásokban mutat eltérést. Ezek az egyes eltérések a következők:

a) *bicski*, bicsak, bicska, *csics* csecs, *csicseriész* fogdosgat (nőszemélyt), *diriból* darabol, *hijúó* komp, *kicsid hijúó* csónak, *hingerüődzik* hengeredik, *ingöm*, *ingemöt* engemet, *innap* ünnep, *ipirkodik* iparkodik, *kukurigól* kukorékol, *pirányi* parányi, *sárig* sárga, *sárig-nádméz* sárgacukor, *sárikság* sárgaság, *vigyít* vegyít: — b) *gubics* gubaes, *igyenös* egyenes, *könyvi* könnyű, *közi* közé, *lapis* lapos, *lájány* leány, *sikla* csukló, *tikmony* tojás, *vidör* veder. A lyuk *lik* alakjának elterjedéséből következtetve bizonyára *likas*, *likaszt* is nagyobb területen ismeretesek, nemcsak a Székelyföldön; — c) *hebehurgyi* hebehurgia [Szeged], *üdvesség* üdvösség [Palócz]; — d) *istenicse*, *teremtice* a köznyelvi istenuccse alakkal szemben bizonyára isten *igy* segéljen-ből. A MTsz. csak Csikból ismer hasonlót: *isten üccségén*. *Tapsil* tapsol, *zsinból* zsémbel. *Fül*, *fülön*, *fülbe* mellett *filem*, *filed*, *file*, *filire* stb. járja. Hogy *enyim* enyém helyett mennyire van elterjedve, azt a MTsz.-ből nem lehet megállapítani.

Az *ü* használatára vonatkozólag a következő eltérő alakokat jegyezhettem föl:

a) *bücsület* becület, *büllög* billeg-ballag, *csüpké* tövis, tüske, *csüpörködik* csipeszkedik, *kapaszzkodik*, *csüpü* csepü, *csürke* csirke, *füeny* fővény, *fütyög* fityeg, *küjel* kívül, *kürül* körül, *küs* kis, *küszürü* köszörü, *küzsded* kisdéd, *biélükken* betoppan, *nyüvestén* nőstény, *ülü* olyv; — b) *düüis* dühös, *gyükiér* gyökér, *hetfü* hétfő, *hit* hit, *küpi* [MTsz. *köpi* 1.], *meddü* meddő, *mü*, *mü* mi, *rüdeg* rideg, *szüvem*, *szüved* stb., *terü* teher, *üdüö* idő, *üsmér* ismer; — d) *bügyörüö* bögyörö, *büllent* billent, *bündüö* bendő, *büs-álma* birsalma, *büzget* bizget, izgat, ingerel, *kühürül* kikiril, *kukurékol*, *sülbak* silbak, katonai őrszem.

Ha áttekintjük ezeket az adatokat, rögtön észreveszszük, hogy (egy-kettő kivételével) két csoportba sorozhatók. Az egyikben köz-

nyelvi *i*, a másikkban pedig köznyelvi *ö* (esetleg *ë*) helyén áll az *ü*. Ezekben az eltérésekben tehát már bizonyos törvényszerűség nyilatkozik: az ajakhangzó és a zártabb hang kedvelése. Az egyes adatok területi elterjedése azt mutatja, hogy ez a kettős hangváltozás székely sajáttság, mely Halmágyon még erősebben fejlődött, mint a többi székely nyelvjárásokban. — A halmágyi nyelvjárásnak még egy harmadik jellemző sajáttsága is kiolvasható ez elősorolt adatokból, hogy t. i. a köznyelv hosszú *ú*, *ü* véghangja helyett rendszeren rövidet ejt: *csüpi*, *küszürü* stb. és éppen így *ëccëri*, *keserü* stb.

u. a) *buc* talán összevethető a közny. czomb-bal, *buszu* bosszu, *csubban* csobban, *loccsan*, *csukór* csokor, *csukros székfü* teljes, bokros szirmú, *háburu* háború, *karuj* karvaly, *kukurigól* kukorékol, *maha* moha, *tułu* toll, *uruság* orvosság, *urusól* orvosol, *vakaru* vakaró, utolsó gyermek, *vakaru-tészta* vakarestészta; — b) *bugja* boglya, *ucusu* ocsú; — c) *bukór* bokor [Palócz], *bukriétg* bokréta, *burúl* borul [Vas, Göcsej, Hetés]; — d) *bugláros sziju* bogláros szij, *burus* borus, *dunga* donga [Dtül *duga*], *hua* hová [Dtül *huá*, Eger vid. *huva*], *pujuszka* puliszka, *purkulics* prikulics, *suase* sohasem, *tulupánt* tulipán, *vijusz* viasz.

Itt is, talán még inkább mint az *ü*-nél, első pillantásra fel-tűnik az egy fokkal zártabb hangra való jellemző törekvés s ebben is nemcsak megegyezik Halmágy a székelységgel, hanem meg is haladja. S itt is több példát találhatunk a szövegi rövid *u* használatára.

Az *ë* halmágyi használatára nézve általánosságban azt a megjegyzést kell előrebocsátanom, hogy használati köre, minthogy Halmágy az *ö*-ző nyelvjárások sorába tartozik, a köznyelvhöz viszonyítva, tetemesen megfogyott. Az *ë* használatában való egyes eltérések a következők:

a) *bëcëg* biczeg, *cënëge* czínege, *cëpiük* cipő, *csëniál* csinál, *ëbred* ébred, *ës* is, *fëredik* fürdik, *fëredüö* fürdő, *hëzza* hozzá, *nëz* néz, *pëtyërëg* pityereg, *rëjta* rajta, *sëet* siet, *szërnü* szörnyü; — b) *bëzget* bizget, *izgat*, *bizë* és *pizë* bizony, *ëjen* ilyen, *ëppeg* éppen, *ëránt* iránt, *egyjëbëránt*, *ërányába*, *ëstáp* istáp, *ëssze* össze, *fël* fel, *föl*, *gëlészta* giliszta, *mëg* meg, *mëzge* mézga, *përgël* pörköl, *pësil* pisil, *ëcsém* stb. öcsém; — c) *këléncs* kilines [Dtül], *kontrëktus* kontraktus [Bihar m.]; — d) *le-bëggyeszt* lebiggyeszt, *hërcség* hörcsög, *hërég* hörög, *miëtyánk* miatyánk, *sërény* sörény, *zërget* zörget, *zsëndëj* zszindely.

Ezekből az adatokból először is azt olvashatjuk ki, hogy köznyelvi első szótagnbeli *i* helyén Halmágyon igen gyakran az egy fokkal nyíltabb *ë* áll. Ha ezt a megfigyelést összevetjük az *ü* használatából levont következtetéssel, azt látjuk, hogy köznyelvi *i*-nek Halmágyon gyakran ajakhangzós *ü* felel meg, gyakran pedig

nyiltabb *ë*. *Bizget* pl. egyaránt járatos *büzget* és *büzget* alakjában. Ez az *i*~*ë* megfelelés, úgy látszik, nincsen annyira elterjedve, mint az *i*-nek ajakhangzóvá változása. Határozottan nem állíthatom ugyan, de több jeltől következtetve, ez is inkább csak keleti székely sajtáságnak látszik.

Égy-két csekélyebb fontosságú hangváltozást ezúttal melőzve, második sajtáságos vonásként az tűnik ki az előbbi adatokból, hogy (bár Halmágy nyelve, mint már említettük, *ö-ző* nyelvjárás) az *ë* az egytagú szavakban (pl. *még, fél, sër, szög, për*), valamint a szavak első tagjában (pl. *fédjél, csénget*) sohasem változik át *ö*-vé. Az *ë*-nek ilyen esetekben való megőrzése még azon szavakra is kiterjed, melyekben a köznyelv már rég ajakhangzóvá változtatta az *ë*-t. Így: *szérnyü, përgél, össze, écsém, hërcsög, hërég, zërgët, sëtét, sërény*.

Ezeknél is érdekesebb azonban az a megfigyelésem, hogy a halmágyi nyelvjárás még az első szótagon túl is megőrzi az *ë*-t (nem változtatja *ö*-re), ha a közvetlenül előtte álló szótagban is *ë* vagy *ê* van. Pl. *öccër, kërész, észëm, félöz, mënyën, lészën, përel, vërës, szërhez állunk, sërës hórduó, mëkpërëckëlöd, csëndészën, elëbb nem szabad ënnëték*. Ha az első szótagban *ë* vagy *ê* van ugyan, de a második szótagban másféle hang, akkor a további szótagokban már nem marad meg az *ë*, hanem átváltozik *ö*-re. Pl. *këgyelöm, féllegös, lëlketök, mëkfërëttetök? mit vëttetök? szëmëjösön, szëgënyeköt, tészitök*.

Halmágyon kívül melyik *ö-ző* nyelvjárás ismeri még az *ë* megőrzésének ezt a módját? — KRIZÁNÁL (Vadr. 558.) Homoród vidékére vonatkozólag ezeket olvassuk: «A hol elsőbb szótagban éles vagy közép *ë* jön elő, ott a következő *ë* sem vált *ö* hangot, mint *észëm, vészëm, vërës, édes, félmënyék*.» Ez tehát lényegében ugyanaz a sajtáság, mint Halmágyon, csak hogy itt az első szótag *é* hangja nem őrzi meg a rákövetkező *ë*-t, tehát *édes, kënyös, fényösödik* stb. És valószínű, hogy Homoród vidékén sem őrzi meg, mert STEUER (22 : 301) e vidék hangrendszeréről írván szintén csak az *ë, ê*-nek ilyen megőrző erejéről emlékezik meg.

Hogy ezen kívül más vidéken is észlelték-e ezt az érdekes hangtani tüneményt, arról nincsen tudomásom. Itt tehát Halmágy nyelvének olyan jellemző vonásával van dolgunk, a mely ezt a nyelvjárás-szigetet közelebből és szorosabban a homoródi vidéki nyelvjáráshoz csatolja.

Az egyes adatok, a melyekben Halmágyon a köznyelvi használattól eltérően *ö* hangot jegyezhettem, aránylag csekély számúak. Mindössze a következők:

a) *gölice* gerlicze, *röcsök* rücsök, gyürödés; — b) *böstörüő* bors-törő, *lőjtüő* lejtő, *sütökörészik* sütékérezik; — d) *högörött* hengerít, gurít, *höej* hüvely, *höejös fuszoja* zöld bab, *hüjök* hüvelyk, *ingöröl*

ingerel, rő rüh, röhös rühös; — *űöröz* őriz elterjedéséről a MTsz. nem ad számot. Azt hiszem, csak székely.

Valami különös jellemző sajátságok ezekből az adatokból talán nem tűnnek ki. De annál jellemzőbb Halmágyra nézve az *ö*-nek a köznyelvtől eltérő azon használata, melyet *ö*-zésnek szoktunk nevezni. Ezt már az *ë* használatának tárgyalásánál is meg kellett említenem, azért itt, körének pontos megállapításaképpen már csak annyit kell felhoznom, hogy: az *ö*-zés csak a szó első tagja utáni szótagokban érvényesül és ezekben is csak akkor, ha a közvetlenül előtte álló szótagban nincsen *ë*, vagy *ê*. Tehát: *kérom*, *de vészem*, *szeretöm*, *de biépérelém*, végül *tészitök*, *férítettök*.

A mint az *ë* használatának módja Halmágyot a homoródvédeki nyelvjáráshoz csatolja, éppen úgy összetartozik a kettő az *ö*-zés tekintetében is.

o. a) *börzos* borzas, *cintorom* czinterem, *doszka* deszka, *förtáj* fertály, *gyórtya* gyertya, *gyórtánfa* gyertyánfa, *hob* hab, *iskotoja* skatulya, *jo juh*, *odvár* udvar, *orotás* irtás, *orotvány* irtovány, *poszománt* paszománt, *sohól*, *sohólt* sehol, *raggyog* ragyog, *sójt* sujt, *sörkantyu* sarkantyú, *sörkolat* sarkalat, *kenyérkaréj*, *szúnyodik* szunnyad; — b) *borozda* barázda, *joca* java, *kabola* kabala, *kancza*, *kalongya* kalangya, *moslica* musliczalégy, *oskola* iskola, *ponk* pók, *poroncsol* parancsol, *poronyuó* porhanyó, *rekottya* rekettye, *rogya* ragya, *sohogy* sehogy, *sohonnai* sehonnai, *sorok* sarok, *sórruó* sarló, *topló* tapló; — c) *boszont* bosszant [Palócz]; — d) *corokóltat* czurukoltat, *hátráltat* (lovat), *diktom* diktum, *verses* erkölcsi mondas, *láboskodik* lábaskodik, *ágaskodik*, *magos* magas, *ospotáj* ispotály, *pongoniét* panganét, *sohonnat* sehonnat, *sohova* sehova.

Az *o* hangnak a köznyelvtől eltérő illetén használatából ismét két hangmegfelelés lép feltűnőbben előtérbe: a *zártabb* hang (*a > o*) és az *ajakhang* (*ë > o*) felé való törekvés. Minthogy ezzel a kettős irányattal már előbb is találkoztunk, valóban jellemzőnek mondhatjuk. De persze nem egyedül Halmágyra nézve, hanem, a mennyire az egyes adatoknak a MTsz. adataival való egybevetéséből következtetni lehet, az egész székelysége nézve is.

Egynéhány adat itt is ellenkező irányú (*u > o*) fejlődésre mutat ugyan, de az előbb említett két irányzat mellett tanúskodó adatok túlnyomó nagy számával szemben, ez semmiesetre sem mondható jellemző vonásnak.

e. Már STUEER említi (SzNyH. 6.), hogy a székelységben a *uem*, *ne*, *se*, *le* és *te* szavakban nyílt *e* hangzik. Ezt a megfigyelést Halmágyra nézve is megerősíthetem, valamint azt is, hogy a *sem*, *se* összetételeiben már *ë* van: *sëmmi*, *sëнки* (de viszont: *hanem*). A halmágyi *sohogy*, *sohól*, *sohonnat* is megelőző *ë*-re mutat. Egyéb eltérő esetek:

a) *deged* dagad, *csmiént* ismét, *füeny*, *keccör* kétszer, *mënyet*

menyét: — b) *elig* alig, *eőzik* éhezik, *esz* ész, *hetfü* hétfő, *hetüs* hetes, *mözge* mézga, *nehesség* neheztelés, *ösvény* ösvény, *tehen* tehén, *teenhus* tehénhús; c) *vereb* veréb [Gömör.]; — d) *ostornyel* ostornyel.

Az *e*-nek használatában tehát majdnem tökéletesen megegyezik Halmágy a székelységgel. Feltűnő ezekben az eltérésekben különösen a régi **ē* helyén álló *e* és főleg azért, mert, mint még látni fogjuk, Halmágy ezt az eredetibb hangot szabályszerűen kétőshangzóvá fejlesztette.

A vegyeshangú *ē* Halmágyon meglehetősen el van terjedve. Az egyik gyakrabban használja, a másik ritkábban, de alig van ember, a kinek beszédében hallható ne volna. De azért mégsem mondható állandó használatú hangnak, mert egy és ugyanaz az ember, ugyanabban a szóban is egyszer ejti, egyszer nem.

Azok a szavak és szóalakok, melyekben többször is följegyezhettem az *ē* hangot, melyekben tehát némileg állandóbbnak látszik, a következők: *dē, ēl, ēz, hanēm, kēntēm, lē, e mēnyēm monta, nē, nēkōm, nēm, noēmberben, tē, tēmplom* és a riult idő ragos alakjaiban, pl. *mēntēm, mēntētők, mēgnyērtē* stb.

STEUER a székely *ē* hangról azt mondja, hogy «főleg tőszavakban, még pedig rendszeren nyílt *e* helyén található» (SzNyH. 6.). Halmágyon mintha kissé másképpen állana a dolog. A felsorolt példákból is látható, hogy itt nemcsak rendszeren, hanem kivétel nélkül mindig nyílt *e* helyén áll. (Azt az egy-két szót, melyben köznyelvi zárt *ē*-nek felelne meg, a székelység nyílt *e*-vel ejti.) Összes halmágyi jegyzeteim között egyetlen adatot sem találtam, a melyben köznyelvi vagy akár székely *ē* helyén állana. Halmágyról azt sem lehetne éppen mondani, hogy főleg tőszavakban használnák. Az én tapasztalatom az, hogy a szó második vagy harmadik tagjában is, és különösen a múlt idő ragos alakjaiban elég gyakran hallható. De ezek mindenesetre csekélyebb fontosságú különbségek.

Ezt az *ē* hangot Halmágyon kívül eddigi tudomásunk szerint a székelységnek még következő vidékein használják: Háromszékben Torja tájékán (Nyr. 3 : 375), a moldvai csángóknál (9 : 447). néhol a Rika körül, Gyergyó táján és a Hargita alján (STEUER, SzNyH. 5.). Tehát keleti székely vidékeken.

Talán nem lesz érdektelen *e* helyen megjegyeznem, hogy ezen *ē* hangnak az irodalomban való legelső megemlítésére éppen halmágyi használata adott alkalmat KRIZÁNAK (V. ö. Vadr. 561.).

Az *a* hang használatában csak csekély eltérést tapasztalunk, s ez eltérésekből sem olvashatunk ki valamely Halmágyot különösebben jellemző sajátsgot.

a) *bahó* bohó, *hossa* hozzá, *innap* ünnep, *katat* kutat, *kénasó* kénéső, *makkan* mukkan, *pirázsa* parázs, *rea* reá; — b) *fazakas*

fazekas, *hua* hová, *magyaruo* mogyoró, *matolla* motolla, *rakottya* rekettye, *sikla* csukló; — c) *parció* porció [Besztercze-Naszód m.]; — d) *madar* madár.

Az *a* hangnak halmágyi használatára nézve sem lehet határozott szabályt felállítani. A mennyire a jegyzeteim alapján egymás mellé állított adatokban bizonyos szabályszerűség nyilatkozik, talán azt lehetne mondani, hogy a szó első tagjában ritkábban hallható; már gyakrabban a későbbi szótagokban, leggyakrabban, szinte állandóan, a szóvégi nyílt szótagokban. Egyet azonban határozottan állíthatok; azt, hogy Halmágyon nem minden *a* ilyen zártabb ejtésű, mint a hogy STEUER JÁNOS a székelységre, különösen a keleti székelységre vonatkozólag állítja. Gyakran hallható Halmágyon, minden ember ejti, de nem állandóan, minden *a* helyett. Példákat e helyen talán fölösleges idéznem; elég sok található alább a tájszók között és az összefüggő nyelvmutatványokban.

á. Ezt a hangot Halmágyon az *á*-hangzós szótagokat közvetlenül megelőző szótagokban használják köznyelvi *a* helyett. Pl. *kápál*, *kálápál* stb. Külön is említhetők: a) *gánár* gunár, *hárakáj* harkály és d) *alámárijom* almáriom, *mágyáránt* majoránna.

Az *á*-nak ilyen asszimiláló hatása már KRIZA nyomán ismeretes a székelységből, de hogy még az *á*-nak is, mely pedig már nagyon közel áll az *a*-hoz, ilyen asszimiláló ereje van, arról eddig még nem volt tudomásunk, s ebben a tekintetben Halmágy egyelőre magára áll.

Az asszimilációból keletkezett *a* hangot különben BALASSA szerint (MNyj. 111. l.) a maroszeki nyelvjárás, az egész nyugati székelység, a csik-gyergyói és a moldvai csángó nyelvjárás ismeri. Az «egész nyugati székelység» alá tartoznék Homoród vidéke is, de STEUER (SzNyH. 5. l.) azt mondja, hogy «Homoród vidékén épen nem élnek vele». STEUERnek ez a megfigyelése, ha ugyan helyes, mindenesetre nagyfontosságú a halmágyi nyelvjárás-sziget eredetének kérdésében, mert az *ä* és *ö* egyforma használatának alapján eddig azt hihettük volna, hogy Halmágy nyelve a székely nyelvjárások közül a homoródvidékivel egyezik meg leginkább. Mint-hogy a halmágyi nyelvjárásnak már több sajátsága mutatott kelet felé, de az *a* használata tekintetében a keleti nyelvjárások közül csak a csik-gyergyói és a moldvai egyezik meg a halmágyival, azért ezentúl legtöbb joggal ezek felé figyelhetünk.

Átérve a hosszú magánhangzók használatára, először is azt az általános sajátságot kell megemlítenem, hogy szótagzáró *r*, *l* és *j* előtt a rövid magánhangzó rendszeren megnyúlik. Nem szótagzáró *l*, *r*, *j*-nek persze nincsen ilyen hatása. Pl. *doloq* és *dölgozik*, *örömibe* és *ördög*, *erüös* és *érdüö*, *elereszti* és *élmént*. Ez közszékely sajátságnak mondható. Meg kell azonban itt említenem azt az érdekes tapasztalatot, hogy a szótagzáró *l* Halmágyon

csak akkor nyújtja meg feltétlenül az előtte álló magánhangzót, ha utána még egy mássalhangzó következik. Ha mondat vagy szólás végén áll az *l*, vagy ha magánhangzóval kezdődő szó következik utána, akkor az előtte álló magánhangzó legtöbbször megtartja rövidségét. Pl. *Kérgezd el e hástuól!* — *Mé nem vészéd fél!* — *Fül: fülbevaló.* Az *r, j*-vel valószínűleg szintén így áll a dolog. Ezt a megkülömböztetést a többi székelységben tudtommal még nem vették észre.

Ezzel kapcsolatban megjegyezhetem mindjárt azt is, hogy a hosszú *é, é, é, á, á* hangok, a mint az alább közölt szövegekből is látható, csakis ilyen szótagzáró *l, r, j*, vagy néha, nagy ritkán, a hangsúly hatása alatt keletkeznek. Ez alól csak a kérdő *í* szócska tesz kivételt, mert Halmágyon mindig széles ejtésű hosszú *é*-nek hangzik. Ilyen esetben bizonyára az *á* is széles ejtésű hosszú *á*-ra változik. Abban a néhány idetartozó adatban, melyet Halmágyon feljegyeztem (mindössze sem lehet valami sok), *á* hangot találok ugyan jelölve, de bizonyos vagyok benne, hogy ezekben, pl. *álmát* almát, *kálájbász* plajbász, *márhát* marhát, *hájesák* hajták, *Hálmágy*, széles *á*-t ejtettek, melyet én csak sietős jegyzés közben jelölhettem *á*-val. Mert hiszen a szűkebb ejtésű *á*-ból itt is föltétlenül labiális *á* lett volna.

A szótagzáró *l, r, j* hatása alatt keletkezett hosszú magánhangzók összefoglaló tárgyalása után szintén együttesen akarok megemlíteni egynéhány olyan szót, a melyekben a hosszú magánhangzó nem keletkezett ugyan ilyen hangtörvényszerűen, de a melyek között mégis bizonyos összefüggés sejthető. Azt látjuk ugyanis, hogy ha a köznyelvben a szó első tagjában felső nyelvé állású rövid magánhangzó áll, akkor a halmágyi nyelvjárásban igen sok esetben a megfelelő hosszú magánhangzót találjuk. Ilyenek: *bísztos*, *csíptetűő*, *hívatal*, *ígyeközik*, *nyírentyü* (nyirettyü), *síralom*, *vidám*, *vidék*, *tükör*, *ügyes*, *ülés*, *múlat*, *úcca*, *útazik*.

Ezeknek a hosszú magánhangzós szóalakoknak elterjedéséről a MTsz. alig egy-kettő kivételével nem ad ugyan felvilágosítást, de ismeri a székelység, sőt, úgy látszik, egész Erdély is.

Külön felemlitendők, mivel felső nyelvállású hosszú hangzójukban hangváltozás is rejlik, a következők: a) *küjel* kívül, *büdjerc* lidérez, *mü* mi, *szü* szív, *üz* íz; b) *rúzsza* rózsa, *tík* tyúk; c) *fírcöl* férczel [Pal.], *kúdül* koldul, *kúdus* koldus.

Mínthogy a középső nyelvállású hosszú hangokat czélszerűség kedvéért együtt tárgyalom a megfelelő kettőshangzókkal, a hosszú magánhangzók sorából már csak az *á* és *á* használatáról kell szólnom. S ezekkel gyorsan végezhetünk, mert már az eddig felsorolt adatokból is látható, hogy Halmágyon minden köznyelvi *á* helyén ajakműködéssel képzett *á* hangot ejtenek. Csak

azoknak a nyelvében hallható az *á* mellett *á* is, a kiknek némi iskolai műveltségük van. Az *á* tehát nem eredeti hangja e nyelvjárásnak, hanem csak az iskola és a templom irodalmi nyelvének hatása alatt kezd terjedni.

Az *á* hang használata mindenestre fontos jellemző vonása a halmágyi nyelvjárásnak és csak sajnálhatjuk, hogy STEUER — az egyedüli, a ki e hangnak a székelységben való használatát eddig említette — nem határozta meg pontosabban, hogy melyik székelységben, s hogy legjobban hallható *l*, *r* előtt, de egyebütt is a köznyelvi *á* helyén (Hunf.-Alb. 34.). A magam tapasztalatából hozzáadhatom ehhez, hogy csik-vacsáresi eselédünk, a ki csak mostanában jött Brassóba és még érintetlenül beszéli nyelvjárását, m i n d e n *á*-t ilyen labiálisan ejt. Háromszéken, ha nem tévedek, már nem használatos az *á*.

Nagyon érdekes a középső nyelvállású hosszú magánhangzók használata, mert Halmágy nemcsak általánosságban kettőshangzókat fejlesztett mellettük, hanem a használatban pontosan meg is különbözteti egymástól a kettőt.

Az *é* hangot általában eredetibb **é* helyén használják. Pl. *lélök*, *nép*, *szép* stb. Azoknak a nyelvében, a kik már nem beszélnek tisztán a nyelvjárást, vagy úriasabban akarnak beszélni, egyszerűen természetesen a nyiltabb eredetű **é* helyén is hallható az *é*: de a romlatlan nyelvűek, főleg az asszonyok, csakis **é* helyén használják.

A közhasználattól eltérően a következő esetekben találunk Halmágyon *é*-t:

a) *cémer* bárány- v. bornyúezimer, *éjju* ifju, *kén* kín, *kénbuodik* kínlódik, *kénoz* kínoz, *kéréczár* krajczár, *lévendüő* leendő, *sétár* sajtár, *szén* szín; — b) *éveg* üveg, *fénkő* fenkő, *héjja* (vminek) hija, *hér* hír, *kénál* kínál, *kéncs* kincs, *késér* kísér, *késértet* kísértet, *kéván* kíván, *mér* mer, *segét* segít, *teként* tekint, *tekéntetős* úr; — c) *kéléncs* kiléncs [Dtúf], *lél* lel, talál; — d) *göréncsös* göröngyös, *kérisfa* körisfa, *mijél* mivel, művel.

Az *é*-nek megfelelő kettőshangzó, az *ie* (*ie*) természetesen a nyiltabb eredetű **é* helyén áll. Pl. *tiél*, *niév*, *hiét*, *égiér*, *nehiez*, *szerettiél* stb. Ez alól azonban néhány kivétel is van. Összevettem ugyanis az én halmágyi adataimat, melyekben több ízben is *ie* hangot jelöltem, azon szavakkal, melyekben a TMNy. szerint nyiltabb vagy zártabb eredetű *é* van, és azt találtam, hogy Halmágyon *ie*-vel ejtik az *árnyiek*, *kényiér*, *játiék*, *maradiék*, *faziék*, *jándiék*, *tündiér* szókat, holott ezekben zártabb **é* van. Ilyen eltérést tapasztaltam az elbeszélő mult *é*-jében (pl. *emikör beteg valiek*) és az ikés igéknél a feltételes módban is (pl. *te és enniél, ugy-é?*). Ezekben szabály szerint *é* hangot várnánk. Helylyel-közzel néha más sza-

vakban is *ie* hallható a szabályszerű *e* helyett, de sokkal ritkábban, mint tiszta *e* hang *ie* helyett.

A köznyelv hangjaival szemben még a következő eltérések tapasztalhatók Halmágyon: a) *köziél* közel [MTsz.: *közél*]; — b) *hié* forró [MTsz.: *hé*, Vas m. *hié*], *körtövié* körte [MTsz.: *körtvély*, *körtövély*], *tiéj* tej [MTsz.: *téj*], *viellem*, *vielled* stb. velem [MTsz.: *véllem*].

Olyan nyelvjárás, a mely olyan módon különböztetné meg az eredeti **é* és **e* hangokat, mint Halmágy, nincsen több. Legalább a mennyire nyelvjárásainkat ma ismerjük, ezt kell mondanunk. Azt ugyan tudjuk, hogy a székelységben az *e* mellett az *ie* is használatos, de sem azt nem tudjuk pontosan, hogy milyen esetekben, sem azt, hogy mely vidéken. Hétfaluban rendszeren **e* helyén áll az *ie*, de elég gyakran hallható **é* helyén is. A megkülönböztetés korántsem olyan pontos mint Halmágyon. S azért az **é*, **e* ilyen megkülönböztetését legulább egyelőre, a halmágyi nyelvjárást különösen jellemző sajátságának kell tartanunk.

Az *ó*, *ö* hangoknak és a megfelelő kettőshangzóknak használatában Halmágy, mint már említettük, szintén pontos különbséget tesz.

Az *ó*, *ö* használatának összes esetei két csoportba sorolhatók. Először is eredeti **ov*, **öv* helyén áll Halmágyon *ó*, *ö*. Ilyen szó persze elég kevés hallható; *ó*-val csak az egy *ló* szóban állapíthatattam meg. Eredetibb *ö*-vel már több van. Ezek: *kő*, *tő*, *cső*, *bő*, *jöni*, *lőni*, *dőlni*, *szőni*, *nyőni* és *ő* (szem. névm.), de az utóbbi néha *űő*-nek ejtve is hallható. Lehetséges, hogy még néhány más szóban is előfordul ez a zártabb eredetű *ó*, *ö* hang, de én csak ezekben észlelhettem kétségtelenül. Másodszor még akkor marad meg tisztán az *ó*, *ö*, ha szótagzáró *l*, *r*, *j* hatása alatt rövid *o*, *ö*-ből keletkezett. Pl. *hól lakól?* *vándorólni*, *rajtos*, *bór*, *akkór*, *ördög*, *embőr*, *mégbetekszől* stb. — Külön is említhetők: a) *rókon* rokon; — b) *tóruó* tarló, *tóruóz* tarlóz; — d) *csórog* csorog, csurog.

Az *ó*, *ö*-nek megfelelő kettőshangzókról általánosságban azt lehet állítani, hogy **av*, **ev* helyén állanak. Részletesebben a következőket kell megjegyeznem:

Az *uo*, *üö* mássalhangzón kezdődő hangsúlyos szótagokban áll. Pl. *tuo* tó, *suo* só, *juo* jó, *szuo* szó, *csuovál* csóvával, *huonáj* hónalj, *nuotáz* nótáz, *gyüözi* győzi, *szüöke* szöke, *süög* sög, süveg, *tüöke* töke stb.

Az *üó*, *űö* általában hangsúlytalan szótagokban használtatik. Pl. *ájtuó*, *hintuó*, *húzbuól*, *húzuódik*, *lopuódik*, *tüetüös* tehetős, *püngüö*, *verüódik*, *fizetüódik*, *körüódik* stb. Egyszer-másszor azonban még hangsúlyos szótagban is hallható a kettőshangzónak ez az alakja, különösen a szó elején, Pl. *üöcska*, *üóra*, *üörijás*, *üöröz*, *üörüódik*, *üöszkór*.

Az *uo*, *üö* és *uo*, *üö* kettőshangzókat végül mindig csak *l* ki-
esése folytán keletkezett hosszú *ó*, *ö* helyén ejtik. Itt is azzal a
külömbiséggel, hogy *uo*, *üö* hangsúlyos, *uo*, *üö* pedig hangsúlytalan
szótagokban áll. Pl. *vuot* (vót) volt, *uot* Olt(-folyó), *fuot* folt, *fuodoz*
foldoz, *vuona* volna, *füöd* föld, *züöd* zöld, *tiüt* tölt, de *mékhuot*
meghalt, *méküüt* megtelt, mert a hangsúly itt az első szótagon van.

Összehasonlítva adataimat a TMNy-nal azt találtam, hogy
Halmágyon kettőshangzót ejtenek a *gyuonik*, *tüöke*, *üösz* (herbst)
szavakban, holott ezekben zártabb eredetű az *ó*, *ö*.

Különösebben kiemelendő kettőshangzós alakok: *büöjeg* bé-
lyeg, *büöllés* bélés, *niönüö* néni. A MTsz. nem ismeri őket. A *kucos*
kulcs szónak *koos* alakja másutt is eléggé ismeretes.

A mint nem találtunk olyan nyelvjárást, a mely olyan módon
fejlesztette az **é* és **ö* hangokat, mint Halmágy, éppen úgy nem
találunk olyant sem, mely az *ó*, *ö*-t és a megfelelő kettőshangzókat
ilyen módon megkülömböztetné. Az *uo*, *üö* hallható ugyan a szé-
kelységben is Csík középső részén és Moldvában (Nyr. 22 : 127),
de hogy milyen esetekben, azt nem tudjuk. Hétfaluban is hallha-
tók, bár nem általánosan.

2. A mássalhangzók használata.

A mássalhangzók használatában természetesen sokkal cseké-
lyebb mértékben tér el a halmágyi nyelvjárás a köznyelvtől, mint
a magánhangzókéban. S a mi eltérést tapasztalunk, az is inkább
egyes esetekre szorítkozik, nem olyan hangtörvényszerű, mint a
milyennek sok esetben a magánhangzók eltérő használatát talál-
tuk. Összeállítom tehát először is ezeket az egyes eseteket, hogy
legalább az elterjedésük mértékében rejlé tanulságot lássuk.

a) *bebögiö* hebegő, *buffan* puffan; *cihá* pihá, *hörcoq* hortyog;
gagya gatya; *bójza* bodza, *jászój* jászol, *széjös* széles, *széjső* szélső,
váj vagy; *kálájbász* plajbász, *keringötte* teringette; *nyirentyü* nyi-
rettyü; *disznyuó* disznó, *fetekeszényü* színü, *szürkünyet* szürkület;
péjpp selyp; *flánör* flanellposztó; *vuod* old; *küzsdik* birkózik; —
b) *bézsög* pezseg, forni kezd; *csúg* sűg, *csúgdos* sűgdos, *göréncsös*
göröngyös; *geriéta* kréta; *tánygiér* tányér; *kazáj* kazal, *méjj* mell;
lik lyuk, *likaszt* lyukaszt, *válu* vályú; *ácsorog* ácsorog; *ganyé*
ganéj, *nyüvestén* nöstény, *tekenyüö* teknő; *béstelen* utálatos, csuf
(becstelen); *ruva* ruha; *zsír* sir; — c) *nyö* nő (crescit), *nyövés* nő-
vés [Dtül]; — d) *bicék* pék, sütő; *cájha* szajha, *csusták* susták, régi
négykrajczáros, *mágyáránt* majoránna, *virjad* virrad, *fébluár* február,
clúspárol elnászárgol, *sinör* zsinór.

Általános érvényű sajátság a mássalhangzók használata tekin-
tetében csak kevés van. Az egyik, hogy köznyelvi *ly* vagy *lj* helyett
mindig *j*, ill. *jj* áll. Pl. *kiráj*, *ijen*, *vándorájjon*, *kéj* fél, *ájj*. A másik

az, hogy köznyelvi *ny* a szó végén, vagy mássalhangzón kezdődő szó és rag előtt legtöbbször *n*-né változik. *Asszon, lőgn, legén, kapitán* stb. Az előbbi nagyobb területen van elterjedve s az utóbbi is eléggé ismert székely sajtáság.

Az *l*-re nézve még meg kell jegyeznem, hogy töszótagokban *ó, ő, azaz ug, üü* után mindig elmarad, ha utána még egy mássalhangzó következik. Pl. *uot* (Olt), *vuot, vuona, mēkhuot, füöd, züöd, mēktüöti*. Más magánhangzó után csak ritkán. Így: *kúduš, kúdül, küd, küttem, píqeg, múnq. átol, ásuó, fēsüö, bēsüö* s néha az *el* ige-kötőben, ha mássalhangzón kezdődő ige előtt áll. Más szavaknak ilyen magánhangzói után nem marad el és szó végén egyáltalán nem. Pl. mit *észöl?* *vándoróltam, ült, féltünk* stb.

Ha most már összehasonlítjuk Halmágyinak az *l*-lel szemben való eljárását a többi székely nyelvjárásokkal, akkor azt látjuk, hogy legpontosabban ismét a csik-gyergyói nyelvjárással egyezik (v. ö. MNyj. 129.).

Az *l* használatára vonatkozólag végül még meg kell említenem, hogy a *tjöllem, rjöllem, bejöllem, vjöllem* személyragos határozókban nfindig hosszú, mint a székelységben általában.

III. A hangok kapcsolata.

E tekintetben Halmágyon főleg a magánhangzók kapcsolásának módja nagyon érdekes. Érdekes azért, mert a hiátust hol elkerüli, hol meg éppen keresi, és azért, mert ebbeli eljárásában több renden különbözik a többi székely nyelvjárásoktól.

Ha áttekintjük az idetartozó adatokat, azt látjuk, hogy a halmágyi nyelvjárás mindig *j* hang segítségével kerüli el a hiátust, ha a két találkozó magánhangzó elseje *i*. Sok esetben még ott is a *j*-t használja, a hol a köznyelvben *v* áll. Így: *ijen* (v. ö. alább: *oan, ón*), *íjam* stb. és *hájunk* hívunk, *kőmíjes* kőműves, *míjél* művel, *míjes* nap. *bíjaj*, de az utóbbit *bihaj*-nak is mondják s ez az egyedüli eset, hogy az *i* mellett *h* szolgál a hiátus kitöltésére, nem *j*. Ha a találkozó két mássalhangzó elseje nem *i*, hanem valamely más elülső hangzó, akkor a nyelvjárás már nem gondoskodik föltétlenül a hiátus elkerüléséről. Elkerüli pl. *j* közbeszúrásával a *hüjők, lőjány, fejér, őjen* (ilyen) szavakban, de már sok más hasonló esetben megtűri.

A két egymás mellett álló magánhangzót BALASSA szerint (MNyj. 119.) csak néhány nyugati nyelvjárás tűri meg, de tény, hogy a hiátus a keleti székelységben is előfordul. LŐRINCZ KÁROLYNAK háromszéki adatait, melyeket ZOLNAI GYULA egy alkalommal (Nyr. 20 : 255) már kiemelt, megerősítheti azon tapasztalatom,

hogy a hiátus körülbelül ugyanazon szavakban Hétfaluban is észlelhető.

Ebben a tekintetben tehát ismét megegyezik a halmágyi nyelvjárás a keleti székelységgel. Csakhogy Halmágy nyelve nemcsak hogy megtűri a hiátust, hanem még éppen kedveli is, a mint ezt a következő adatok eléggé bizonyíthatják: *szüem* szivem, *füeny* fővény, *hua* hová, *snase* sohasem, *toa* tova, tovább, *oan* olyan, *loak* lovak, *jook* juhak, *jöön* jöjön, *jöenek* jöjenek, *höej* hüvely, *teen* tehen (tehen), *tëetök* tehetek, *tëetüös* tehetős, *feem* fejem, *csaarok* csavarok stb. Sőt még akkor is, ha a két magánhangzó két külön szóhoz tartozik, pl. *szöllöegy* szöllőhegy.

A hiátusnak ilyen kedvelésére a Székelyföldről eddig nincsenek adataink. Ezt a nyelvjárási sajáttságot csak messze nyugaton, az örségi, a hetési és a göcseji nyelvjárásban találjuk meg.

Ugyanazon vidéken találjuk meg párját a halmágyi nyelvjárás azon sajáttságának is, hogy a *h*, *v*, *j* elejtése által előidézett hiátust ismét eltünteteti azáltal, hogy a két rövid magánhangzót összevonja egy hosszúba. Így a következőkben: *sög* v. *süög* (süveg), báránybőr-sapka, *cök* v. *cüök* czövek, *e fëm* a fejem, *ón* (oan) olyan, *tés* te és. Még gyakrabban olyan módon kerül el a hiátust, hogy a két egymás mellé kerülő magánhangzó közül, akár egy, akár két szóba tartozzanak is, az elsőt egyszerűen elhagyja. Pl. *kömes* kömives, *ullet* úgy lehet, *kájcsák* kiáltják, *odadnám*, *picájtuó*, *pajtájtuó*, *kecskollyó*, *Varg Ilona*, *árpárvérüő* álma, *bokiig* (bokáig) jártunk *e vízbe*, *biémént* *ety csürk* (csirke) *e kërtyibe*, *ebb e zsákba*, *abb e részbe*.

A mássalhangzók kapcsolásának módja korántsem olyan változatos és érdekes Halmágyon, mint a magánhangzóké. Így ha két képzése módjára vagy helyére nézve különböző mássalhangzó kerül egymás mellé, akkor az első természetesen itt is alkalmazkodik a másodikhoz. Ha három mássalhangzó találkozik, akkor a kiejtés megkönnyítésére az egyik, rendszeren a középső, kiesik, mint a Székelyföldön is. Pl. *köntár* könyvtár, *mínyá* mingyárt, *mom mëg* mond meg, *fëlakaszna*, *strimfi*, *lájbi*, *pántika*, *Istán* stb. Teljes hasonulás csak ritkán hallható: *ëccër-mëccör*, *hossem*, *iriség*, *ullet*, *hállap*, *hatta*. Hogy közbeszúrt magánhangzó könnyíti meg a kiejtést, azt csak az egy *tekenyüő*-ben vettem észre.

IV. Szótövek és kötőhangzók.

A szótó változásai már több érdekes megjegyzésre adhatnak alkalmat. Feltűnő először is, hogy a rokonsági nevek és keresztnevek megrövidülnek, ha megszólításképpen használatnak. A *bá* bácsi, *bá*tya és *nién* néni (Halmágyon *nüön* is) a Székelyföldön is

használatosak, de Halmágyon *any* anya. *ap* apa, *mák* (*mákuó*) anyai részről való nagyapa, *mány* (*mányi*) anyai részről való nagyanya, *suo* sógor, *tá* társ, is megrövidülnek. A keresztnevek közül: *Ist* István, *Ján* János, *Győ* v. *Györ* György, *Andrá* András, *Mijá* Mihály, *Il* Ilona, *Ka* Kata, *Sá* Sára. Pl. *Any*, aggyon álmát! 'Félküjtél-ê tá?' 'Hua mégy *Ján*?' De már ragok előtt megmarad a teljes tő. Pl. 'Mom mäk *Kátának*'. A keresztnevek a jelzői használatban is megrövidülnek. Pl. 'Ménny *el Györ bátyádni*'. 'Mégmontad-ê *Il nüönjödnek*?'

Teljesebb tövek, melyek a székelységben is megvannak: *dühü*, *terü*, *szüju*, *tulu*. A *fazék* szónak kettős töve is ismeretes Háronszékből: *faziék*, bietészi e *faziékba*, rējta vagyon e *faziékon*, de eredetibb ragok és képzők előtt: *fazakat*, *fazakak*, *fazakam*, *fazakas*. Eppen így ismeretes *tenyér* mellett *tenerem*, *tenered* stb. Érdekesebb ennél, mert a MTsz.-ban nem találok nyomát, hogy a *hij* (padlás) szónak *híb* mellékalakja is van. 'E galamb e *híb* likára szállott'. 'Kinésztem e *híb* likán'. 'Méktüöt e *híb* füstel'. A *tésés* analogiájára *énsés* is keletkezett. Csak egyszer hallottam ebben a szólásban: 'Énsés ott vuotam, *tésés* ott vuotál'.

A névszótőre vonatkozó egyéb eltérésekként megemlíthetők még: *fonal*, *füeny*, *ösveny*, *tehen*, *madar*, *vereb*; *hiéti vásár*, *éleség*; *celet* lönek e katonák, *keccör*; *darást*, *nyárt*, *sárt*, *pohárokot*. Itt már nem tudnám határozottan megjelölni azokat, a melyek a Székelyföldön is ismeretesek.

A kötőhangzó megléte vagy hiánya miatt említhetők: *mindenapiat* és *tehent*, *túróst*, *mákost*, *fejért*.

Több esetben van Halmágyon a köznyelvinél zártabb kötőhangzó. Így első sorban a tárgyrag előtt, de csak akkor, ha többes szám vagy birtokos személyrag után következik. Pl. *házakot*, *házmot*, de *házat*, *kezeköt*, *kezemöt*, de *kezet*. Ez általános székely és palócz sajátság. Gyakran zártabb az *-n* rag előtt is: *gyakron*, *gyorson*, *alázatosan*, *bövon*, *cséndésén*. A *míjesnap*-ot (hétköznap) rendszeren *míjasnap*-nak mondják.

Zártabb kötőhangzója van végül több egytagú *á* hangzós főnévnek is. Ilyenek: *ág*, *ágokot*, *kútágos*; *ágy*, *ágyot*; *hát*, *hátodra*, *hátos ló*; *láb*, *lábomot*, *lábos*; *nád*, *nádot*; *nyáj*, *nyájot*. (*Ház*, úgy látszik megtartja nyiltabb kötőhangzóját.) És *újj*: *újjmot*. Ezeknek egy részét LÖRINCZ KÁROLY a háromszéki nyelvjárásból is említi (MNy. VI. 21.).

Az *iget* tövek inkább csak a kötőhangzó használatára nézve térnek el a köznyelvtől; az *iget* maga alig mutat érdekesebb változást.

A hangrövidítő tövek közül megtartják a hosszú hangzót a 2. személyben: *léssz*, *téssz*, *mégy* v. *mész*, *légy*, *tégy*, a 3. személyben: *húgy*, *lél*, *mér*. Ezekon kívül még: *lévendű* leendő. A hangzó-

vesztő tövek a mult időben térnek el a közhasználattól. Pl. *járzotte, megérdemlötte, üörzöttük*. „Hogy emlékszött még ruóllam?” (Többször is mondta egymásután.) *Bogzuódik* is idetartozik. Érdekes *v-tövü* ige: *siérszik* (fáj). Töve éppen olyan változásokat szenved mint a *fekszik* igéé. „*Siérszik* e szüvem”. „E cöpüököm élsiertötte e lábomot, most *siérszik*”. „*Siérsznek* e lábai e márhának”. „*Siérittek* ez újjaim és, de mos meg-gyavúltak”. A *MI*-sz. csak a keleti székelységből ismeri. Az *észik, iszik* igék mult idejű sing. 3. sz. *ött, itt*, de ez utóbbi inkább *ivutt*. A *menni* ige tövének változásai a jelen időben: *ményék, mész* v. *mégy, mentyén, mentyünk, mentyék, mennenk*. *Vannak* mellett *vagnak* és *vadnak* is hallható.

A mi eltérést találunk a kötőhangzók használatában, az majdnem mind a kötőhangzó rovására megy.

A kötőhangzónak a köznyelv ellenére való használatára a következő adataim vannak: *várrani, várrottuk, várrottam, békélleni, beszállött, segéllöttem, essen*. „Aszt hittem *kiessötte magát*, de megin féllézzött”. „*Fórrani* kezd e víz”.

Mindig kötőhangzó nélkül járul a sziszegő végü tövekhez a 2. sz. ragja: *hisz-sz, visz-sz, lész-sz*. Ha az igető *z*-re végződik, akkor ez mindig *sz*-re változik. Pl. „*Mér gyulászsz örökké?*”, „*Minék neveszsz ingöm?*”, „*Hát réggelig vígadoszsz itten?*”, „*Mit nyuszsz?*”, „*báránt-é vaj johot?*”. S éppen így: *hoszsz, úszsz, nészsz, rebdösz-sz*. Az *s* végűek, úgy látszik, ingadoznak: *ólvas-sz, ás-sz*, de *keresz-sz*. Igen gyakran járul a tőhöz kötőhangzó nélkül a többesszám 3. sz. ragja is: *monnak* (mondanak), *hordnak, tartnak, szántnak, iértnek, bontnak, félakasznak*. Második személyü tárgyas ragozásban is: *mondlak, kiérdlek*. — Ugyanezt tapasztalhatni az idő- és módjelek előtt is. A *t*-végü egytagú igék, ha a *t* előtt magánhangzó van, a sing. 3. sz. kivételével mindig kötőhangzó nélkül veszik fel a mult idő *-t* jelét. *Futtam, futtál, futott, futtunk, futtatok, futtak*, s még *süttem, juttam, köttem, vettem, nyittam*. Néha a feltételes mód jegye előtt is a rövidebb tőalakot találjuk: *tartna, küdne*.

A kötőhangzó zártági foka tekintetében ritkább az eltérés. Ugy látszik, mindig zártabb a kötőhangzó *á* hangzós tő után. Ilyenek: *ágozik, válóld el, félájozni, támod, fároszt, lábójjá*. LŐRINCZ K. szerint (MNy. VI. 212.) majdnem mindegyiket Háromszéken is így ejtik. Zártabb a kötőhangzó, (mint ugyanevak Háromszéken is,) még az *ivutt, hívutt, nyugunni, nyugu gyék* alakokban.

Hogy az utóbb elősorolt nyelvjárási sajátságok mindegyike Halmágyon kívül még mekkora területen járja, azt ma talán még nem is lehet megállapítani. Annyi azonban bizonyos, hogy leg-többször a székelységben is ismeretes.

V. Név- és igeképzés.

A névszóképzés tekintetében Halmágy nyelve nem mutat semmi jellemző eltérést a köznyelvtől, s így erről, ha csak elő nem sorolom a köznyelvben szokatlan, de máskülömben törvényes képzéseket, alig is van mondanivalóm. Mint feltűnő képzést meg akarom mégis említeni a *kérésztület* főnevet, melyet kétszer is hallottam a következő mondatokban: «Ekkora házat épít-hec *kérésztületbe* es». «*Kérésztületbe* főjt e víz ez odvaron». ROZSONDAI úr, a kit ez iránt mindjárt megkérdeztem, azt mondja, hogy nem ismeri, nem emlékszik rá, hogy hallotta volna. De én egészen határozottan hallottam. Később észrevettem, hogy a MTsz.-ban is van rá egy kérdéses adat a Székelyföldről. — Mint általánosabb sajátságot fel lehetne említeni azt az egyet, hogy a rokonsági nevek egy részét mindig az *uo*, *uo* kicsinyítő képzővel használják. Így: *apuó*, *anyuo*, *mákuo*, *nénüő* és *nüönüő*.

Az igeképzés terén is csak egy valóban jellemző saját-sága van a halmágyi nyelvjárásnak, a denominális *-ül*, *-ül* képző-nek feltűnő kedvelése a köznyelvben szokottabb *-od*, *-öd*, *-öd* helyett. Pl. *Mékpörösül* e büöcsüő. *Ebessüösül* ez üdüő. *Mékpiszkosül*, *méktémüttül* (tömötté válik), *élbetegesül*, *elkedvetlenül*, *mégittasül*, *mégmelegül*, *mégbüdosül*, *méksárosül*. Legnagyobb részük nincsen meg a MTsz.-ban.

Nagyon kedveli továbbá ez a nyelvjárás a reflexiv *-od*, *-öd* képzős igéket, melyeket rendszeren a szenvedő ige helyett használ. *E búza eljég rosszül mutatüödik*. *Ez aduösság jizetüöggyék ki*. *E disznyuóra légyen gondod, mer ha nem mégrakuödöl*. *Karácsony ülsüő napján temetüödött*. *Átolüruödott* ez én nevemre' stb. Nem tudom, hogy megvan-e ez a sajátosság a székelységben is.

Az *-ít* képzőnek rendes alakja az *-itt*, mint a székelyeknél is. Pl. *épit*, *mékpuhicsá*, *méksiritti* stb. Úgy vettem azonban észre, hogy a mult időben megmarad az *-ít*. Legalább többször jegyeztem ilyen alakokat, mint: *épitöttem*, *keményítötte*, *mégvastagította*, *tágították* stb.

Általánosságban megjegyezhető még e pontban az, hogy bár Halmágy az *ö-zö* nyelvjárásokhoz tartozik, a háromalakú igeképzők mégis megtarthatják hármaskörű alakjukat. Ha t. i. a szó tövében is *ö* hang van, vagy esetleg még a reákövetkező kötőhangzó is *ö*, akkor a képzőben is megmarad ez a hang s nem változik át *ö*-vé, mint a hogyan az *ö-zö* nyelvjárásokban szokott. Pl. *Szümérég* belüőlle e víz' és *Oan hideg vuot, hogy didöröktünk*. *Mendügiél*, *eddügiél* és *nyüödügiél*; *nözöl* és *körölöm*. De már a kettős-alakú névszóképzők mindig *o*, *ö* hangúak, mert előttük sohasem állhat *ö*. Tehát mindig:

szerelem, vesződelém, feledéköny stb. Halmágyon kívül valószínűleg Homoród vidéke az egyedüli *ö-ző* nyelvjárás, a melyben e képzők hármas alakja dívik.

VI. Név- és igeragozás.

A névragozás köréből felemlíthető először is az, hogy a *-ban, -ben* rag, mint minden más nyelvjárásunkban, úgy Halmágyon is ismeretlen. Helyette a *-ba, -be* ragot használják, a melynek különben illeszkedés nélküli eredetibb *bíé* alakja sem halt ki még egészen. Egy nagyon öreg asszony szájáról jegyezhettem le kétszer: „*Kőhalombíé* hitták ez uramot”. „Nem e tikoknak véttem [a törökbúzáat], met e *számbíé* [szájamba] jés kell”. A ragnak ilyen használata tudtommal eddig ismeretlen a népnyelvből. Igekötői alakja, mint a székelyeknél is, állandóan *bíé*.

A *-buól, -büöl, -ruól, -rüöl, -tuól, -tüöl* ragok csak kettőshangzójuk miatt térnek el a közhasználattól. A szóvégi *l* megtartását és a teljes hangzó zártsági fokát tekintve legközelebb állanak hozzájuk a keleti székelységnek és a marosszéki nyelvjárásnak megfelelő rajjai.

A *-hoz, -höz, -höz* és *-szór, -szér, -ször* ragoknak ritkán bár, de *ö* hangú alakjai is hallhatók. Pl. *szérhöz* állottunk, *üccér*, de már: *kezemhöz, férhöz* ment, *keccör, híccör* stb.

A *-val, -vel* ragok alakjáról megjegyzendő, hogy a *v* mássalhangzó után asszimilálódik, a magánhangzó rendesen meghosszabbodik, a szóvégi *l* megmarad. A székely nyelvjárások közül tehát leginkább a homoródvidékivel egyezik meg az alakjuk.

A *-ra, -re* ragot némely szóban hosszú magánhangzóval ejtik. Állandóan *-ré* van a *hely* szó mellett, mint Csikban és Gyergyóban is, pl. *Odvarhétré*, err e *hétré*. De Halmágyon, úgy látszik, más esetekben is, a mit ez a figyelemreméltó adatom bizonyít: „Aduót vetnek immán e *tyákré* jés”. A *-rá* alak a székelységben csak a *korral* képezett határozókban áll, mint: *akkorrá, mikorrá, máskorrá*, de Halmágyon ezeken kívül más idő kifejezésekben is. Így: *huonaprá, szombátrá, vásárnáprá, tennáprá* ígerte.

A *-vá, -vé* ragnak, ha nem tévedek, csak magashangú alakja használatos Halmágyon, s az is *v* nélkül. Pl. *Kávé* vajújuk. Nem hagyom, hoty *kávé* ményén. *Csonté* fagyott. A mikor magánhangzón végződő tőhöz járul, akkor mindig *j* tölti ki a hiátust. *Némájé* tette magát. *Sárgájé* vált. *Tuojé* gyült e viz. — E ragnak ilyen használata általánosnak látszik az egész Székelyföldön.

Az-iggyakran hallható *-é* alakban. Pl. *májég, sokájég, kicsinyég, emeddég, annyég*. «*Emmég* napom van, *eddég* élök». Az *-ég* LŐRINCZ K.

szerint (MNY. VI. 208.) Háromszéken is gyakori; lehet különben, hogy nagyobb területen is ismerik.

A *-kor* ragban még érzik az «idő» jelentés, mint Háromszéken és a csángóknál. *„Akkörba vuot, emikör . . .”* *„Hany uóra-kör vagon”*.

Halmágyon is élnek még, mint az egész székely területen, a *-nitt, -núl, -ni* helyhatározóragok. Pl.: *E szomszédnitt vuotam. Mányinitt hatta e kálápját. E buotosnúl hosztuk. E lőányonnúl jövők. Nőlunknúl és járnak Barassjóba. Mėnyėk apámni. Odamėntėm kėrni e nemzeccsėgőmni.*

A birtokos személyragok csak az egyes és többes szám 3. személyében különböznek a köznyelvtől. Magashangú szavakban ragok előtt *i* a 3. sz. ragja: *kezit, kezibe* stb. Mint majdnem minden nyelvjárásunkban. A többesz. 3. sz. ragja mindig *-ik*: *kezik, lovik* stb. A főnévi igenév személyragos alakjában is, pl.: *Attól őnnik e disznyuóknak? Ennik attunk e jooknak. Nem szabad belő-nőznik. Ezt az -ik* ragot (a nyugati nyelvjáróterületet most nem tekintve) a székelységnek csak keleti nyelvjárásai használják, s ezekből is ki kell vennünk a gyergyói nyelvjárást, a hol STEUER szerint (Nyr. 22 : 214) a rag alakja *-ok, -ők, -ők*. Marad tehát, mint egyező, a háromszéki, csíki és hétfalusi nyelvjárás.

Az igeragozás köréből legtöbb megjegyzésre az ikes igék adnak alkalmat, mert nyelvjárásunk a 2. személy kivételével meglehetősen épségben tartotta fenn külön ragozásukat. Így az 1. személyben, a mennyire megfigyelhettem, mindig megmarad az *-m*. Pl. *őszėm, dolgozom; őnnėm, dolgozńám, tartozńám*; nem akarta, hogy *őgyem*. A 2. személyben már többrendbeli ingadozást tapasztalunk. A jelentő módon rendszeren megmarad az *-l*, tehát: *lakól, szomorkodól, szőkól*, de gyakran haszn. lják helyette az *-sz* ragot is: *„Ha biėvetűőc hozza, mommėg neki . . .”* Különösen a *-hat, -het* képző után: *„Nem nyukhac?”* *„Egy tőngyėrbuól ės ėhec vielle”*, de *ėhetől* is. *„Ennyivől nem őlėgőthec mēg?”* Az *-l* végű ikes igék mindig az *-sz* ragot veszik fel: *„Mėr vőlsz e felesėgettől?”* ROZSONDAI űr szerint a *bomlik* második személye is *bomlasz*. Legėrdekesebb azonban az, hogy mēg az *sz* ės *z* végűek is felvehetik a 2. személyben az *sz* ragot. Magam hallottam a kővetkezőt: *„Kőnvezik e szėme”* ės *„Mėt kőnveszsz?”* ROZSONDAI űr szerint így mondják mēg az *űszik* ės *vėgadozik* igėkben is. Mint biztosat, ezt a két pėldát jegyeztette le velem: *„Ha messzire biűszsz ez Uotba, bāj tőlőł őrni”*. *„Hāt rėggelig vėgaloszsz itten?”* A feltėteles mőd 2. személyében nem vettem őrzre ingadozást, vagy a kőzszokástól való eltėrėst, de mār őrtesapás az iktelenek ragozási mődjába a felszólító mőd 2. személyében. Pl. ne *tėriűfőlkosz, nyuguggy* immőn, *hűzűgy* őrrebb.

A 3. személy ragja a rendes alakot mutatja. A köznyelvi

használattól eltérően ikések: *lépik, pökik, küzsdik, termik, biéforrik*. Igy használják ezeket a székely nyelvjárások is.

Az igék alanyi ragozásáról megemlítendő, hogy a sziszegővégi tövek ragja a 2. személyben nem *-l*, hanem *-sz*. *Lészzsz, tésszz, viszzsz, hoszzsz, ássz* stb. A székely nyelvjárások közül ez a sajáttság eddig csak a Hétfaluból van feljegyezve. Halmágyon azonban, mint az elebb láttuk, néha még a sziszegővégi ikes igék is az *-sz* ragot veszik fel. — A 3. személyben az *-u* ragot a közhasználattól eltérően csak a *ményen* és *vagyon* igékben találjuk. *Jön*, mint egész Erdélyben is, *jő*. A tárgyias személyragok tekintetében nem tapasztaltam említésre méltó eltérést. Iktelenek a következő igék: *hasud, mász, főj, éss* (az eső).

Az igeragozásnak az a sajáttsága, hogy a jelentő mód tárgyas alakjai helyett a felszólító mód megfelelő alakjai állanak, Halmágyon is közönséges. Mindig észlelhető ez a *-t* és *-sz-t* végű igéknél az 1. sz. 3. személyében és az egész többesszámban, éppen úgy, mint az összes székely nyelvjárásokban. Halmágyon azonban néha más igéknél és az alanyi ragozásban is előfordul. Pl. *„Májt kiteleljünk valahogy!”*, *„Kivigyük vielle e szemetet!”*, *„Ha mégigya e borát!”*.

Az igeidők közül megemlítendő az elbeszélő múlt, melyet a székelységgel egybehangzóan az imént történt cselekvés kifejezésére használnak. Pl. *„No, mégivám e boromot. „Látnod-ê? kivevé e kezembüöl.”*, *„Mim montuk: ki vala, ki vala ez a patyolatos fejú?”* — A jövő idő kifejezésére a jelent használják. Ismerik ugyan a *fog* igével összetett alakokat is, de ezek sohasem fejeznek ki jövő időt, hanem mindig csak bizonytalanságot, határozatlanságot, valószínűséget. Pl. *„E jövőő hiéten fog lenni e vásár”* = valószínűleg a jövő héten. Éppen így: *„Ezök [az emberek] ugraiak fognak lenni”*, *„Léhet majd él fogunk menni”*, *„Faszujka fog lenni ebb e zsákba”*, *„E múlt évbe fokták építeni”*. A *fog* igének ilyen használatát LŐRINCZ K. is említi Háromszékből (MNY. VI. 227.), és Hétfaluban is közönséges.

VII. Beszédrészek.

E czímen lehetne talán összefoglalni mind azt, a mit a halmágyi névmások, határozók és névelők alakjáról megemlítendőnek tartok.

A személynévmások rendes alakjai a következők: *én, te, ő, mü v. mü, tü v. tü, ök*. A *te* névmás magánhangzója igen gyakran *é*, s az egyes és többes 3. sz. névmások egyszer-másszor kettőshangzóval is hallhatók. A többes 1. és 2. *mük, münk* és *tük*, a melyek a székelységben elég gyakoriak, Halmágyon, úgy látszik, nem járatosak. Legalább nem emlékszem, hogy hallottam volna

öket és jegyzeteimben sem találok nyomukat. De már *müünköt* rendes. A többes 3. sz. névmásról még megjegyezhető, hogy birtokosjelző gyanánt használva is megtartja a többesszám *k*-ját, mint egész Erdélyben. ‚Ez *ök* házik’ stb.

Érdekesebb ennél nyelvjárásunknak három kérdő névmása, a *micsa*, *mis* és *ményenü*. Az első kérdő és felkiáltó mondatokban áll. Pl. ‚*Micsa* ciérnát végyek?’ ‚*Micsa* szép kicsi fijaeskája vagyon!’ Ez eléggé ismeretes másutt is, de különösen gyakori a székelységben. Teljesen ismeretlen azonban eddig a másik kettő. A *mis* segítségével a valamivel ellátottságot jelentő melléknév után kérdeznek. Pl. ‚*Mis* e főd?’ — ‚Csak vizes’. ‚*Mis* e kezed?’ [Tintás’. ‚*Mis* e karincád?’ — ‚Vérös, met tikit öltem’. ‚*Mis* vagyok?’ [Azért kérdezi, mert nem értette meg jól.] — ‚Meszes’. Mint látható, mindig állítmányi kiegészítőül áll a mondatban, éppen úgy, mint a *ményenü*, csakhogy ez utóbbival másféle melléknévek után kérdeznek. Pl. ‚*Ményenü* vuot az e féjtű?’ — ‚Piros’. ‚Mügmütatom *ményenü* e kászúharang’. ‚Cihá, *ményenü* e kezed!’ ‚Kovács Andrásnak e bicskája *ményenü* vuot?’

Az *ez az* mutató névmás megtartja kettős alakját s ezáltal különbözik a névelőtől. Pl. *az ez* asszony, *az e* ház, *az e* féjtű, és *ez e* gyérmök stb.

A vonatkozó névmásnak természetesen Halmágyon is csak két alakját ismerik: *aki* és *ami*. Pl. ‚Az ez ökör, *aki* bogározik’. ‚Esz e kalapot, *a kit* vettünk’ stb.

Az érdekesebb halmágyi határozók közül csakis a Székelyföldön ismeretesek *annyég*: annyi ideig, *hazól* és *hazunnat*: hazulról, *nélkül* nélkül, *többire*: többnyire. Másutt is ismeretesek *inná* v. *innán* a már helyett, *bizé*: bizony. Ennek *pizé* mellékalakját a MTsz. csak Halmágyról ismeri. A *miatt* helyett mindig a *miján* névutót használják. Birtokos személyragokkal is. Pl. *Miján-ugm* beszélhec!’ ‚Ez e báj mim *mijánnik* vagyon!’ Nincsenek meg eddig a MTsz.-ban: *ésüöpször*: előbb és *utuöpször*: utóbb, *újonábq*: új korában, *visszább*: hátrább. Pl. ‚*Visszább* lakunk, *visszább* marattunk s beszélgettünk’. — Az *óta* névutó mindig *-tól*, *-től*-ragos főnévhez járul. Pl. *Kiét* *évtüöl* *óta*. *Kezdettüöl* *úóta* stb.

A határozott névelő Halmágyon mindig: *e*, *ez*. A névelőnek ezt az alakját a MTsz. a székely területről csak Udvarhely megyéből és a moldvai csángó nyelvjárásból ismeri STREUER szerint azonban a máskülömben csiki nyelvjárást beszélő gyimesi csángók nyelvében is hallható (Nyr. 22 : 214).

A határozatlan névelőt számnevek előtt is használják. Pl. ‚Kapott érte úgy *éty* hatvan forintot’. ‚Estefelje *égy* öt úorakór’. ‚Még *égy* *ennyi* vagyon benne’. Ezt, azt hiszem, a székelyek is ismerik.

VIII. Mondattani sajáttságok.

A mondatrészek használatára és a mondat szerkesztésre vonatkozólag is tapasztalhatunk néhány érdekesebb sajáttságot.

Az állítmány körében legfeltűnőbb az, hogy ható ige alig-alig hallható. Helyette rendszeren a *tud* igét használják, mintegy segédige képpen. Pl. 'Ördög-é, vaj mi *tud* ez *lenni*?', 'Vajom mi *tud* most evél *lenni*?', 'Még rosszabb és *tud* *lenni* e dólga.', 'Ejen rossz szappant nem *tuttam* *lenni* életömbé'.

A *van* ige (úgy látszik, főleg kérdőmondatokban), sok esetben olyankor is elmarad, mikor a köznyelv ki szokta tenni. Pl. 'Ján hól?' 'Hól ápád?' 'Megnésztem átólirva-é e füöd ez én nevemre?' 'Hát e disznyó hól?' 'E kúsasszony idehaza-é?' 'Ne bánnyék viélle [a pisztolyal] met mékttüötve'.

Nem tudom, hogy feljegyezték-e már valamely nyelvjárásunkból ezt a két sajáttságot. De már régen ismeretes az, hogy a székely nyelvjárásokban az állítmány tárgyias ragozásban áll, ha a mondat tárgya főnévi igenév. Így Halmágyon is: *szereti* kászálni, nem *tudom* aludni stb.

Nincs helyett: *és nincs*. 'Májég *és nincs* rossz dólga'.

Jelző gyanánt használt határozószók, melyek a köznyelvben szokatlanok: 'Oan *lejebb* hēj *vuot* ott'. 'Oan *alatt* hējön *vuot* e füöd'.

A helyhatározókról általánosságban megemlítendő, hogy a hol? és hová? kérdésre gyakran egyformán a hová? kérdésre felelők állanak. A *-ban*, *-ben* helyett álló *-ba*, *-be* ragon kívül egészen rendes dolog ez a *-ra*, *-re*-ragos helyhatározóknál is. Pl. 'Hátra lakik e kérbe'. 'Toa *hátra* vagyon e kért'. 'Homorúdra *vuotam*'. 'Ez *érdjőre* *vuot*'. 'E *mezűőre* *vuotunk* kápálni'. Ez, úgy látszik, csak a Székelyföldre szorítókozó sajáttság, de már másutt is hallható: 'Nállunk jött és sirt'. 'Mér nem jöttiél *nállunk*?— Ugyancsak a helyhatározóról megjegyzendő még, hogy nyelvjárásunk a köznyelv *-n*-je helyett nagyon *szereti* e *czélra* a *t* ragot alkalmazni. Sohasesem is marad e a *hely* szó mellől. 'Juohéjt vagyon'. 'Mihéjt vagyon e füödöd?' 'Frérehéjt esött'. 'Sokhéjt étyként beszélnek, sokhéjt másként'. Így még: 'Jopkiészt állott'. 'Idehaza van *valaholt* e kérbe'. 'Soholt'.

Igen gyakran hallható a *t* végű módhatározó is: *véggest*, *igyenöst*, *eröst*, *kiét kiészt*.

Mint a keleti székelységben, használják Halmágyon az *éjjattam*, *élmottam*, *ímetten* állapothatározókat, de már *leánta*, *fiunta*, *gyermekte* nem hallhatók. Nagyon gyakori az ilyen tekintethatározó is: 'Hallást hallottam, de nem tudom igaz-é?' 'Hallottam, de *tudást* nem tudok ruólla'. 'Léhetést lehet'. 'Erést éttünk, de nem laktunk

juól'. Ezt a szerkezetet Lörincz K. is említi Háromszékből (MNy. VI. 230.).

Egyéb szokatlan határozók: *Hiét körécdárvq* vettem'. ,Vuotak *bennik* [az Amerikába kivándoroltak közt], a kik küttek pénst'. ,Sokan beszélnek így *bennik*'. ,Mestörség *után* élnek inkább, mint márha *után*'. ,Egyik e más *után* kell élni'. ,E kendörkeresködés *után* gazdagottak még'. ,Csak ez ünüöm *után* élök'.

Az összetett mondat köréből érdekes ez a hiányos főmondatvaló szerkezet: ,Házat építöttem, *aszondani* nem és került sokba'. ,*Aszondani* ott élüödik nállik'. ,*Mondani* csak jácot-tunk'. ,*Mondani* suase jö Halmágyra'. — A *kell* ige mellett a személyragos főnévi igenév helyett mellékmondat áll, mégpedig rendszeren *hogy* kötőszó nélkül, mint egész Erdélyben. ,El kellett aggyák e házikot'. — Föltételes mellékmondatban *nem* helyett *ne* szolgál tagadásra. ,E körtöviébe bízom, ha él nē lopnák'. ,Juo vuona, ha ez e hegy itt ne vuona'. Ha e pap ne ajánlotta vuona'. ,Ha ide ne hozták vuona'. ,Ha e szemém még nē hibásztá vuona'. — Tagadó mondatokban a *sem* vagy *se* helyett *és* áll, ha már megelőzte egy tagadás. ,Ne aggyanak neki egy cséppet *és*'. ,Nem siratlak egy napig *és*'. ,Nem kaptam még e félit *és*'. A tagadásnak ez a módja a Székelyföldön is közönséges.

Végül még a szórendről kell megemlítenem azt, hogy olyan esetekben, a mikor a cselekvést akarják kiemelni, akkor nem az ige-kötőn, vagy a határozón van a hangsúly, hanem magán az igen; az igekötő, vagy a határozó tehát hátra megy. Pl. ,Úty táncól, hogy *viszi el* e hejet'. ,Ugy larmáznak, hogy *vetik fél* e házat'. ,Menny *él*, met *ülték agyon*'. ,*Mennyék haza*'. Ez a szórendi sajáttság, úgy látszik, közönséges egész Erdélyben.

IX. A tájszókészlet.

A Halmagy nyelvéről rajzolt képet ki kell még egészítenem e nyelvjárás tájszókészletének ismertetésével. A legjellemzőbb vonásokat természetesen azon tájszók fogják szolgáltatni, a melyek másutt ismeretlenek, tehát a szó szoros értelmében is halmagyai tájszóknak tekinthetők. Természetes azonban az is, hogy ez a kép nagyon hiányos maradna, ha egészen mellőznők a tájszókészletnek azt a részét, a mely Halmágyon kívül másutt is ismeretes. Föltétlenül szükségesnek tartottam tehát ezeknek közlését is. De mint-hogy használatuk módja a MTsz.-ban rendszeren eléggé meg van világítva, pusztá elsorolásukra és jelentésüknek minél rövidebb magyarázatára szorítkoztam. A hol pedig a jelentés hosszabb magyarázatot kívánna, ott helykimelés céljából csak magát a szót tettem ki, hivatkozással a MTsz.-ra, a mely az érdeklődőnek úgys

megadja a kívánt felvilágosítást. Ugyanez okból elhagytam azon alakszerinti tájszókat is, a melyeknek elterjedése az előbbi fejezetekben, főleg a hangok használatának tárgyalásánál már meg volt jelölve.

Az első csoportba most is azon tájszókat foglalom össze, a melyek Halmágyon kívül csak a Székelyföldön ismeretesek. Mint-hogy eddig azt láttuk, hogy Halmágy nyelvének nyelvjárási saját-ságai túlnyomó részben a keleti székely nyelvjárások felé mutat-nak, fölötte érdekes lett volna itt is lehetőleg különválasztani azon szókat, a melyek csak a keleti, és azokat, a melyek csak a nyugati székelységben használatosak. Meg kellett azonban győződnöm arról, hogy az így nyert eredmény az egyes szók elterjedtségének mai ismerete mellett nagyon megbízhatatlan volna, mert a székely táj-szók egyik nagy része csak a 'Székelyföld' igen általános jelzésével, másik nagy része pedig csak alig egy-két helyről van eddig közölve. Mindezekre tehát semmiesetre sem lehetne biztos következtetéseket alapítani.

agos: szörösen született (gyermek).

ámog: ámolyog, lebzsel.

még-aprószentekel: megver (vesz-szövel).

bábák férgetege: tavaszi hóvihár.

babukól: MTsz. 1., 2., 3. jel.

báj: 'Reajött e baja'. 'Bajjára vugt'.

bak-kapocs.

baklat: koslat.

béndériész: bögyörész.

bérrög: párosodik [MTsz.: *bereg*].

béstelen: utálatos, rút, csúf.

beszéd: mese.

bika-tiég: káposztalé.

binguó: éretlen, ki nem fejlődött gyümölcs [MTsz. *bimbó*].

még-bír: legyőz.

bitang: fattyúgyermek.

bong: gomb.

buot: boltoz. 'E garádicsom bié vam buotva.'

buotás: boltozat.

bucsak: tuskó.

bugoja: tolltaréj, bóbíta. 'Bugojás e tikom.'

búrrog: dünnögő hangot ad [disznó]. 'Aggy valamit e disz-nyuónak, ne búrrojon ott e vjálubá.'

burtukos fejü: bozontos.

burukól: turbékol.

buszu: bosszúság. 'Abba jár, hogy buszut úzzön neköm' = hogy bosszuságot okozzon nekem, bosszantson.

büllög: billeg-ballag. 'Büllög ez ökör, iromba járású.'

bünnög: bűmmögő hangon sir.

még-bütüz: levágja a végét (pl. botnak).

büz: szag.

cáp: kecskebak.

cékál: kószál, csavarog.

cele-bula: czók-mók.

cémer: egy negyed (bárány, borjú).

cine-rendibe: sorjában.

cinkus: 1. sors, 2. jegy, báreza.

cintorom: a templom körül levő temető.

cuop: hajfonadék, varkocs.

culik-ház: fogház.

csábeli: balfeióli (ökör).

csap: pof, arczülütés.

cségej: ékalakú rét, kaszáló.

csémáj: ügyetlen, pipogya.

csércsüje. MTsz.: csérese 1., 2.

csere-ja: cserfa.

csérge: pokrócz.

csilinkól: csenget.

csirikól: csiripel.

csitkúó: csikó.
csomhajitt: göngyöl, csomagol.
esomúó: túróspuliszka [Vadr. 561.
csomóé téves].
csubukól: vízben, sárbaú gázol,
 lubiczkol.
csucsórka: korszónak kiálló hegyes
 ajka.
csukros (pl. szegfű): teljes szirmú.
csunya. MTsz.: 1. *csunya*.
csúsza. [E törökbúza *csúszeját* és
 megüöröltjék e szűk üdűöbe.
 [MTsz.: 1. *csusza* 1. vagy 2.]
degenyeg: szekérkenőcs.
derenduca. [MTsz.: *derendocia* 1.]
dobonka: kisebb faedény, bodonka.
domika: túróseves.
döblöc: sütőtök.
döböcsköl: gyömöszöl, gyúr.
duka: négykrajzáros pénzdarab.
düszü: bőrvén.
ebön: hebeg.
éjtöl: kupa, pint, iccze.
élet: belső telek, udvar és ház.
eleség: eleség.
erüjél: mendegél, lassanként to-
 vább halad.
erössen: nagyon. ‚*Erössen szép.*‘
ess: esik (az eső).
essüő-tártuó: esernyő.
fél-eszjénködik: föleszmél, magához
 tér.
fájka: egy csomó, egy rakás. ‚Egész
 fájka virág.‘ ‚Éty fájka virág.‘
fálnagy: biró.
fánc 1.
össze-fáncól.
fataruó 1.
férök-kő: egérkő (arsenicum).
fintoros 1. és 2.
fislet: jó-megy, szaladgál, koslat.
fíriss: újjas.
fírógont: kiszabott munka. ‚Immán
 az én fírógontomat mékesnáj-
 tam mára.‘
fél-fosztoluódik.
fosztos: rongyos, piszkos, lucskos.
fuszója: bab, paszuly.
mék-kájdúl: becsíp, megittasodik.
gaj: rög, göröngy.

gamat: szenny, piszok.
gáz: petroleum.
göbe: gödör, mélyedés. ‚E szekiér
 beljélükcent e göbiébe.‘ ‚*Meszes
 göbe*‘: meszesgödör.
el-göbben: elmerül.
göbbenüő: 1. vízvájta mélyedés,
 2. örvény.
güője: kocza.
güja: ütés okozta daganat a fejen.
gübü: mocskos, piszkos.
gyámbász: gyomroz, dögönyöz.
gyavitt: gyógyít.
gyavúl: gyógyúl. ‚*Biégyavúl* e seb.‘
 ‚Most immán még-gyavúltam.‘
gyéplüő: ruhaszáritó kötél.
gyérmök-hálál.
gyuóntáros: tarkára festett (pl. szék).
gyülüő: temetésre hívó harangszó.
habari: szeles, mindent sietve tevő.
mék-hájlal: összeszárad (faedény).
hamarocska: hamarosan.
harap-égés: avar-égés.
hariél: fecseg.
hászniál: él vele, eszik belőle.
hatlat: sebbel-lobbal jár vagy dol-
 gozik.
hezseti: szeles, bolondos.
himős: kivarrott (ing).
hintuózik: hintázik.
hírécöl, *híripöl*: hörögve, sípolva
 lélegzik.
hitránködik: soványodik.
hóp-pipa: tajtékpipa.
mék-huógat: hó!-t kiáltva megállít.
huokázik: bóbiskol.
hórpac: behorpadt vékonyú (ló,
 szarvasmarha).
hőjköl: hőköltet, hátra faroltat
 (marhát, lovat).
hutyoruó: vessző, pálcza.
huhu: bagoly.
hunyor.
hupocál: térdén hintáz, lovagol
 (gyermek).
el-hürböl: elvisel, elnyú (ruhát).
össze-hüröl: összebonyolít.
hutyorodik: rokkán, roskadozik
 (ember vagy állat ina).
mék-huttyan: megsoványodik.

mék-hülemödiik: lehül (idő).
hütös: falusi esküdt. „*E hütösök*“ =
 a falusi tanács.
itkányos: iszákos.
istennebe: könyörületből. „*Isten-
 nebe* attam neki egy kis szalon-
 náat.“
jándiék: ajándék.
mégjárúó.
jármaz: járomban járat (ökröt).
juomúóúlag: jóformán.
juora-ménendjűő: nagyreményű.
kájácsos: görbe, ferde, horgas.
kajiba: kunyhó, kaliba.
le-kájlad: lekonyul.
kát: kiált.
mék-kánászodik: lecsillapszik.
kapogat: egyszer-másszor kap.
 „*Emég dólgooszhattam csak kapo-
 gattam* valamit.“
kaptatúó: meredek hágó.
kapu-zábié: kapufélfa.
fél-kjárászkodik: felkapaszkodik.
karincá: kötény.
kása-himlűő: apró vörös himlő.
kaszibál: járás közben a lábával
 kaszál.
kasztén: szekrény.
katrat: kutat, keresgél; *össze-katrat*:
 összekutat.
káva: vesszőkarika, melylyel a
 nyírfaseprűt összeszorítják.
kecel: kutyakölyök.
él-kecskél.
fél-kecskél: egymásra teszi (a lába-
 kat).
mék-kéléncsöl: megzörgeti az ajtó-
 kilincset. „*Kéléncsöld még* ez
 ajtűót, nyissák ki.“
kendűő: törülköző.
mék-kentyefityél: megver.
képös: lehetséges.
el-képik: elképped.
kérnyál: nyivákól.
kerert.
kiézbeli: bot, pálcza.
kicsid: kicsiny.
kuocsól: kulcsol, zár.
kolontos: feleszű, hóbertos.
kontyolúódiik: kontyát igazgatja.

el-koppan: becsukódik.
kosolya: kézi kosár.
kóst: takarmány.
össze-koszmol: összemocskol.
kosztól: póznával ver.
kötűő-rúd: nyomórúd.
mék-kucorodik: összezsugorodik.
kuruzsa: kuruzslás.
belié-kutúl: belenyúl, belevájkkal.
kűpű: [MTsz.: *köpű* 1.]
kűpül: köpül.
kűs-rura: fejrevaló kendő.
lájhuó: rest, lusta, tunya.
lapi: levél, falevél.
lapis-káposzta: még meg nem feje-
 sedett káposzta.
laska-sirittűő: nyújtófa, sodrófa.
lebűdeg: nyelvcsap, nyeldekő.
lebelög: haszontalankodik, lóhas-
 kodik.
lējánka-madár: barizdabillegető.
lepesen: lepcs-hangot ad.
lepcsős: nyelvcsap, kofaszájú.
még-lépesül: meggazdagodik.
leppögő: lassan, vontatva beszélő
 (ember).
leptibe: lassan.
locsos: locsogó, fecsegő.
lőjtűő: lejtő.
lusztos: lueskos, vizes, mocskos.
bié-lükken: váratlanul betoppan;
haza lükken: hazavetődik.
lűkög: lűktert.
mag-élesz: élesztő.
makula-mákszém: csipetnyi, pa-
 rányi.
maladzik: malacozzik.
marcan: mocczan.
nagy-marin: mérges kelés.
még-márkász: megmarkolgat.
mart: vízpart.
más: másik.
ki-méjjed: kifogy, kikopik.
mérköl: sír.
mond: beszél.
mórmajál: magában dörmög, mor-
 mog.
mórrög: morog. „*Egymásra mór-
 rog* e kijét kutya.“
ki-mositt: könnyedén kimos.

moszto: majszol.
mosztolúódik: mocsokba vájkál, összemaszatolja magát.
moszto: maszatos, mocskos.
múr: egérszórú ló.
múrha: murva, takarmány-törmelek.
muszog: pizmog.
mucskotár: muskotály.
el-mutál: elhalaszt.
mutuj: szótalán, konokul hallgató.
nád-méz: czukor.
nászolúódik: hosszadalmasan készülődik, szedelődzködik; *fű-nászolúódik*: fölkészül, fölszedelődzködik.
nebelög: tétlenkedik, ácsorog. 'Egész nap mind ott *nebelög* ez úcezőn.'
még-négyel: megver, elpáhol.
nehesség: neheztelés.
neheszködik: neheztel.
néma: cseréppersely.
nién: néne.
nemzet, nemzeccség: család, rokonság.
neszöre: szeles, szeleburdi.
netez: nézeget, tekintget.
nyüödögél: lassanként, apródonként nő.
még-nyakász: nyakon üt.
nyányi: mamlasz, málészájú.
nyaslat: ki- s bejár, jön-megy.
még-nyilaz: patkószeggel megsért.
nyiszil: 'Ez e kés nem vág, csak *nyiszil*.'
nyovad: fullad.
nyórszög: nyószörög.
nyürrög: dünyög.
nyúszkótól: nyugtalankodik, fészkelődik.
odór: a csűrben kétfelől levő oldalrekesz, melybe a gabonát rakják.
ollúó: kecskegödölye.
ollúózik: megfiadzik (kecske).
ontok.
ontora 1.
országodik: lopózik.
ország-fa: a szán orrát egybefoglaló fa.
ostór-nyaklúó: szíj vagy madzag,

melylyel az ostor a nyélre van kötve.
uotott: kocsonya.
öblöget 5.
pác.
pacil: szenved.
palac-férög: poloska.
pall: porol (ruhát); *mék-pall*: megver.
pántika: pántlika.
pányva-kötél: pányva.
pap: támasztó oszlop.
paraszt: bolond. 'Tám nem vagyok még egész *paraszt*.' 'E szegén *paraszt* nem tuggya mit eséñyl.'
mék-parasztul: megbolondul. 'E *mékparasztult* Kata.'
parié: zsengefűves térség.
párna 2.
pattant. *Pattandzsd* még ez órrát: adj neki egy fricskát.
penetjő: kemence-seprű.
pepe: híg sár.
pét 1.
pétél: közösül.
pétéljűódik: u. a.
pillang: pillangó.
piránkó: parányi.
pojós: pufók.
pogonics: szolgagyerek (rend. oláh), a ki szántáskor a lovakat hajtja.
puoka-kötjő: pólyakötő.
pomína: ajándék.
ponkostor: a szövőszék egy része.
posszant.
prözsmítál: jártatja a száját.
 1. *puca* 2.
pumi-kutya: kistajta eb.
pusmog: suttog.
rácskotol: rágcsil.
rátott: kelt tésztából készült lapos sütemény.
rátúó: rántáshoz való zsiradék.
élreked ez üdijő: beáll a tél.
reketős: rekedt.
rekög: brekeg. 'E nagy béka *rekög*, e kicsi kunczog.'
rekkenjűőség: rekkenő meleg.
repösöl e szemem: rángatózik a szemem héjja.

neki-riaszkodik : rárivall.
ribanc : hitvány, haszontalan.
még-ricál : megezibál, megtépász.
rëa-ruódal : ráver.
rökönca : a szán vagy szekér négy végébe szúrt rúd.
roncika : rongy, rongydarab.
ël-röcsköl : összegyúr.
röcsök : gyürödöttség.
rüőköl : hangosan sír, ordít.
elrüg e tehen : megszünik tejelni.
sármánytú : sármány.
sárvál : gyalul (káposztát).
sárvalúó : káposztagyalu.
seg-tönk : kis ember.
ël-senyced : elrothad.
sennyedeg : rüh.
sennyedegös : rühes, fekélyes, sebes.
sëprüő : élesztő.
mék-seprübüttüz : megseprüz.
sëprü-káva : vesszőkarika, a melylyel a nyírfaseprüt összeszorítják.
sikárol : sártapaszszal simít falat.
sikötüny karika 4.
sikójt : sikolt.
simándi : hizelgő.
simánkodik : hizeleg.
síndik : sinlődik.
mék-síndik : megsínlik.
síndijődik : sinlődik.
siratoz : siratgat.
sírít [MTsz.: *sërit* 1., 2., 4.]; *ël-sírít* : ellesen, ellop; *mék-sírít* : megsodor.
sírítüő fa : sodrófa, nyujtófa.
sírüőba ereszt : megríkat.
somportál : sompolyog, settenkedik.
sonkój : salak, ülepedék.
süóp : szénapadlás.
süözsi : sóska.
mék-süditt : megüt. „Hogy a menkö südicsesom mög!”
sunyiskodik : alattomoskodik.
suppokat : puffogatva ver.
suta : szarvatlan (tehen, bivaly).
süllent : szelet ereszt. „Elsüllentötte magát.”
süllög : lassan, gyengén sisteregve sül.
szab : ver.

szabó-gallér 2.
szádokfa : hársfa.
száj : vékony jégkéreg a víz színén.
szaka : valami torokbaja a disznónak.
le-szacad a tűz : elalvófélben van.
száraz-pánkuó : csöröge-fánk.
szárcsi-lábú : keselylábú.
szepetöl.
fël-szëszpëtëljödik : fölcizhelődik.
ël-szigorodik : lesovánódik.
szigorog : nyomorog.
szigorúság : soványság.
sziju : szj.
mék-szonnyúl : megszomjazik.
szonnyuság : szomjuság.
szopornyicás : takonykóros.
szortyos : taknyos, náthás.
szotyokat : pottyogtat, hullat.
szottyán : pottyán; *haza-szottyán* : hazavetődik.
szugujék : szöglet, sarok.
szulák : fulánk.
szúlica : lándzsa. „Itt jártak ez ulánerek oan hosszú *szulicával*.
 „*Szulicás* fegyverik vagyon e zsándárokknak és.” „E muszkáknak vuot effiële *szulicájik*.
szupujkó : száraztestű, sovány.
szürkünyödik : alkonyodik.
tájag : kelevény, daganat.
tájdok : ügyetlen, gyámoltalan.
fël-támbáskodik : feltápászkodik.
tanüöl : szokik.
ël-tanüöl : elszokik.
le-tanüöl : leszokik.
tángyijér-karika :
tapaszt : tapint.
mék-tapaszt : megérint, megtapogat.
tárogat : fenyeget az ujjával.
tartüőtlan : nem tartós, romlékony.
tekerüő-leviél.
temonda : mende-monda.
temondül : pletykál; *ël-temondül* : elplétykáz.
tënap : tegnáp.
terittüözik : terjegeti a szárnyát.
tërmik : terem.
mék-tërmik e feje : megtetvesedik.
mék-tincsol : meghizlal.

tincselget: hizlalgat.
tippatt: ragadós, csirizes.
típpanuós: u. a.
tisztál: öblöget.
tuoka: faharang.
tórtý: nadrágnak lecsüngő bő ülepe.
le-tórtýan: lerogy, erőtellenül le-
 esik.
többire: többnyire.
töcsköl: gyömöszöl, gyúr.
mék-töcsköljődik: eltörődik.
tökösködik: vesződik, bajlódik.
töpleri: összeszáradt testű.
ugórka-baklatyó: ugorkanőszőfű.
uráltassa magát: kéreti magát.
urkol: hurkol.
urok: hurok.
üz: hajt (állatot).

üz: szag, illat. ‚Üze vagy on e hús-
 nak.‘
vacogtat 1., 2.
vacsköl: összenyomkod.
vacskotól: u. a.
vad-mák: pipacs.
vagdalyó 3.
váj: körülbelül [MTsz.: *vagy*].
vájkotól: vájkál.
vájnok: halánték.
vakkan: mukkan.
vahog: szaggatottan sír, bög.
válágász: apróra kikérdez, fürkészt.
vánkuj: vad, mogorva.
él-vászlál: elkoptat.
válléget: veszeget, veddegél.
vuod: old. ‚Vuodd le e kötelet.‘
 ‚Vuott ki e hajadot.‘

A székelységen kívül másutt is ismeretesek a következők :

ajak: áll. ‚Likas ez ajaka‘: gödrös
 az álla.
asszony-embőr: asszony.
még-azsagól: megver.
bá: bátya.
baggat: nagy öltésekkel varr, férczel,
 általában kontárkodik. ‚Máj még-
 baggassa e cigán e csizmamot.‘
bagój-tüdjő: aszalt gyümölcs, kül.
 alma.
bajól: szükségét végzi.
berbiécs: ürü, kos.
bérbitiél: sokat és érthetetlenül
 összehadar.
bél-fa: szövszék része.
buodorog: kóborol, kószál.
bogározik: legyek miatt nyugtalan-
 kodik, futkos (marha).
bójjuó-üdjő: változékony időjárás.
buodoktalan: együgyű, félkegyelmű.
buda: árnyékszék.
büg: párosodik (sertés).
bugyuta: buta.
bü: rongyos, mocskos, utálatos.
még-búzól: megszagol.
cankuó: savanyú bor.
cüök, cök: élesztő.

csárog: lármáz, fecseg.
csármál: u. a.
csérgetjő: kerepelő.
csesz: közösül.
cseszkiődik 1., 2.
csüözik: csövesedik (kukoricza).
csutora: pipaszár szopókája.
diyuó: dió.
dühüs: veszett (kutya).
icsél: gerebenez (kendert).
édöskedvü: jóízű.
égedelöm: bosszúság, méreg.
encsöm-bencsöm: mindenféle apró-
 ság, holmi.
erdjöl: fát vág az erdőn és haza-
 szállítja.
öszkaba 1.
még-ietet: megmérgez.
 1. *fártat* 1. és 2.
fakadél: kisebb kelés.
félzjő.
fetéké: fekete.
férdel: rossz késsel vagdal.
figuráz: tréfál, bolondozik.
finak: ficzkó, suhancz.
fiók 2.
fítet: keres, kutat, szimatol.

- foncsika*: rongy.
mék futtat: megmér. 'Futtassa még éty kicsit [a vásznat], lássuk, elég léssz-e?'
fuvalkodik: szikkad, szárad.
galagyló: gagyog (gyermek).
gusa: golyva.
gyámbál: tépász, tépedes.
gyomor-sikulás: hasmenés.
hadár: széthárogat (tüzet). 'Mik-hadárják ez azsaggal e tüzet.'
hámoz: hámba fog (lovat).
hapsól: habzsol.
harisnya: fehér darócnadrág.
haskéreg: hashártya.
le-heppen: leesik.
hérget: bosszant.
hezsetől: nyüzsgő-mozog.
hi: padlás.
mék-hibázik: hibát kap, hibás lesz.
hiátlás: az istálló padlója.
huo-hármát: dér.
el-húrból: elvisel, elnyű (ruhát).
hunyor: hunyorgós szemü.
le-huppan: leesik.
huruba: viskó.
hiütöl: esküt tesz, esküszik.
ín: növényszár.
jába: hiába.
jácodik: játszik.
kalola: az ekének kétágú csuszató-fája
kacór: görbe kés.
kájsza: ferde, görbe.
kájtat: kutat, keresgél.
kakas-szég.
kaloda: a szalmatetőt átfogó kettős lécz.
kanál: kanál.
kanló: horog, kampó.
kápás: képes valamire.
káptány.
karié: kör.
karisztól: karezol.
kasmától: kutat, keresgél.
kaszamanló.
káva: kút párkánya, kerítése.
kavillál: kóborol, csavarog.
kêrrég 1. és 2.
kêrt: kerítés.
- kopácsól*: kopogtat, kalapál.
kóricál: kóborol, kószál.
koslat 1. és 2.
kúrkaész: böngész, tarlóz.
kút-gárgya: kútkorlát.
küllő: harkály.
lábbittuó: szövőszék taposója.
látuó: látogatás.
léfetyől: nyelvel, jár a szája, fecseg.
leffög: lassan, lomhán jár.
liégőj: víztartó hordócska.
léhás: üres (mag).
lészén: születik.
 [alhoz] *levést*: [alhoz] képest.
locsadék: mocskos lé, moslék.
lomos: lompos, bolyhos, bozontos.
lúderc: lidérc.
mágának-valuó: önző.
márcáfánk: szaggatott fánk.
márkaész: markolász.
össze-marok: kettős (összefogott) marok.
ka-marul: kifecszamodik.
matarász: motoz, keresgél, kutat.
matat 1. u. a., 2. babrál.
ményeközűő: menyegző.
fél-mered: fölfordul, meghal.
mérög-duda: méregzacskó.
merőke [MTsz.: *meréklye* 1.a]).
met: mert.
mézge: mézga, a fa héja alatti édeskés nedvesség.
micsa: micsoda.
mósia: örökség.
nádal: eltörött vasszerszámot (különösen kaszát) vaspánttal összeköt, kifoltoz.
nagy: idős. 'Kilencz huonappál nagyobb, mind ez ién lejányom.'
niényő: néni.
nép. 'E népek viszik e fát Homoródra.'
nyes. 'Min csak aszt *nyesi*' = hajtogatja, mondogatja.
nyikog: idétlen hangon visit (szárcsa, róka).
nyíl 1. és 2.
nyiszítól: életlen késsel vág.
nyoszt: tépdelve lefoszt.
nyúl 1.

- nyűg: kötél, melylyel a lónak két lábát összekötik.
- nyűgljűdök: alkalmatlanokodik.
- uotúó: szer, melyet a tejbe tesznek, hogy megaludják.
- pájta: istálló, akol, ól.
- pakulár: oláh juhász.
- pálha: hónalj alatti ereszték az ingben.
- pall: ver, üt.
- papusa: összekötött csomó.
- párrag: parlag.
- pászmq: tábla, szakasz.
- pating: az a szíj, mely az ekét és a taligát összetartja.
- piélida: csúf, rút, utálatos.
- përészlen: 1. orsó karikája; 2. gyors, fürge.
- pest: kemencze.
- pészterkődik: iparkodik, erőlködik.
- péták: régi pénznem.
- pipál 1.
- pipe: fiatal liba.
- pislen: csirke.
- pisojog: mosolyog.
- pityuóka: burgonya.
- plattén: tűzbely vasiapja.
- pél-pockól.
- puoka: pólya.
- bié-puokál: bepólyáz.
- pokla: méhlepény.
- porongy: vízmosásos, kövecses, száraz, puszta hely.
- poszog 1.
- még-potyól: ütögetéssel puhít (húst).
- puföl: püföl, ütlegel.
- pusztija. „Menny e pusztijába!”
- rab-szekiér: egykerekű targoncza.
- rácskál: rágsál.
- ránkór: harag.
- rázott: szalmával kevert széna.
- rié: pudvás, rothadó fa.
- még-ribál: megtép, megczibál.
- rikuot: rikolt.
- még-riűkönyödik: megfülled, megdohosodik.
- ruva: kendő.
- rusnya: rút, undok, csúf.
- rüdeg: sovány, nem hizlalt [sertés].
- sërke-leves: daraleves.
- sifütöl: 1. csoszog, súrolja a földet a lábával; 2. untalan jön-megy, sűrög-forog.
- sor 2. „Sora van a késnek.”
- szakadiek: valami darázs fajta.
- számlik: szántódik.
- szekerkó: kis szekér.
- szëmärkiél: szemenként szedeget, eddegél.
- mék-szént: észrevesz, megsejt.
- szërëcsija: nyomorúság.
- szerzet: fajzat, fajta.
- ki-szi: kifúj.
- szigorú: sovány.
- szikra: csepp, parányi.
- szilak: darab.
- szipog: szipákolva sír.
- szivalkodik: szikkad.
- még-szivalkodik: megszikkad.
- szokotól: 1. számol, számítgat; 2. fontolgat, gondolkodik.
- szotyog: potyog, hulladoz.
- ki-szottyán: kiesik, kicsúszik.
- szökik: ugrik.
- szúllák: fölfutó gyom, gaz.
- szúlkös: szűk, szűkön levő.
- le-tácsól: letorkol, elhallgattat.
- össze-tácskál: összetör.
- ták: folt.
- tám: talán.
- rëa-tanol: rászokik.
- tapiskól: tappog, tapos (sárban).
- tátint: hirtelen eltátja a száját.
- tekerög: csavarog; tekergűő: csavargó.
- teriécsől: trécesel.
- teriéfa: tréfa.
- tikácsól: fuldokol.
- tinuó-binuó: apró szarvasmarha.
- tompóra: tompor, czomb.
- tonka-órú: lapos, pisze orrú.
- tő: tű.
- tökletlenkődik: ravaszkodik, hamiskodik.
- tömpe: törpe, alacsony.
- törek 1.
- törzsől: dörzsöl.
- tud: hisz, vél, gondol.
- tüszéj: tűzhely.

ucca-kati: mindig az utcán lézengő
leány vagy asszony.
ül: időz, marad.

vártyog: kotyog, össze-vissza beszél.
vaskúó: rosz, nyeletlen kés.
vaszora 3.

A MTsz. szerint ismeretlenek a székelységben:

béka-vár: varas daganat az ökör
lában. [Somogy.]
meg-buodúl: elkábúl, megzavarodik.
«*Ugy még buodúlt e fém, hogy nem
tuttam magamról.*» [Csallóköz.]
cigán-szár: kőszén-, koks- vagy
vas-salak, mely a kovács-műhely-
ben hátramarad. [Heves.]
cséppinkúó: csepp, cseppecske.
[Kapnik vid.]
csába: ostoba, félkegyelmű. [Zem-
plén m.]
dob: üt. «*Éggyet nagyot dobott e
hátamra.*» [Vas, Zala, Baranya m.]
écset: disznósórtéből készült kender-
fésű. «*Écset, ekivél e kendőrt
écsejjük.*»
el-el: elfogyaszt. «*Elélte e vagyont
s immá kúdúl.*»
fájtat: fájdit. «*Törökné fájtassa e
gyomrát.*»
fal-al: 1. ház fala melletti töltés;
2. ház előtti pad. [Torna m.]
fiel-éj: éjfél. «*Fiéléjig és ott vu-
tunk álllik.*» «*Fiéléjjetl.*» «*Fiél-
éjkór.*» [Szlavónia.]
fiel-kótya: féleszü, félbolond.
filém, filed, stb.: fülem. «*E filire
fonta e cuopját.*» [Ragozatlan
alakban mindig: *fül.*]
fördött: szerez, keres, nyer. «*Mé-
nyünk e vásárbá, hogy valamit
fördiccunk.*» «*Dólgozunk rég-
gélttől estig, mer muszáj, hogy
valamit fördiccunk,*» — mondta
a kereskedő. «*Mennyit fördított
e házbuól?*» [Vas m. Órség.]
mék-hagyúl: megfakúl [ruha].
«*Mék-hagyúlt e színe e ruháná.*»
[Szilágy m.]
háj-nevelűő: a marhának valamely

szíjas, inas húsrésze a bélpecsenye
mellett; nem lehet megenni.
össze-hërren: összezőrdül.
heti vásár: heti vásár. [Veszprém.]
bélié-heverűőzik: beléheveredik.
heverűő: nem tejelő és nem jármos
(szarvasmarha). «*Az e báj, hoty
kiét heverűő bivajunk és vagyon.*»
[Dráva mell.]
hër-harang: hírhordozó. [Balaton
mell.]
hurut: turha. «*Kipökte e hurutot.*»
[Vas m.]
húzuódozik: nyújtózkodik. «*Húzuó-
dozik, mé még vagyon csémé-
rélve.*» [Dunántúl.]
húrcól: fásaszt, nehéz munkával
elcsigáz [marhát].
íziek: ételhulladék.
ki-jő: beéri valamivel. «*Húsz ke-
réjczárral kijövínk-é? váj marad
és?*»
kájtárkodik: kutat, keresgél, szí-
matol. [Szatmár m.]
kehől: köhög. «*Kehől, met száraz-
betekésés.*» [Dunántúl.]
kengyel: szűk nadrág talpalója.
[Balaton vid.]
kuncog: kuruttyol. «*E nagy béka
rekög, e kicsi csak kuncog.*»
[Békés m.]
landaris: egy bizonyos táncz.
[Szolnok-Doboka m.]
lél: lel. «*Ez Uot füöggyin létjék.*»
marok: kis nyaláb (fű vagy gabona).
marok-szédűő: a ki az arató után
markokba szedi a gabonát.
még-melegül: megmelegszik. «*Még-
melegültek e loak és.*» «*Mék se
melegül benne az íétel.*»
mér: mer. «*Még mérném mondani.*»

nádi-bika: bölömbika.
nyílaz: sorsot húz. [Alföld.]
el-pállik: elfülled és kivesz. «*El-pállik* e búza, mikór e naty huó alatt kifő e vetés.» [Dunántúl.]
paripa: herélt ló. «Ez enyim nem monyas, ez csak *paripa*.»
le-párol: lemásol. «Eliébe tette, hoty *párolja* le e levelit.»
picírkuó: piczinyke. «Jáj micsa kicsi *picírkuó* álma!» [Csallóköz.]
ki-pösszan: megreped, meghasad. «Úgy mēgrúgom e hasadot, hogy minnyá *kipösszan*.» «*Kipösszant* ez újjom, mēgüttem e kálápá-csál.» [Zala m.]
rázint: hirtelen ráz egyet. [Vas m.]
sáj hozik: párosodhatnak (a kanca). [Hegyalja.]

satrantyu: satrafa, vén banya. [Szolnok-Doboka.]
síp: a kemence füstvezető csöve. «*Sípon* mēnyēn ki e füst.» «*Plattēnsíp*.» «Leesött e füttőm *síjja*.» [Palócz.]
strájfá: istállóbeli választórúd.
sűög, sóg: báránybórsapka. [Dunántúl.]
szárvázat: a ház padlásának faalkotmánya. [Kalotaszeg.]
takarodás: gabonabehordás. [Dunántúl.]
tikkadoz: fulladoz. [Dunántúl.]
tokos: rosszul koppasztott (csirke). [Zilah.]
vak-tetű: viszketegetes fagyás a lábón.

Utolsó csoportba foglalva közlöm végül azon halmágyi táj-szókat, a melyek eddig nincsenek meg a MTsz.-ban s azért használatukat lehetőleg példamondattal is megvilágítottam. Csillag nélkül adom azokat, a melyek megtalálhatók ugyan a MTsz.-ban, de csak némi alaki vagy jelentésbeli eltéréssel, és csillaggal jelöltem meg azokat, a melyek eddig teljességgel ismeretlenek.

**Adatlan*: eladatlan. «Elattad e búzádot? Ez enyim mēg *adatlan*.»
 **ág*: rokonság, család. «Nem affiélé *ágbuól* valúó.» «E papunk fiél *ága* halmágyi, fiél *ága* kőbori.» [Apja halmágyi, anyja kőbori születésű.]
 **áglás*: 1. a csűr tetejét tartó párhuzamos gerendákra sűrűn, keresztül-kasul rakott lombos ágak, melyek a tavaszra eltett sarjút tartják, hogy le ne essék a csűrbe; 2. a csűrnek ilyen módon elrekesztett padlárésze.
még-agosodik: szőrös lesz az arca vagy a keze. «*Mégagosodott* e gyērmöke.»
bié-ágy: megkezdí a cséplést. Szólások: «No ennek ugyam *biéágy*-

tak = jól megverték. «Ugyan jóól *biéágyott* e pénzibe» = elverte a pénzét, bőven költött.
ágy-odra: az ágy medre, mélyedése, hová a szalmazsákokat teszik.
fél-ájos: felpezckel, feltámaszt.
 **ákrándik*: 1. fél, habozik. «*Akrándom* biélépni e házba.» «*Akrándottam* beljé mēni e vízbe, met igen hideg.» 2. csillapodik, lecsendesedik. «Te, *ákrángyál* éty kicsit, ne légy hirtelen!» 3. téved, hibáz. «Nó látod-é, *mégákrándottam*, többet attam vissza e forintbúól.» «Nem jóól attam össze e számokat, éty kicsit *mégákrándottam*.»
 **ákrándozik*: fél, habozik. «Ne *ákrándozz*, semmit, csak bútoroggyál.»

- **mög-ákrándosztat*: megakadályoz.
«E gyermökök *mögákrándosztás-sák* e munkájba.»
- **álma-kocsán*: alma lerágott csutkája.
- **álruha*: nyálazó, kis kendő, melyet kis gyermekek álla alá szoktak kötni.
- **árkám-észtena*: olyan esztena, mely nem az egész község juhái számára való, hanem egyes ember tulajdona.
- **árpaérő-álma*: árpaérés idején megéző almafaj.
- el-avúl*: megöregedik. «Kénluódik e tőstöm, immá *él* van *avúlva*.»
- ázalék*: mindenféle enivaló, pl. túró, szalonna, tej, hús, stb. «Van hálistennek *ázalékom* most *éljég*.» «Van-é *ázalék* e tarisnyájba?»
- **bab*: apró, feketeszínű bab, melyet sertéshízalásra használnak. [Az ehető bab: *faszója, fuszoja*.] «Tiszta igyenős mind e *bápszál*.»
- **bábás*: szép. «Micsa *bábás* vagy!»
- **babona-vetítő*: kuruzsló, jvas. «Vuotam egy *babonavetítőhöz*, hogy mi lössz e gyermökömmel.»
- **babüzü-körtövié*: egy bizonyos körtefaj.
- **mög-bagat*: jól-rosszúl megszánt (?). [«Jól számlik a földje?»] — «Abbizé rosszúl, de mégés *mög-bagatom* éty kicsit.»
- **bággátás*: kontárkodás. «Min csak *bággátás* vuot [a munkája], mégés 60 körézárt akart.»
- **balog-éke*: olyan eke, a mely csak egy barázdára jár és a melyet váltani nem lehet.
- **batula-alma*: batul-alma. [Erdélyben nagyon ismeretes.]
- **bédérkö*: kis fiú szeméremteste.
- biék*: sütő, pék. «E *biéknek* attuk el e búzáinkot.»
- mög-békel*: megbékül. «*Mögbékel-löttünk* egymással.» «Máj *mög-békelnek* esmjént.»
- **bélhijós*: tág belü, nagy étü. «Láç-

- cik, hogy *bélhijós* vagy, ugyan sokat észél!» «*Bélhijós* gyermök ez ez Andrá.»
- **bérbiecs*: ökölnyi nagyságú kavics.
- **bércce*: egy bizonyos hímzési minta a női ingeken. [«Mit dolgozik itt néni?»] — «Né *bércét* várrok ez ingre.» «*Bércésön* várják éz ingit.»
- bertyuóka*: a fűzfa barkája.
- **ki-bertyuókázik*: kibarkázik (?). «Tavaszzál, emikör *libertyuókázik* e rakottya.»
- **él-betegesül*: elbetegesedik, betegessé válik.
- **le-béggysz*: lebiggyeszt. «*Lebéggysz*tötte e buzátáját.»
- le-bitangól*: jogtalanul lekaszál, levág. «*Lebitangolta* e füvemöt.»
- **bobuó*: hosszúszőrű téli guba.
- **bobónc*: czukorka.
- **bobóncos kupa*: hengeralakú pléhdoboz, melyben a kereskedők a czukorkát szokták tartani.
- ki-buódul*: megy, elindul. «*Kibuódult* e faluba kérogetni.»
- össze-bójtórkodik*: összemarakodik. «*Esszebójtórkottak* e kutyák.»
- neli-bójtórkodik*: nekifog, belékapaszkodik. «*Nelibójtórkodott* e munkának.» «*Nelibójtórkodott* jés fűthöz vákta.»
- **borona-sziék*: hát nélküli pad (a templomban), a melyen ülve se elül, se hátul nem lehet támaszkodni.
- **botuóka*: fakalapács.
- **büőjegöz*: bélyegez. «Mök kell *büőjegözni* e márhákot.» «*Büőjegző* vas.»
- **mög-bökken*: 1. meghökken. «[A kapuból] kiszökött éty kutya s úgy *mögbökkentem*, hogy!» 2. esudálkozik. «*Mögbökkentem* rőjta, hogy nem akártá mondani, de nem töröttem vjelle.»
- **bruók, borók*: aludt tej felfőzve és talba aprított kenyérre öntve.
- **brjók, börjók*: u. a.
- **bucskántozik*: bukfenczezik. «Bük-

- kent, vāj *bucskántozik*, az mind-
 öggy.»
- budris*: bolyhos, rendetlen. «Egész-
 szen *budris* e haja.»
- **bugláros szíju*: gömbölyü-fejű sze-
 gekkel kivert bőröv.
- bugoja*: bojt.
- bugojás-sapka*: olyan sapka, a mely-
 nek tetején bojt van.
- **buhu*: agyagból készült gyermek-
 játék. (A lágy agyagot zsemlye-
 alakba gyúrnák, lapos felének kö-
 zepét kivájják s akkor valami
 kemény tárgyhoz (pl. falhoz,
 földhöz) csapva nagyot szól.)
- **még-bújál*: meghág. «E kakas e
 tikot *mégbújálta*.» «Immá tójha-
 tik, mēt *mégbújálta* e kakas.»
- **bújáludók*: párosodik. «*Bújáludó-
 dik* e tik e kakassál.»
- **bukátárkodik*: főz. «E mezűőre
 nēm méhetők, há csak ithon
bukátárkodom.» «Mű úgy mon-
 gyuk *bukátárkodik*, vāj ké-
 szitt.»
- **burdej*: mezei csőszkunyhó, czi-
 gányviskó.
- **burduguósza*: maskara, álarczos
 személy. «Jábá takártá e *burdu-
 guósza* e szeméjit, miégős meg-
 üsmértem.»
- **búza-mezűő*: a határnak az a része,
 a mely búzával van bevetve.
 «*Búzamezűőbe* vadnak ez embö-
 rök.» «*Törökbúzamezűő*.»
- buzáta*: ajak. «Vérzik e *buzátám*,
 mőkharaptam.»
- **még-büdösül*: megbüdösödik.
- **bükkent*: bukfenczezik. «*Bükkent*,
 vāj *bucskántozik*, az mindöggy.»
 «Keresztül *bükkentött* e fejin.»
- **bünnög*: hüm-hüm hangon sír.
- **éssze-büszüdik*: megromlik. «Mind
ésszebüszüdüött e széna.»
- **cára*: Románia. «E *carába* szö-
 részte e házat.» «Nálunknál és
 mönnék szolgálni e *carába*.»
- **cárina*: vesszőkerítés, mely a le-
 gelőt a szántóföldtől elválasztja.
- **cégerösködik*: el akar csábítani
 valakit. «Állúó esztendeik *cé-
 rösöködött* e léányommál.»
- célengüőzik*: fityeg, lóg. «*Célengüő-
 zik* le ruólla e rongy.»
- **cenneg*: 1. zümmög. «Háj te hoty
cennegnek e szűnyogok.» 2. vé-
 konyhangon nyafog, rimánkodik.
 «Ne *cennegj* annyit e filembe.»
- **cice*: a száj szegleteinek felpállása,
 zabola.
- **ciciés*: zabolás, a kinek felpállott a
 szája szeglete. «Nē igyál utánná,
 me *ciciés*.»
- **cicög*: nevetgél. «Ne *cicögjetök*
 annyit ti léányok!»
- **cicögüő-fü*: hosszúkás laposlevelű
 fü, melylyel a két kéz összeszori-
 tott hüvelykujja közt élelet fütty-
 tyenteni szoktak. «*Cicögüőfüvel*
 dudál.» «Zablevelű fünek és mon-
 gyák e *cicögüőfüvet*.»
- **cihá*: piha. «*Cihá*, ményenü e
 kezed!» «*Cihá*, micsa ostorod
 vagon!»
- **cincoskodik*: hizeleg. «Nē, hoty
cincoskodik ez ánygnak!»
- **fél-czimöz*: megezímez. «*Félczi-
 mözi* e levelet.»
- **ciperég*: valami köszvény elleni
 kenő orvosság.
- cirézik*: helytelenkedik. «Annyit
cirézik ez e gyermök!» «Ne *ciréz-
 zetök* immán annyit!»
- **cuostók*: czollstokk.
- cüök*: czövek.
- **cüökköl*: czövekkel megerősít. «Ez
 e kendőrczűök, ekivel *mékcüökköj-
 jük* e kendört.» «*Biécüökköltjék* e
 kendört e vízbe.»
- **cuna*: cunus puellae. «Takárd él
 e *cunádot* léjánkám.»
- **csámbojog*: kószál, bolyong. «E
 szegén fiélkótya egész nap *csám-
 bojog* ez úccán.» «Híttam haza,
 de nem jó, inkább ott *csámbojog*
 e vásáron.»
- **csápól*: fecseg, jár a szája. «Fog
 bjé je szádot, ne *csápólj* any-
 nyit!»
- **csattantuó*: a csudafa (*datura stra-*

monium) bimbója, virágja. [V. ö. MTsz.: *pukkantó* 3.]

csata: marhacsorda, melyet 4—5 gazda állít össze (nem az egész község) s a melyet felváltva maguk a tulajdonosok őriznek (nem a községi pásztor). [MTsz.: *csata* 3. némileg más jel.]

**csebz*: haszontalan (gyermek). «Menny él tē *csebz*, ne büöj itt örökké!»

**ki-csénál*: kiszerez, összegyűjt. «Hoty *csénáj*am ez aduót *ki*, mikör ön nyomorú szegén vagyok.»

**csénder*: irtáshelyen felnövő fiatal züheres erdő.

**csénderitt*: csattant, pattant, üt (ostorral). «Mökkadürgassa ez ostorát s öggyet nagyot *csénderitt*.» «E loak köz *csénderittött*.»

csépjesz: 1. hitvány, csenevész. «Suta érdüőnek mongyuk, met *csépjesz* nyírfa teröm rájta.» 2. kúszált hajú, kócos. «Nē micsa *csépjesz* e feed.»

**cseresznye*: cseresznye és meggy közös neve.

csijámpozik: káprázik (szem).

csingójázik: valamibe kapaszkodva himbáldózik.

**csiptetű*: egy hosszabb és egy rövidebb ágú, villaalakú faragott faeszköz, melylyel a vastag zsoltáros könyv lapjait leszorítják, hogy éneklés közben be ne csapódjék.

**csisszent*: 1. hegyeset köp a fogai közül; 2. fecskendez. «*Csisszentnek* a vizipuskával.»

**csonk*: egy csomó, csapat, falka, sereg. «Ety *csonk* virágom vagyok.» «E csuokák este min *csonkba* jédnek.» «E divűőfán had [hat] darab [dió] és van ety *csomba*.»

csuora: madárijesztő.

csöntörke: 1. kisebb fatuskó. «E porongyon szedik e *csöntörkét*»; 2. (átv. ért.) gyermek.

**mék-csörszöl*: coit. «*Mékcsörszölte* váj éccēr Kátát.»

**csucsúltat*: altatgat. «*Csucsúltassa* e gyérmökít.»

**éssze-csukorít*: összezecsucorít. «Nē hogy *ésszecsukoriccsa* [ez a gyermek] e szájját.»

ki-csűjed: kidülled. «Úgy megütte, hoty szinte *kicsűjett* e széme.»

csűpörködik: kapaszkodva függeszkedik.

**éssze-csürkés*: összegyűjt. «*Éssze-csürkészem* hólminot, hogy együtt légyén.»

dacc: kidudorodás (a kenyéren). «Any, aggyon *daccot*.»

**denneg*: zümmög, dünyög. «Úd el aszt a legyet, ne *dennegjön* ott a gyérmök körül.» «Egész nap mind e fülemb e *denneg* ez e gyérmök.»

der-dúr: zörtőlődő, zsémbeskedő.

**diktom*: 2—3 soros erkölcsös verses mondás (a káté végén). «Mű csak *diktomot* tanuóltunk ez oskolágha, de e mostani gyérmökök másféle verseköt és tanuólnak.»

**dob*: ököllel való ütés. «No juo *dobot* kapott e hátára.»

**dobászkól*: lábbal tapod valamiben. «Sárba *dobászkólt*, azér ön e lábod.» «Ott *dobászkól* e sárba.»

**még-dobol*: megver. «Mét sírsz?» — «*Mégdobólt* anyám.»

**dobolúozdi*: ütlegeléssel járó gyermekjáték.

**döglük*: lusta, restel valamit tenni. «*Döglük* kivinni e szemetet.» «Mjég énni jēs *döglük*.» «*Dögli* félkapálni e függögyit.» «Mjég aszt és *döglöd* méktenni?»

dörditt: csattogtat, pattogtat az ostorral. «Egész nap mind ott *dörditt* ez odvaron.»

döröszölüődik: dörzsölődik. «E bihájnak viszket, azét *döröszölüődik* annyit.» «E disznyúó és mind oda *döröszölüődik* e fálhoz.»

**ki-dugad*: kibomlik. «Nézz még, ez e kéve *kidugatt*.»

- **dugaszt*: 1. kinyomkod. «*Dugasztottam* e mérgöt e kezemből.»
2. fejt. «E fiszfának e *ledugasztott* héjjábuól esenájják e totorintát.» «*Kidugasszák* e báránt e büöri-büöl.» 3. a fűzfavessző héját a fájáról lefejti. «Gyértök fíjúk *dugasztani*.»
- **dúrál*: duskál. «*Dúrált* e vagyomba, miégés szegény lett belijölle.»
- **földúrassza ez órát*: haragszik, duzzog. «Mikör vajúkiföldúrassza ez órát iés mérgösön néz.» «Gyula *földúrasztotta* az orrát.»
- düszüő*: börtüsző.
ęcsem, stb.: fiatalbb testvér (akár fiú, akár leány).
- **ied*: repül. «Úgy vákta e lóvál, mintha *iedne*.» «*iEd* e haja utánna.» «E galamb jobban tud *iedni*, mind e veréb.» «*Atoliédött* ętý tík, leszállott ez odvarunkra.» «E tíkok *biédettek* e kérbe.» «Foktam úgy verebet s *eliédött* e kezemből.»
- **iedöz*: repül, száll, lebeg. «Ez üli e tíkok felétt *iedöz*.»
- **egy-árányú*: egyforma. «Oan kijét *egyárányú* gyermöke vagyon.»
- ielüő-in*: verőér, pulzus. «Tapogassa *ez meg*, hogy lükög *ez ielüő-in*.»
- **eppe-bizé*: az ám, éppen bizony. «*Eppebizé* tám neköd adom.»
- **iert*. «Kegyent *hoa iert?* hisz nem *iertnek együtt!*»
- **el-essüősil*: esőre válik. «Ha ez üdüő *elessüősil*, nem tudunk szántani.»
- **éstájéres*: valami táncz, stájer polka.
- étet*: etet. «Tíjelbe *éetni* kell e méhököt.» «*Mik* kell hogy *étessem* e disznüőket.»
- étüődik*: bosszankodik, mérgelődik, gondokkal emészti magát. «Egyre *étüődik*, pántolódik ez ura miján.» «Éj ne *étüögyg* mán jába mijánna.» [MTsz.: *ételődik* és *étődik*.]
- **tyhászkelő asszony*: a gyermekágyas asszony, midőn szülés után négy hétre először a templomba megy.
- **falu*: látogatás. «Ményök *faluba* Kátához.» «Nem engedí ez annya, hoty *faluba* járjanak hozzá e legényök.» [Hól vóltál?] «*Faluba* e szomszédnitt.»
- **faluz*: mulat, beszélget. [Hól Ilona?] «Né ott *faluz* János-sal.»
- **fěj*: fő, parancsoló, első. «Aszonta, hogy ő [a bíró] kell kihírdesse, met ő e *fěj*.»
- **fějködik*: feslik, fejlik. «E tálp *lěfějködött* e csizmámruól.» «Adég dólgosztam, hogy e büör min *felfějködött* e teneremön.» «Kezd *fějködni* a furnír [a szekrényről].»
- **fiel*: barát, társ, hasonló állapotú. «Kerezd *feledöt* héj, avál figurázz!» «Mit akarsz *viellem*, nem vagyok *feled*.» [V. ö. *feleym* HB.]
- **měk-feled*: elfelejt. «Emikör éfíjú vugtam, tuttam éleget [mesét], de immám *měkfeletem*.»
- **fělés kenyér*: zsírral megkent piritós kenyér.
- měk-fělöz*: a polyvát «*fělözövel*» lesőpri a búzáról. «*Fělözöd még* e búzát.»
- **fénköves kupa*: tok, melyben a fénkövet tartják.
- **el-fér*. «*Férj el töllem*»: hagyj engem békén. «Immán nem *férhetsz el* attól a lótól? mét ütöd?»
- **měk-fértyéktet*: forró zsírban megpirít. «*Měkfértyéktetöm* e hágy-mát.»
- měk-figuráz*: megtréfál. «*Měkfigurászták* e tanítuót.»
- **filinkás-sapka*: olyan báránybőr-sapka, melynek két oldalán szalag-csokor van.
- **filinkázik*: fityeg, lóg. «Ne valami *filinkázik* e zsebödből.»
- firikól*: erőlködik. «Ni ott *firikól* egymaga ekkora munkába.»

- «Eleget *firikólt*, de nem tutta elvégezni.»
- firkoraca*: a legdurvább csepü.
- **fiság, füság*: 1. 50 darab kétfilléres, vagy 50 darab húszfilléres papirostekercsbe csomagolva. «Buodizsár [a kereskedő] atta eszt e *fiságot*, úgy hiszöm 50 keréczár van benne.» 2. a vadászpatron papiroshüvelye.
- **fiságol, füságol*: a kétfilléresek, vagy húszfilléresek ötvenenként papirosba csomagolja. [«Hogy van Boldizsár uram. mit csinál?»] «Nö láthassa a tanár úr, *füságolom* az aprópénzt.»
- **fiszfa-nadrág*: zsákvászomból készült nadrág, melyet a kőművesek szoktak viselni munka közben. «Fu_tikálok e *fiszfanadrágját* ez uramnak.»
- **fiszfa-pap*. [«Ez az asszony a felesége?»] «Az, a *fiszfapapnál hütöltek*» (vadházasságban élnek).
- fórtáj*: a liter harmadrésze. «Három *fórtáj* tíj, az egy liter.»
- **foj*: jár, fut, kószál. «Örökkjé *fójjá* e falut, sosincs itthon.» «*Bié-fójtá* mán ez egész falut.» «E tűz min *bié-fójtá* ez árcáját.»
- **bié-fojat*: bejár, összeviessza jár. «Gombászni vutak s *biéfojatták* ez egész érdüöt.»
- **font-kő*: a mérlegelésnél használt vasból vagy sárgarézsből készült súlymérték.
- **fórhám* [vagy talán: *fár-hám?*]: kétujjni széles fekete szalag, melyet az asszonyok a homlokuk fölött szorosan a fejkötőjükre kötnek.
- **fuotikál*: foltoz. «*Fuotikálok* e firizsömöt.» «*Fuotikálok* e *fiszfanadrágját* ez uramnak.»
- **futuóz-ik?*: futójátékot játszik. «Gyértök lijánkák *futuózni!*»
- **mék-futtat*: szántás után kissé, nagyjából megboronál. «*Mékfuttattuk* e füödet.»
- **gáláz*: pompázik, czifrálkodik.
- «Mos *gáláznak* e gúnyával, nem úgy mind régön.»
- **gámbi*: nagy, sovány, esetlen járású (ember vagy ló). «Nö ott a nagy *gámbi*, hogy lépik!»
- gáncserozik*: párosodik. «A nyüvestén lúd *gáncserozik* a gánárral.» *ganyélik* e disznyú.
- **ganyé-pópa*: kisebb trágyadomb, melyet ősszel sokat leraknak a szántóföldeken, hogy azután széthányják.
- össze-gazól*: összeszid. «Igázánt összegazólt!»
- **gebbög*: lassan, totyakosan jár. [Hól ez öreg?] «Nö ott *gebbög.*»
- giékény ucca*: keskeny, rövid utca.
- gelegógya*: ostoba ember, a ki azonban mindenbe beleszól.
- **belié-gelegógyál*: közbeszól. «*Belié-gelegógyált* e szovamb.»
- **gerébe-hánt*: a csepünek a legdurvábbja, kőcz.
- **gibél*: a padlás homlokfala.
- guób*. Halmágyon nem maga a kemencze, hanem csak alsó ürege, a hol a tüzelőfát tartják. [Vadr. 561. *góab* téves.]
- **gondoskodik valamire*: ügyel, vigyáz valamire. «Élveszti [a gyermek a krajczárt] met nem tud *gondoskodni réja.*»
- **göbe*: otromba testű, ostoba. «Ne légy immán ön *göbe!*» «Ó te *göbe!*»
- **göcsörög*: összekuporodva ül.
- **fél-gujásodik*: feldagad. «Úgy megütte e feemöt, hoty *félgujásodott.*»
- **gút-szele*: guta, gutaütés. «*Gút-szele* érte e fjéltestömöt.»
- **gürüzdöl*: karczol. «Jáj hogy *gürüzdöli* e pálinka e tórkamot!»
- **habari-bolond*: szeles. «Ó te *habari-bolond*, nem tucv vigyázni?»
- **háborog*: veszekedik. «Jába siérszik e szívem, de miégös min *háborognak* e lejányaim.»
- **hallám*: hallomás. «*Hallámbuól* hallottam, de nem tudom urát adni [kitől hallottam].»

- **hallogat*: félfüllel hall. «Csak *hallogattam* emikór beszéljték, de nem tudom.»
- **hámos rokoja*: lajbival összevarrt szoknya.
- **mék-hámporodik*: megsavanyodik, megromlik. «E t^éjék *mék-hámporodott*.» «*Hámporodott szemü*: gyuladt szemü.
- **hánt*. «Itt Halmágyon csak a lovat hámozzák, az almat háncsák.»
- **harang-botikuó*: harangnyelv.
- **háránt*: 1. hárit. «*Háráncs* toább e köveköt.» «Mindenképpen réjám akarta *hárántani* [a mit ő tett].» 2. söpör. «Eszte szemetet *háráncsam el* e szögilletbűöl.» «*Leháráncsuk* e port ez asztálról.» «*Hárándzsle* e garádicsot.» «*Kihárántom* e házat.»
- **él-harázsol*: szétszór, széttereget. «*Elhárázsójjja* e divót e fűdön.»
- **ki-harázsol*: kitisztít. «*Kiharázsolom* e lédáinkot.»
- **hehög*: vékony hangon nevet, hehe-féle hangot hallat.
- heppög*: beszél. «*Leptibe heppög*: lassan beszél.
- **heppöget*: 1. akadozva, szaggatottan beszél. «*Mékheppögeti* e beszédöt.» 2. taktusban dob. «*Leheppögetöm* neki je kévéköt e szekjérrűöl.»
- **hércég*: nehezen lélegzik, hörög (a haldokló).
- **hërcéget*: uszít (kuttyát).
- hërgéja*: a fogarasi havasokon nevelt félvad ló. (4—5 ember is kell hozzá, hogy lefogják, ha a fogarasi vásárra hozzák.)
- **mék-higojodik*: meghibban. «*Mék-higojodott* ez esze.»
- **hajuókázik*: hajókézik, csolnakázik. «Ményünk *hajuókázni* ez Uotra.»
- **hilledeg*: gyöngé, beteges, vézna. [Kijé ez e gyéngé gyémök?] «E tesvérömje.» — «Jáj, szegém be *hilledeg!*» «Hát eszt e *hilledek* csitküöt ez e juo kanca csitküosztá?» «Neköm ijen *hilledek* káposztapálánt nem kell.» «Ez oan sárik szén embört mongyuk *hilledegnek*.»
- **hirip*: szuszogó, nehezen lélegző ember. «Mény él t^é *hirip!*»
- hizluó-pajta*: disznóhizláló ól.
- **hódól*: hódít, csábít. «Magikhosz *hódólták* ez embörököt.»
- hopsa*: egy többektől közösen megvett marhának levágása és húsának felosztása. «*Hopsághoz* állottunk mü es.» «Vásárnap e meszárrostuól vészünk, de máskör csak *hopsábuól* lehet kapni.»
- hopsa-hús*: társaságban, közösen levágott marha husa.
- **höngörögő-fa*: fahenger, melylyel a fatörzseket gurítják.
- **húpik*: gyermekjátékban fal felé fordulva kezével eltakarja szemét, hogy ne lássa hová bújnak a többiek. «Te immán *húptál* éleget, most én jövök.» «Nem *húpik* jól, mindörökkjé kuku csól.»
- **húpó*: az előbbi gyermekjáték neve. «Gyerökök, jáczoggyunk *húpót*.»
- **húpózdi*: u. a.
- **húplott*: 1. vén, ránczosképű (ember vagy asszony); 2. elviselt, elnyútt (ruha). «On *húplott* immán ez jén gúnyám.»
- **húrkált*: összebogozódott. «Erűösen *húrkált* ez e pamut, nem tuggya kibontani.»
- húros*: rendetlen. «*Húrosan*, szërteszéjjél hágy mindent ez asztalon.»
- hutyorog*: 1. roskadozva jár; 2. összekuporodva ül. [Hól ücséd?] «Odabenn *hutyorog* e garádcson.»
- **hümmöget*: hímez-hámoz, lassan, akadozva beszél. «Mongyad immá, ne *hümmögess*.»
- hütellenül*: törvényes esküvés nélkül, vadházasságban. «*Hütellenül* laktak egymással.»
- **hütölődik*: megesküszik (pap előtt).

- «Hütellenül laktak egymással, de most immán mékhütelőttek.»
- **igazánt*: igazán. «*Igazánt úgy vuot.*»
- **ki-iköl*: kiszabadul, kivergődik valamiből. «Elik tudott *kikölni* e pótkából.» «No mjégés *kikölt* e szekere e likbuól.» «Most es csak bájjal tudott *kikölni* beljölle [a betegségből].»
- **írúó*: 1. palavessző. «*Írúót* vettem é léányomnak.» 2. írnök. «Itt lakik ez *írúó*, eki e jegyző úrnál vagyon.»
- **íromba*: ügyetlen, nehézkes. «Bülög ez ökör, *íromba* járású.» «E más ökrök es *írombán* járnak.»
- **írontat*: arról a lóról mondják, a melynek nagyon egyenletes, síma galoppja van.
- **ispik*: valami jószagú kékvirágú növény.
- mög-iszamodik*: félrebeszél, elmegy az esze. «Mi lét, váj *mögiszamotál?*» «*Mögiszamodott* ez esze.»
- **jáván*: «Ügyej magadra, míg *jáván* vagy»: míg jó dolgod van.
- **jél-kaboláz*: az ekét összeköti a kabolával. «*Félkabolázszuk* ez ekét.»
- **kadár-gat*: csóvál. «E kutya *kadár-gassa* e farkját.» [V. ö. *kandargat* MTsz.]
- **kadarint*: 1. megforgat. «*Mék-kadarintom* ez ostórt e levegüöbe s úty csapok hozza.» 2. koralakú mozgással szájába visz. «Ez ökör e nyelvvel *biékkadarinca* e füvet.»
- **él-kadarodik*: az egyenes útról lekanyarodik. «Vigyázz, met *él-kadarottál* e kaszával.»
- **kafól*: 1. ugat, csahol. «Héj ez a kutya mennyit *kafól!*» 2. megszid. «*Mékkafolta* a szomszéggyát.» «Mét *kafól* ingöm!»
- **kaftyól*: főz.
- kalantyú*: az osztovátának az a része, melyre a nyüstöt felkötik.
- **kalindál*: kalandozik, kóborol.

- «Örökkjé szeret *kalindálni.*»
- «Egész nap *kalindál* ez úccán.»
- kandé*: félkör alakú, mozgatható fogóval ellátott vasfazék.
- **kántár*: egykarú, egyszerpenyőjű mérleg, mázsáló. «*Kántárra* tettük e [leölt] disznyúót.» [V. ö. *kompona.*]
- **mék-kántároz*: megmázsál. «*Mék-kántárosztuk*, hogy lám mennyit hüz.»
- karikuós*: karikalábú. «Nö micsa *karikuós* ez e gyermök, szegény.»
- kármantjú*: 1. aratók karját védő hosszú vászonujj. 2. kötött kézcsuklómelegítő.
- **káspáluodik*: 1. karmol. «Még est *káspáluóttatok* gyermökök!» 2. kapaszkodva felmászik. «[A maeska] *félkáspáluodik* e fárg, verebet lét.»
- **kászú*: nagy, sovány, vézna ember.
- **kászú-harang*: kolomp, melyet a lovak vagy ökrök nyakára akasztanak. «Mégmútatom ményenü e *kászúharang.*»
- **kátkány*: mindent tudakoló, mindenbe beléelegyedő (ember). «Ne légy immán oan *kátkány* embör tésüs.»
- **kausa*: tejmerő kanálformájú, fából faragott ivóedény a mezei kútaknál.
- le-kécen*: lecsattan. «[A pistoly *kakasa*] csak *lekécen*, de nem sült öl.»
- kécsula*: kalap. (De csak egy gyermekjátékban. Ha több fiú együtt van, valamelyiknek a fejéről ledobják a kalapot és lábukkal ideoda rugdossák, így biztatva egymást: «*Kécsula* hêj! rúgjad e *l. sulát* hêj!») [V. ö. MTsz.: *ka-csula.*]
- **kegyéd*: pedig. «Én odadnám, *kegyéd* nem tartoznám viélle.» «Ugyan sokat nyerítettöz, *kegyéd* vuona mét búsújjon.»
- **kékbeli*: kaputos, városiasan öltözött ember.

- **kénszörget*: kényszerít. «Jágbá kén-szörgetnek ingöm!»
- **fél-kérd*: kikérdez. «*Félkérdöttiek* [a bírák] Kovács Andrásnak e bicskjája ményenü vuot.»
- **kérés*: adó, községsi munka, mindenféle közszolgálatás. «Mos több e *kérés*, mind régön.» «Any-nyi e *kérés*, hogy csak győzzed aszt és fizetni.» «Őn nyomorú vén vagyok, mígég e *kérést* mék kell hogy aggyam.»
- **kérészt*: szerencsétlenség. «*Kérészt* lett vuona, ha ez Uot kijaradott vuona.»
- **kérésztülibe*: «Ez odvár *kérésztülibe* áll e csúr.» «Elosztották *kérésztülibe* e füödet.»
- **keserü-téj*: aludt tej.
- **készitt*: főz. [Mít dolgozik itt (a konyhában) néni?] «*Készittök.*» «Mú úgy mongyuk bukatárkodik váj *készitt.*»
- **él-készül*: megérik. «Míg e búza nem *készült el.*» «Mingyát *élkészül* ez úrpjérűő álma és.»
- **kétréncica*: gyűjtőszálka.
- **kézán-hús*: a zsiradék nélküli olcsó juhhús (mert csak a faggyú az értékes).
- **kiadás*: mindenféle előjárásági parancsnak vasárnap, a vecsernye után, a bíró által való kihirdetése. «[Hány órákor történt?] — Hát úgy *kiadás* tájba.»
- **kilás-kő*: vasból öntött kilós súly. [V. ö. *font-kő.*]
- **kilin-kalán*: csepengetyű. «Éggy rossz *kilin-kalánt* kötték e bórnyú nyákára.»
- **kirkára*: zsirban kisütött túró.
- klocár*: patkány. [MTsz.: *klocán* téves.]
- locsán*: 1. törökbúza szára, 2. csutkája, torzsája valaminek. *Alma-kocsán. Káposztakocsán.*
- **kuoda*: az utolsó a sorban (kül. gyermekjátéknál). «Te vagy e *kuoda!*»
- **kodán*: régi négykrajczáros pénz-
- darab nagyságú és alakú cserép-darab, melyet a gyermekek a *likbavető* játéknál használnak. *Likbavetőjő kodán*-nak is mondják.
- kompona*: kétkarú, kétserpenyőjű mérleg. [V. ö. *kántár.*]
- **mék-kopól*: megkopogtat. «*Mék-kopólta* ez ablakomot.»
- **kórmányoz*: géppel kapál. «E törökbúzat hármaccór *kórmányoz-zuk.*» «*Kórmányozni* akártam menni e törökbúzába.» «*Élkórmányozzuk* e füödet, hogy e törökbúza fél légyén dombozva.»
- **kosár*: a bíró háza előtt levő kör-alakú, méternyi magas kerítés, melybe a bitangul talált marhát zárják.
- **koslica*: kézi kosár. «Zsákolok neki e *koslicába.*»
- **kosztorat*: gólya. «E tetűön *fiész-kölnek* e *kosztoratok.*» «üÖsszel esmjég élménnek e *kosztoratok.*» «Úgy és mongyák, hoty *kosztorat*, úgy és, hogy gója.» *Kosztorat-fiészök.*
- **kuótya*: több darabnak együttes, summás árban való eladása. [Mennyibe került ez a fazék?] «Nem tudom, mer *kuótyán* vettük.» «E fazakas *kuótyán* és aggy e fazakait.»
- mék-kozmál*: megkozmásodik, megromlik (a leves).
- **kölödörös*: szalonnás-galuskaleves.
- **kőszántuólag*: ferdén. «*Kőszántuólag* szántotta e füöggyt.» «*Kőszántuólag* esött e doszka.»
- **kúodus laska*: töpörtyűvel és búzákásával töltött, főtt laskatészta, melyet levesbe főznek.
- **küllancs-fa*: szilfa.
- **kupa*: pléhdoboz. «*Nádmézes kupa*»: hengeralakú pléhdoboz, melyben a kereskedők a czukorkát tartják.
- **kuptáskodik*: lábatlankodik a konyhában. «Ez e gyermök szereti itt *kuptáskodni* mellettem.»

- kürülés*: gondozás. «Szeretöm e *kürülés*át e márhányak.»
- **kurucsa*: kereszt. «E fogarasi temetőbe sok *kurucsa* vagon, de nállunk nincs.» «Kérészt vāj *kurucsa* ez étyfielékepen jó elié.»
- **kurucsáson*: keresztbe. «*Kurucsáson* kötik e bugját és.»
- **belié-kutúl*: belenyúl. «Örökkié *belié-kutúl* ez e gyérmök e tájba.» «Mit *kutúlsz belié* [a tejes fazékba]?»
- **él-kutúl*: bepiszkít. «Nő hogy *él-kutúltad* e karincádót.»
- **össze-kutúl*: összepiszkít. «*Össze-kutúltad* magadot.»
- **kükürül*: kukorékol. «Hallottád-e valahaj, Hogy ez anyád valagaj, *Kükürűjjon* hájnalbaj, Egy naty száalma kalabbaj.»
- **küntön*: rövid cső, melyen át a füst a csempekemenczéből a kéménybe jut. «Tedd e pityüökát e *küntömbé*, méksül.» «E máj fütűőbe nincsen *küntön*, csak e régikbe vuot.»
- kürülbjé*: körül. «Itt *kürülbjé* e vetésök mind szépök.» «E menyi lakodalom vuot *kürülbjé*, mindenikbe vuotam.» «E *kürülbjé* valójó szomszécéság.»
- **küss*: fiatal. «Kjét évvél *küssébb*, mind én.»
- **lapis-cipuo*: olyan czipó, melyet káposztalevélbe takarva sütöttek meg.
- **lárma-dob*: riadó. «*Lárma-dobot* vérték e katonák.»
- **látor*: férjes nő szeretője. «Az ez asszony e *látórával* megölte [az urát].»
- **lázqszet*: lázit. «*Lázqszettük* e népet.»
- leb*: 1. perzselő melegség, mely a fütött kemenczéből kiárad; 2. légvonás. «*Leb* érte e küssasszont e tőnplomba, mos beteg.»
- **lebédeg-gusa*: vmi torokbetegség (mandulagyuladás?) «*Lebédeg-gusája* vuot e léányomnak.»
- leffett*: lógó, csüngő, lekonyult. «*Leffett* fülű lö.»
- **le-leffög*: lelóg, lecsüng. «*Leleffög* e rongy e firizsirűöl.»
- **lefförnye*: az ökör torka alatt lelógó ránczos bőr. «Mékszúrta valami ez ökröm *lefförnyéjít*. «Micsa szép *lefförnyéje* vagon [az ökörnek].»
- **lepcse*: pocsolya.
- **lepcsög*: jár a szája, fecseg. «Ne *lepcsögj* annyit, fogd bjé e *lepcsödöt*.»
- **lepcsölűő*: toll- v. vászonpamacs, melyvel a sült kürtőskalácsot locsolgatják.
- **libickünyázik*: tóken keresztbefektetett deszka két végén ülve föl s lehintázódik (két gyermek). «Gyere tő, *libickünyázzunk!*» «*Libickünyáznak* e gyérmökök.»
- **lőgluo*: lógós(ló). «Ma csak kijét lővál menyék, de huonap e *lőgluót* és bjéfogom.»
- **lőgluo-fa*: rúd, melyhez a harmadik lovat fogják.
- **lőgluo-hám*: a lógós számára való hám.
- **mög-lúgól*: megszapul. «*Mög-lúgójjuk*, hogy oan léssz mind e huó.»
- **lűbbent*: sántít, járás közben magától húzza egyik lábát (pl. szélütés következtében). «*Lűbbent* e lábávajl.»
- **lűrbón-lapi*: babérlevél.
- **májég*: mostanig. «Elmönt mjég e réggél s *májég* sem jött mög.» [11 óra tájban mondta.]
- mák*, *mákuó*: anyai részről való nagyapa.
- mányi*: anyai részről való nagyanya. (V. ö. *nagyapuo*, *nagyanyuó*.)
- **le-marad*: kimegy a divatból. «E himös ing már *lemaradott*.»
- **márcsi*: zsírban megpirított hagyma, melyet kenyérral szoktak felmártani.

márgyás. Szólások: «*Márgyás* keringötte!» «Ejnye *márgyás* atta köjke!»

masinál: géppel csépel. «Mához éty híjétre *masinálunk*.» Emikór *kimasináltuk* e búzánkot, bétég vuotam.»

maszától: piszmozg.

**még-melegül*: megmelegedik. «Éröst *mégmelegülték* e lovaim.»

merett szemü: nagyszemű.

**mérrég*: morog, zúgolódik. «Dug bié e szádot, né *mérrégj*.» «Éréggy immá, hálgass, úgyös jábá *mérréksz*.»

**míjél, míjel*: művel, cselekszik, csinál. «Ne *míej* oan lármat.» «Rosszul *míjélték* eszt e posztútót.» «Oan dólgot *míjeltek*, hogy *mégriészegöttek*.»

**míg-míjél*: feldolgoz. «*Mégmíjélik* e kendört.» «*Mégmíjeltük* e posztútót zekének.»

**mirigy-ing*. Dögveszes időben régen összegyűltek egy este az asszonyok, megfonták a kendert, megmatolláltak, osztovátára tettek, megszótték, kiszabták, inget varrtak belőle és reggel a falu végén feltűzték egy póznára, hogy a mirigy be ne jöhessen. Az ilyen inget neveztek *mirigy-ing*nek.

**mocskoskodik*: mos, súrol, s efféle munkát végez. [No mit csinálnak?] «Né *mocskoskodunk* itt e konyhába.»

**mondikál*: beszél, jár a szája. «Jól *mondikál* ez e tú lőjányotok!» «Mind *mondikál*, hogy nem gyűzőm hálgatni.»

**mondva*: megrendelésre. «*Mondva* csenáltak eszt e firizsömöt.» «E kalapot nem *mondva* csenáltak, csak úgy vésszük e vásáron.»

mor: a marha testének egy része. «E váll tetejin vagyon e *mórja* e márhának.»

**még-mórjász*: 1. megtépáz. «Le-

estek e füdre, akkor juól *még-mórjászták* egymást [a verekedők]; 2. megcsiklandoz. «Éregy fogd meg s *mórjász* még juol.»

**morog*: káromkodik. «Ne *morogj*, met *mégvör* ez isten.» «Oan rusnyán *mórógott*, hogy hálgatni és vétök.» «Ajhogy *morog* ez ez olá.»

mositt: mos. «Csak *le mosittom* ez asztált, asztán megyek.» «Ésóp *félmosittom* ez edenyököt.»

bié-mosztol: bepiszkít. «Egészen *biémosztolta* magát ez e gyermök.»

**mucorodik*: kuczorog, kuporodik, meghúzza magát. «Híttak, s oda *mucorottam* melléje e doszkára.» «*Fél mucorodik* e lődára.» «E mácska *biémucorodott* e guóbbá.»

**mucorog*: u. az. «Ott *mucorog* szegény e kapuba, várja ez annyát.» *bié-muhosodik*: bemohosodik. «Ennek e fának nem *muhosodik bié* ez uódalá.»

**mumu*: mumus, rém, melylyel a gyermekeket ijesztik. «Hálgass, met minyát hívom e *mumut*.»

**munka*: 1. feltűnés, izgalom. «Ak-kór nagy *munka* vuot itt Hál-mágyon» [mikor megölték azt az embert]; 2. gazdag, befolyásos ember. «Ezelőött nagy *munka* vuot, de most sémmi.» «E bíruó nagy *munka* e faluba hēj, avál szóba se lehet állani!» «Ne légy oan nagy *munka*!»: ne tartsd magadat olyan nagyra.

**múrrant*: zúg, dördül, nagyot szól. «Háj mekkorát *múrrantott* e fál» [mikor összedölt].

**múrrantás*: dördülés. «Mékhal-lották e puska *múrrantását*.»

**mustura*: hadgyakorlat. «Most viszik e katonákat e nagy *musturára*.»

nagyanyúó: apai részről való nagyanya.

nagyapúó: apai részről való nagy-
-anya.

**nap-tártúó*: napernyő. «Mű csak

szálmakalapot teszünk e feünk-
re, de ez uraknak *naptártójik* és
vagyon.

náradás: fortélyos.

**neszörebolond*: szeles, szeleburdi,
féleszű. «Né micsa *neszörebolond*
ez e fíjú.» «Ó te *neszörebolond!*»

**neszörésködik*: szeleskedik, hebe-
hurgyan tesz-vesz.

nótina: olyan júp, mely már nem
mondható báránynak, de még nem
lehet megfejni. [MTsz.: *nótin.*]

nyaklúó: egy méter hosszú rúd,
melynek két végére félkör alak-
jában egy-egy szíj van erősítve.
Szántáskor a lovak nyakába
akasztják [O—O].

nyáskálúódik: fára, háztetőre, erre,
arra mászkál.

**nyereködés*: kereskedés. «Nagybá
vittjék e *nyereködést.*» «E *ken-
dőnyérködés* után gazdagottak
még.»

**nyerítettöz*: hangosan kaczag.
«Ugyan sokat *nyerítettöz*, kegyéd
vuona mét búsújjon.» «Ne *nye-
rittözzetök* immán annyit!»

**nyírdál*: üt, vág. «Vigyázz, met
mégnyírdalak!» «Védd ez ostórt
s *nyírdáld* még e loakot, hogy
mennyenek ki e tilosbúól.» «Eljé
vészék éty hutyorúót s jóól *rád
nyírdalok.*»

**még-nyomúl*: meghúzódik. «Ha
valakim vuona *mégnyomúlniék*
melljé, de csak magam vagyok
éjen öregön, nincsen semmi
nemzeccségöm.»

nyovadoz: fulladoz.

nyovaszt: fullaszt, fojt.

mégnyügöz: összeköti a ló két lábát.
«Ara kell [a békó], hogy *még-
nyügözzük* e lovat viélle.»

**uóra-kéckettető*: órainga.

orozba: 1. titkon. «E tik *orozba*
költ.» «*Orozba* marjó kutya.»
2. tiltott módon v. helyen. «Ne
féjjön, nem kászólok ién *orozba.*»

**oskolól*: tanít, iskoláztat. «Mos
immán *oskolójják* ez embórt.»

ospotáj: ispotály.

**öregeég*: falusi tanács, képviselő-
testület. «Aszt hátjroszta ez
örekeégbe.» «Aszt hátjroszta ez
örekeég, hogy nem építtének.»
«Bjéválásztották ez *örekeégbe.*»

**pácsuó*: mézes pogácsa.

pálántól: ültet (növényt). «Elpá-
lántoltuk e répát.»

**pántolúódik*: aggódik, töpreng,
búsul. «Ó hadd, ne *pántolúógy*
azon ez ostobaságon.» «Égyre
étjóódik, *pántolúódik* ez ura mi-
jáj.» «Hadd él, hoty *pánto-
lúógyék* immán, megérdemli,
mét nem vigyázott.»

**ki-pányásztat*: hosszú kötéllel ki-
köt. «*Kipányásztassa* e lovait.»

**pártá*: a leányoknak dob- v. kö-
csög-alakú ünnepi fejdísz.

**pártá-sapka*: magas tetejű bá-
ránybórsapka.

**mék-pattant*: kissé kinyit. «Jáj
micsa meleg vagyon, *pattandzsd*
még ez ájtúót éty kicsit.» «Mikór
mékpattantottam ez ájtúót, mi-
nyát megláttam.»

**él-péccen*: elszakad. «*Élpéccent* e
cíjérnjám.»

**mék-péccen*: kissé eltörik. «E naty
terü alatt *mék-péccent* e tengéj.»
«No *mék-péccent!*» [mondta egy
fiú, mikor egy száraz vessző, me-
lyet hajlíítani akart, félig eltö-
rött].

**pécek*: a szíjon levő csat. «Éltö-
rött e düszüm *pécke.*»

**bié-péckél*: a csatnak vas szegét a
szíjnak egyik lyukába beereszti.
«Minyá jóvök, csak *biépéckélém* e
szijumot.»

**le-penderitt*: ledob, leteremt, föld-
höz vág. «Na csak, ingöm nem
penderíttesz le oan könnyen.»

**mék-pénzeli mágit*: meggazdago-
dik.

**pergembúza*: pergelt(pörkölt)búza.
[V. ó.: pírity-paraty.]

**pihól*: liheg, gyorsan lélegzik.

**pika*: üres, gazdátlan (lyuk, a

- gyermekjátékban.) «Ez egyik lik *pikám* maratt.»
- **püle*: polyvaféle, a mely a kukoriczacsövön megmarad, ha a szemeket lefejtették, 2. frissen fel-főtt tejnek vékony bőre.
- mék-pilisznyuódik*: megpenészedik. «*Mék-pilisznyuódott* e búza, met esött.»
- pilisznyuós*: penészes.
- pintuók*: «Nem ér éty pintuókot!»
- pipa*: csap. «*Pipát* vérnek e hórduóba.» «*Hórduópipát* vettünk.»
- **píry-paraty*: denevér. «E mű törnyunkba és annyi e bűdös *píry-paraty*.» A gyermekek estefelé bojtortjánt dobnak a denevér felé és ezt éneklük: *Píry-paraty* gyere oljé, *Perembúzá*t adok, E fa tetejébe Egy nagy gombojégot.
- **mék-piszkosúl*: megpiszkosodik.
- puokura*: székérkenőcs [MTsz.: *pakura*].
- **mék-porosúl*: meg orosodik. «*Mékporosúlt* e bügesűő.»
- él-posszant*: 1. szétnyom, ketté tör. «Ap, *posszancsa él* neköm eszt ez álmát.» 2. [V. ö. MTsz.] «Nü tē nē, *élposszantotta* mágát.»
- **puótká*: nyűg, teher. «Ményenü *puótká* vaty te e feemön!»
- **puótkaság*: baj, kellemetlenség. «Mennyi *puótkaság* vagyon evél e gyèrmökkel!»
- **puozuna*: két, vékonyabb végén összekötött fűzfavessző, melyekkel a szénaboglyát leszorítják és megkötözik, hogy a szél el ne fújja.
- **fél-puozunáz*: pozunával megköt. «Kurucsáson *puozunásztuk fél* e bugjánkot, hogy e szél él nē vigye.»
- **prunkuj*: gyermek. «Kjét kicsi *prunkujom* vagyon.»
- **puci*: kicsiny. «Puci loat vett ápm.» «Ez ő lova és csak oan *puci*.»
- **puórguó fuszuja*: gyalog fuszujka.
- **pucuri fuszuja*: u. az.
- **pula*: penis.
- **puocok*: a tüzhely melletti kő, melyre a fahasábnak nem égő végét teszik.
- pupuza*: bűdös banka.
- **fél-pupuzál*: felcziczomáz. «Ne hoty *félpupuzálta* mágát.» «*Félpupuzálta* e kontyát.»
- **púrc*: fing. «Csak fogja még juól, ne féjjen, nem szakad le e *púrca*.»
- **púrcant*: fingik. «*Púrcantott* éggyet e gyèrmök.» «*Elpúrcantotta* mágát.»
- puzdori*: izgékony, mozgékony, nagyon eleven.
- **mék-piszkosúl*: bepiszkolódik. «Mind *mék-piszkosúlt* e háta és e biajnak.»
- **rágádáj*: bojtortján.
- ránt*. «Ne miéca szép csúrt *rántott* oda éty híet alatt.»
- **rása*. «*Küjél rása*, pedől *lássá*»: cifrán öltözködik, pedig szegény. *rása-szoknya*: vmi finomabb fajta szövethől készült szoknya. [MTsz. más.]
- rásporól*: reszel. «E másikkal füt *rásporólnak*.»
- **rä-rát*: forró zsírral leönt. «*Rä-rát*nak e köldörösre.» «E fuszuja mékfjött, csak rä kék hogy räsak.»
- **rekög*: 1. bög. «E bijajok *rekögnek*.» 2. brekeg. «E küs béka kuncog, e nagy béka *rekög*.»
- **rekent*: bög. «E biaj *rekentott* éggyet, vjárja, hogy mékféjjen.»
- renyüódik*: csodál, bámul vmit. «Ügy *renyüöttek* e gyèrmökök e virágomnak.» «Erössen *renyüötünk*, emikör mékhallottuk.» [MTsz. más jel.]
- renyüöködik*: sóhajtoz, sopánkodik, jajgat.
- **repigel*: dob, hajgál. «Gyèrmökök ne *repigéjjetök* e fájra, me bjétöritök ez ablakot.» «E gyèrmökök kövel *repigelnek*.» «Nem szabad

- itt *repigelni!* » *Repigelték* eszt e szegén parasztot.»
- **repitt* : dob. » *Mégrepített* öty követel. » *Ügy lerepíttek* e füdőre, hogy!» » *Biérepítették* e hib lakábjá. » *Csonkba repítottm* e keréjzárakat. » *Mégrepítotttem* egy verebet.»
- ricáluódik* : hanczuroz. » *Né mind ött ricáluódnak* e gyérmökei most és ez uccán.» [MTsz. más jel.]
- **ripa* : szakadékos, vízmósásos hely, árok v. víz partja. » *Ön kevjes széna törmött* hogy még e *ripákot* és lekészálták.»
- **rosáca* : orbáncz. Ráolvasással gyógyítják. Innen : » *No ez ugyan e rosácámra* olvasott : rám pírított, lehordott.
- **rossz-tetemény* : babonázás. [Mi lélte e gyérmöködöt?] » *Beteg e rossz-tetemény* mián.»
- **fél-rottyant* : felfőz. [Mi esénál njén?] » *Félrottyantom* né je káposztját.»
- **le-rottyant* : ledob. » *Lerottyantoták* e zsákokot e szekiérnyől.»
- roszincsen* : ribiszke.
- **még-röccsen* : megrándul. » *Gödörbe léptem* és *mégröccsent* e dörökam.»
- **röccsent* : ránczigál, huzogat. » *To-tyog*, met mikór lépik, mind utánna *röccsenti* je testit.»
- **rönköjék* : kistermetű, kövér, köpözös személy.
- **röszög* : visít, éles hangon sír. » *Nem hallod*, hogy *röszögnek* e disznyók? mét nem acc nekik?» » *Mennyit röszög* ez e gyérmök!»
- vissza-sandól* : visszasompolyog. » *Visszasandól* e kapuba.»
- **satis-polka* : schottischer polka, vmi táncz nem.
- **serög* : fonó. » *Serögbe járnak* ez asszonyok. » *Serögbe mēnyēn* e tánár úr, ha beszédöt akar hallani. » *Asszonserög* és va-
gyon, meg *lőgserög* és va-
gyon.»
- **sikántozik* : csúszkál a jégen.
még-sinköl : megajándékoz. » *Méksinkölte* je szegényeköt és.»
- **sittyent* : vékony vesszővel, vagy ostorral éleset suhint. » *Sittyentēnk* e legényök ez ostórrál.» » *Sittyentik* e márlhjt, hogy mēnyēn.»
- **sittyöget* : u. az.
soad, *soad* [MTsz. : suvad].
ki-soad : észrevétlenül, hirtelen kisurran [a szobából].
sovaszt : vág. » *Lesovasztott* neki egy juo darab kenyeret.»
sójtogat : sujtogat. » *Ne sójtogass* ez ostórrál.»
- **mék-sokasul* : megsokasodik. » *Méksokasultak* immán ez embörök.»
- **suóp-ájja* : kocsiszín, félszer, nyitott faskamra.
- **sor* : sorozás. » *E fiam immá má-soccór vuot sor* alatt.»
- **súditt* : hajlós vessző végére nedves agyagból formált golyót tűz és messzire elhajtja. » *Gyere Jün, súdítani!* » Szólás : » *Hogy e menkö súdiccon még!* »
- **süg* : láb (mérték). » *Egy süg* e singnek fele.»
- **sügik* : elzsibbad, megszibbad. » *Üty sügik* e kezem. » *Elsügött* e lábom.»
- **suhotor* : sietve jár, suhog. » *Csak üty suhotor* ez uccán. » *Hirtelen elsuhotót* mellettem.»
- süllő* : száraz, lehulló vakolat, melylyel súrolni szoktak.
- el-supól* : elpáhol, elver.
- mék-supól* : megver, megrak.
- **sutál* : egymás kezébe kapaszkodva, hátradólt felső testtel gyorsan körben forog (két gyermek). » *Addik sutálnak* e gyérmökök emíg elesnek. » *Ne sutáj-jatok* má annyit, éljég vuot.»
- **sutál* : suttog, titkolózik. » *Ésszebújnak* és *sutálnak.* »

- **sutulás*: suttogás, titkolódzás. «No vugt ott *sutulás*, de menyí!»
- **mék-szagosúl*: megszagosodik. «*Mékszagosúlt* e búza.»
- **le-szál*: alább hagy (a büszkeséggel). «Immán üdeje, hogy *leszáljon*.»
- **szám*: számolás, számtan. «Koszta jobban tud e *számba*, de egyjébbe nem.» «Ez jén fijam e *számot* nagyon jérti.» «Ez írás nehezebb neki, mind e *szám*.»
- **szapól*: szapul.
- **szárhegy*: a csizmaszár felső vége. «Né egész *szárhegyik* sáros.»
- **szárka-méz*: mézga.
- **szédett-hém*: vmi himzési minta.
- **szég-vég*: szomszédság. «E mű *szévgünk* mind ögy kútbuól iszik.» «Itt e *szévgégöm* nincsen oan rossz gyérmök mind e tietők.»
- **szégyönös*: szégyellős. E fijam *szégyönös*, de e lejányom *szégyöntelen*.»
- **sziel-kapú*: konyhának, istállónak külső, félmagasságú ajtaja.
- **széj-kert*: vesszőkerítés, mely a legelőt a szántóföldtől elválasztja.
- széjsűő*: szélső.
- **szélpáloskodik*: szeles észszel tesz-vesz. «Ne *szélpáloskogy* annyit.»
- **szém-búga*: szemöldök. «Né a *széme búgája*, hoty féldagatt.»
- **széméj*: arcz. «Mégdagatt e *széméjöm*.» «*Széméjre* nézve eliég szép, de belüöl csak ez isten tuggya ményenü.» «Rút *széméjje* vagon ennek ez asszonnak.» «Jába *takárt* e burduguósza e *széméj*t, mjégcs mégüsmértem.»
- szér*: 1. sor, rend; 2. (ucca-)sor; 3. községi munka, robot. «Ményék *szérbe*, ki kell takarittani ez árkot.» «Községi *szérbe* kültjék.» «Én nem járok *szért*, immá öreg vagyok.»
- **él-szértitt*: elszór, szétszór. «*Él-szértittöte* e törökbúzát ez asztalon.» «*Szertitsd el* e szénát jobban.»
- **szeretüősködik*: szerelmeskedik. «*Szeretüősköttek* egymással.»
- **szíáz, szijáz*: konyha, a szék. eresz.
- **szúrkos*: kormos. «E *szúrkos* kovácsokot.»
- **szúrom-szém*: margaréta virág.
- **születte-héje*: szülőhelye. «Itt hájak még e *születte héjemön*.» «Mindennek e *születte héjin* jobb.»
- **mék-szünik vmitöl*: felhagy vmi-vel. «*Mékszünhetniél* te jés májn e pétélüödiéstüöl.»
- **szücessiég*: kedv. «E kinek *szücessiége* vagon e dolokhoz, ögy nap sokat élvégezhet.»
- **tá*: társ. «Itthom vagy-é *tá*?» «Félküötjél-é *tá*?» [Csak ROZSONDAI úr szíves közléséből. Magam nem hallhattam, azért lehetséges, hogy valósággal: *té*.]
- **tájdokoshodik*: ügyetlenkedik. «Ménny él ne *tájdokoshogy* annyit!»
- fél-takár*: összegyűjt. «*Fél-takárjuk* e szénát.»
- **tapsil*: tapsol. «Né hoty *tapsil* [a gyermek] örömbibe.»
- **mék-tapsil*: megpfoz. «No ugyan jüöl *méktapsilta* kijét felüöl.»
- **tarié*: fodros vászongallér, melyet kis gyermekek nyakára szoktak tenni.
- **tárka-rece*: vmi himzési minta.
- táttoگو*: oroszlánszaj (virág).
- **téfféntálk*: lágy, tuiyimutyi ember. «Ó be semmi, *téfféntálk* embőr vagy!»
- **tehöget*: tegez. «Mű *tehögessük* ez urunkot, de e küőborijak nem.» «E városba e gyérmökök es *mék-tehögetik* ez annyikot.»
- **tekerményös*: tekervényes. «Ez ez ucca *tekerményös*, Itt e lejány oan kényös, Ügy nyukszik e legény alatt, Mind e nyúl e bukór alatt.»
- **mék-tömöttül*: tömötté, erős tes-

tüvé valik. «Hőj de méktéméttült ez e fíjú!»

tépőjág: gyámoltalan, élhétetlen.

**tengeri-fiszfa*: jegenyefa.

fél-tépéredik: felnő, felserdül. [Hogy felnőtt ez a gyermek! «Hőj fél-tépéredett szegénke.»

**térjész*: széles, ágas, lombos. «Né éggy egész *térjész* fát rájzolt ki ez e gyémök.» «*Térjész* fa ez e mü epórfánk, van árnyieka éljég.»

**tétemény*: babonázásra való eszköz (rend. vmi feltűnő alakú rongydarab). [Né mit táláltam e pájtába!] Vigyázz, met *tétemény!*

tikmonyos-rátott: tojástántotta.

tírtyög: totyog, totyakosan jár.

tírtyent: vékonyan elposszantja magát.

**tólváj-szarka*: tövisszúró gébics.

**tórgója*: kis kétkerekű szekér, melylyel a szántáshoz való eszközöket a mezőre szállítják.

**totorinta*: fűzfa héjából készült hosszúkás síp. «E fűzfának e ledugasztott héjjábuól csönájják e *totorintát.*»

**tosszant*: rendetlenül dob, hány, vet. [Hua tétted e scprüt?] «Né oda *tosszantottam* e szíjzba.» «Csak *letosszantotta* e tekenyűöt iés futott ki ez odvára.»

**török-muskáta*: piros muskátli.

**tüjti*: éldégél. «Emég ez uram élt, addég *tüjöttük* mü és, mind e többi embörök.» [Hogy van az öreg néni?] «Hőj csak *tüjti.*»

**türcsi*: kis, kövér, törpe növésű gyermek.

**túrta*: mákos laska.

**tuturál*: kezével trombitál. «Eriggy, mēnny, ne *tuturáj* annyit!»

**úrjajz*: urak módjára öltözködik, beszél, él. «E fíjatalok máu *úrjajznak.*»

urál: kér. «*Uráltak*, hogy légyen békesség.» «Nem adott enni, met aszt akarta, hogy *urájjam.*»

rëa-utasodik: rájön, nyomába jut

vminek. «*Rëautasottam* e levjél-irúóra.»

**üdüö-koronkiént*: néha.

ügyübe-valúó: ügyes.

ülés: tartózkodás. «Ha megunnya ez *ülést*, jöön haza.»

ünüö: tehén.

üpörködik: ágaskodik, kapaszkodik vmi után.

üz: rossz szag. «Üze vagyon e húsnak.» «On *üzös* szájja vagyon, hogy nem lehet közijél menni hozza.»

üzübe: tüstént, gyorsan.

**még-vág*: himlő ellen olt. «Éljött [az orvos], hogy *mégvágja* e gyémökököt.» «Mind *mégvágják* e gyémököt, eki oskolába jár.» «Sjérszik, mikör *mégvágják.*»

**vakog*: haragos hangot ad (a tyúk, ha a fészken megérintik).

**vakoncs*: vakand.

**vakoncs-túrás*: vakand-túrás.

ki-válágász: kivesz (titkot vkiből). «Addig, addig, hogy mjégés *ki-válágásza* beljüdle.»

**változ*: fehérenmüt vált. «Éty hiétön csak öccér *változunk*, de e múlt hiétön háromször és *leváltoztunk*, mer ez essüö *mégvért.*»

varizsól: turkál, kotorgat, kapargat. «*Varizsolnak* e gyémökök e füembe.»

ki-vártyog: kikotyog, kifecseg. «Oan ez ez asszony, hogy mindönt *ki-vártyog.*»

él-vederödik: elteved. «*Élvederötünk* ez érdüöbe.»

**végrehajtúó*: zsirban megpirított hagyma.

vekkendöz: nyugtalankodik, fészkelődik. «Any, János, biément és ott *vekkendöz* ez ügyon.» «Ne *vekkendöz* azonn e székön, mjék kitöröd e lábát.»

él-veszeszi magát: öngyilkossá lesz. «Amerikába mént s ott *elveszesz-tötte magát.*»

retöllüö: vetéllő (a szövöszéken).

vicog: vihog, nevetgél. «E leányok *vicognak*.»

vígán: nyári szoknya.

vigyori. «Mikór fiatal *vuotam*, akkór *vigyori vuotam*, de most *élfonnyattam*.»

világra oan: éppen olyan. «Ez e gyermök *világra oan* mind ez *anya*.»

világiskodik: mulat, forog a világban. «Ő *árva vuot*, nem *világiskodott* annyit *mim* mások.»

világosul: művelődik, felvilágosul. «Mos má *világosul* e népség; *élfhatták* e régi beszédöt.»

vírjad: virrad.

vírköl: a kiszakított kenyértésztát lisztben megforgatja és kissé összegyúrja.

viszköl: ficzkándozik. «Foktam *ety küs halacsakát*; úgy *viszkölt* e kezömbe.»

viszkolyódik: nyughatatlankodik, fészkelődik. «Ne *viszkolyógygy* annyit.»

vizesség: nedves, esős idő. «Ijen *vizességbe* *nëm* lehet e *mezűön* *dólgozni*.»

vonittuóra köt: úgy megköti (a spárgát, pántlikát), hogy a csomó egy huzásra felbomoljék (ellenkezője: *bogra köt*).

vonogál: 1. huzogat. «*Vonogájja* ez *újjait*.» 2. kenetet, masszíroz. «*Vonogájja* *mëg* e *nyakamot*, *met* *mëkësemërlëttem*.»

vonogált-kényiér: bundáskenyér, szegény vitéz.

biézuboktat: hirtelenül belép, ajtóstul berohan. «*Hirtelen biézuboktatott* hozzánk.»

kërsztül-zuboktat: keresztülcserget. «*Kërsztülzúboktat* e *vetjësön*.»

zürböl: szüröcsölve iszik (tejet, vizet).

zsáklás: tartarisznyálás. «*Sijess* e *zsáklással* *met* *indulunk*.»

zsákol: feltarisznyál, ételt pakkol. «*Zsákolunk* e *gyërmöknek* ez *ovodába*.» «*Zsákolok* *neki* e *koslicába*.» «*Biézsákolunk* *retköt*, *hägymát*, *emít* *lehet*.»

zsámba: sántikáló. «*Hól* *vaty* *te* *zsámba*!»

zseb-ruva: zsebkendő.

zsitár: csösz, határpásztor.

zsrífogató: tepsi.

zsiszogat: suttog. [Hállottad-ê?]

«*Hállottam*, *hogy* *zsiszogassák*.»

«*Zsiszogáttak* *valamit* e *kös-ségbe*.»

X. Összefüggő nyelvmutatvány.

1. *Hoty hogyan lëttek ez oláok.*

(Mesélte Daróci Jakab János.)

Há nem tom igaz-ê, váj nem igaz, de mongyák, hoty há mikór ez isten e világot mëkteremtötte, mindönököt mëkteremtött, hát akkór egy ördögöt és tereztött. És ez ördögnek këvánságya vuot, hogy ő és valamit teremcsön. És annyira szabacságyot adott neki ez isten, hogy ety fárkast sárbuól csënjágyon. No mëkcsënjáltá ez ördög e sárbuól e fárkast és letétte ez érduó szëjibe, hotyha mëgindúlna. De mivel hogy nëm akárt mëgindúlni, élmënt ez istenhöz és kértë, hogy indiccsa mëg ez agyákfárkast. És aszonta ez isten, hogy mongya csak: ëdd

még ez ördögöt! — minyá megindúl. De ez ördög nem mérte jasztondani, hanem csak úty csúkta e sárfarkas fülibe: édd még ez istent! — hogy ez isten még ne hájja. És nem indult még. És ő esmént mékkérte ez istent, hogy megindúlna. És akkor aszonta: tē nem montad, édd még az ördögöt! Csak mongyad me megindúl. Dēz [de ez] ördök félt e fárkastuól. Hát nē micséndl, félmász ety fárg s onnat kijácsq: édd még ez ördögöt!

No az e fárkas még és indult és biémént ez érduőbe, kovájgott e bukorba, hogy most és szokása van neki. Nó hogy ott ragadozott, üdüő réatüőtivel éccēr csak mékfiadzott és e fiai élpusztúltak valahogyan, valami fenevad megette. És hogy e csicsei mégdegettek, futott ide, futott oda, nem lélte e hejit.

Történt, hogy azalatt Truója városát ostromolták, és ety tērhes asszon kifutott ez érduőre és ott szült kiēt fíjúgyermököt és azután és csak magikra marattak ott ez érduőbe. És emikór odajért e fárkas, mégette eliēbb ez asszont és e fíjúkot és még akártq enni. De siérüttek e csicsei nagyon, odatta nekik, hogy szopjanak. E fíjúcskák és mék-szokták, hogy mékhuot ez annyik, és úty kúrálta üőköot hosszu üdüőig valameddég valami vadászok réik tálálták. Akkór biévitték ököot e városba és mékkérésztéltiék ez égyyiköt Rémusnak, e másiköt Rómulusnak.

És ehoty félnyüöttek, verbuálást indítottak. Sok mestörlegényököt magikhosz csábitottak és még e szép lijányokot és, ekinek ón szereteje vuot, magikhosz hódolták. És emikór annyira méksokasúltak, ety síkságra tányát vérték, ehól most vagyon Róma várossa. Ez ezekbüöl léttek e románok, vaj ez olások, mer mü úgy mongyuk.

És még ez mái nagég és még vagyon e fárkastérmészet bennik. Mer emikór égyyik e mást tudássák, elüőre ety küs hompocskára réaállanqk s ugy órdicsák égyymást: Úuuuu! mój Gyórgyē mój! emint e fárkas szokott órdítani. Eddég van nē ez oláokruól.

2. Komám asszon káqassa.

Komám asszon káqassa
Félugrott e kapurg.
Mind aszt kukuriójjq,
Be k . . . a ez asszonyq.

Komám asszon jirizse
Ki van e kërbe vetve.
Komám uram üörözze,
Hogy e szíél él nē viggyē.

Aszt e szíél él nem viszi,
Met e fuot nem engedí.
Mind e ciérna mind e fuot,
Kilenc pēták árg vuot.

3. *E sórkantyúm tariéja.*

*E sórkantyúm tariéja, tariéja,
Pujuszkábuól, zibidom zittom
Zetelati latibom van rakva,
Zetelati latibom van rakva.*

*E szeretijóm túruóvól, túruóvól,
Túruóvól fut zibidom zittom
Zetelati latibom utánnq,
Zetelati latibom utánnq.*

XI. Halmágy helye a székely nyelvjárások sorában.

Halmágy nyelvének ismertetése folyamán világosan láttuk, hogy majdnem minden nyelvjárási sajátsága megtalálható a Székelyföldön is. Az egyes sajátságok elterjedésének külön-külön való vizsgálata azonban még arról is meggyőzhetett bennünket, hogy a míg Halmágy nyelvét egyedül csak az *ö*-zés kapcsolja némileg a nyugati székely nyelvjárásokhoz, ezek közül is csak a szomszédos, tőle éjszak-keletre elbúzódo homoródvidéki nyelvjáráshoz, addig minden más nyelvjárási sajátsága (hacsak nem közös vonása az egész székelységnek) újabb és újabb szálakkal a keleti székelységhez fűzi.

De sőt ezen összehasonlítás alapján közelebbről még azt is állíthatjuk, hogy a keleti székely nyelvjárások sem egyeznek meg egyforma mértékben a halmágyi nyelvjárással. S a mi fölötté érdekes, legközelebb nem keleti szomszédjának, Háromszékmegyének nyelve áll hozzá, hanem az azon is túl fekvő Csíkmegyéé. Bizonyítja ezt az a körülmény, hogy több olyan sajátságot jegyezhetünk fel Halmágyon, a melyeket hiába keresnénk Háromszéken, Hétfaluban, a moldvai csángóknál és Gyergyóban, de megtalálunk a csíki nyelvjárásban. A legtöbb székely nyelvjárási sajátság elterjedési körének mai bizonytalan ismerete mellett ugyan mindig némileg kockázatos dolog azt állítani, hogy ez vagy az a sajátság itt vagy ott ismeretlen, de pl. saját tapasztalatomból állíthatom, hogy az *á* hangot nem használják Hétfaluban, valószínűleg Háromszéken sem (Gyergyóra nézve nem nyilatkozhatom), de már egészen bizonyosan használja a csíki nyelvjárás. olyan módon, mint Halmágy. Eppen így nem ejti az *á* hangú szótag előtti *ü*-t a keleti székely nyelvjárások közt sem Hétfalu, sem Háromszék, de igenis a csík-gyergyói és moldvai csángó nyelvjárás. T. Nagy Imre úr szívességéből azt is jelenthetem, hogy az ilyen *ü*-t a csík-gyergyói nyelvjárás területén Gyergyón kívül csak a felsíki járásban fekvő Csíkszentdomokos és környéke használja, tehát a középsíki nyelvjárás. Fölötté fontos körülmény az is, hogy az *ie*, *uo*, *üö*-féle kettőshangzókat az egész székely nyelvterületen Halmágyon kívül csak Középsíkban, Hétfaluban és a moldvai csángók közt hallhatni, ha talán nem is egyformán pontos megkülömböztetéssel.

T. NAGY IMRE úr azt írja ugyan nekem, hogy ezek a göcsejies kettőshangzók Csíkban nem hallhatók, de ezzel szemben bizalommal hivatkozhatom SIMONYI ZSIGMONDRA, a ki maga hallotta őket a csík-szeredai piaccon (M. Ny. I. 223.).

Több-kevesebb bizonyossággal talán még fel lehetne említeni néhány olyan sajátóságot, a mely szorosabban a csiki nyelvjáráshoz kapcsolja Halmágyot, de az a tény, hogy Halmágyon kívül a közép-csiki nyelvjárás az egyedüli, a mely egymás mellett használja az *á*, *a* hangokat és az *ié*, *uó*, *üő* kettőshangzókat, már magában is elegendő arra, hogy e két nyelvjárás közötti közeli rokonságot megállapíthassuk. Joggal feltehetjük tehát azt is, hogy ez a magában álló magyar falu valamikor a középcsiki nyelvjárás területéről (a megye politikai felosztása szerint: Felcsikból) telepedett ki. A középcsiki nyelvjárás egész területének tüzetes áttanulmányozása után talán még pontosabban is meg lehetne jelölni azt a helyet, a honnan ez a kitelepedés történt, és valószínűleg még jóval több bizonyítékkal (nevezetesen halmágyi tájszókkal is, v. ö. pl. csak: *isteniccse*, *teremticse*) lehetne támogatni e két vidék nyelvi összetartozását.

Habár tehát kétségtelennek tartom ugyan e közeli nyelvjárási rokonságot, a halmágyi nyelvjárást nézetem szerint mégis külön nyelvjárás-szigetnek kell tartanunk. Nem azért mert Halmágy az olábság és százság között valóságos szigete a magyarságnak, hanem azért, mert Csíkból való kiszakadása óta egyrészt újabb fejlődés, másrészt régi sajátóságok megőrzése által már jócskán el is távolodott a középcsiki nyelvjárástól. Ilyen újabb fejlődés bizonyára az *ö*-zés, kétségtelenül a szomszédos homoródividéri nyelvjárás hatása alatt, a kettőshangzók változatos alakulása, talán a hiátus kedvelése és több alaktani és mondattani sajátosság. Viszont sok régi és értékes, a többi székelységből már kiavult elemet őrizett meg nagyérdékű tájszókészlete. Ilyenek lehetnek: *akrándik*, *ied*, *hilledeg*, *húpik*, *ki-ikol*, *ményenü*, *szijáz* stb.

Végül még arról is kellene nyilatkoznom, hogy mi alapja van annak, hogy STEUER JÁNOS Halmágyot Hétfaluhoz és Gyimeshez hasonló csángó szigetnek tartja.

Valami köze, azt hiszem, lehetett valamikor egymáshoz ennek a három szigetnek, de ma már alig-alig van. A gyimesi csángó nyelvjárásokra vonatkozó irodalmi források sokkal gyérebbek, mintsem ezek alapján e tárgyban határozott véleményt mondhatnék. A hétfalusi csángó nyelvjárás és Halmágy között figyelemre méltó kapocs csak az *uó*, *üő* használata. Csekélyebb fontosságúak, mert valószínűleg Csíkban sem ismeretlenek, a hiátus némi kedvelése és a *viszsz*, *hoszsz*-féle igealakok. Ezzel szemben azonban jóval több és nagyon fontos sajátóság tekintetében, a melyeknek elősorolása most nem lehet feladatom, eltér a Hétfalu Halmágytól, s a jellemzők-

nek tartott csángó sajtásokok közül a kettőshangzón kívül egyetlenegy sem találunk meg Halmágyon. Tehát éppen nincsen elegendő okunk arra, hogy Halmágyot csángó szigetnek tartsuk.

Azt hiszem, több érzékkel ítélte meg BALASSA JÓZSEF Halmágy helyét a székely nyelvjárások sorában, a mikor már STEUERnek *Csíki székelység* című dolgozata alapján is azt mondta, hogy: «a halmágyi nyelvjárás . . . minden egyes elsorolt sajtáságában a középésziki nyelvjárással egyezik. A mint STEUER jellemzéséből kitűnik, nem is nevezhetjük külön nyelvjárásnak, mert Halmágy nem egyéb, mint a csíki nyelvjárásnak egy félreeső szigete».

* * *

Utóirat. Jóval e dolgozat befejezése után, a folyó év nyarán, faluról-falura vándorolva, bejártam egész Csíkmegyét. Tapasztalataimból, mint szorosán idetartozókat, egyelőre csak kettőt akarok e helyen feljegyezni. Az első az, hogy *á* hangnak az előtte álló *a*-ra se Gyergyóban, se Szentdomokos vidékén, se sehol az egész megye területén asszimiláló hatása nincsen. A második az, hogy *ie, úó, üő* kettőshangzókat a következő szomszédos helységek nyelvjárása ejt: Menaság, Szentgyörgy, Bánkfalva, Szentkirály, Zsögöd, Csíkszereda, Taploca, Várdotfalva, Somlyó, Pálfalva, Csomortán, Mindszent és Szentlélek.

Hogy van-e szorosabb kapcsolat az elősorolt községek nyelvjárása és Halmágy, Hétfalva s a moldvai csángók nyelvjárása között, erről a néprajzi szempontból is fölötte érdekes kérdésről azt hiszem lesz még alkalmam részletesebben is szólni.

HORGER ANTAL.